This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 08156042 1

ENOX LIBRARY

AUCTOR PRETIOSA FACIT

Bancroft Collection.
Purchased in 1893.

BWHK
L35.B82
Tacitus

Collected works. Latin 1782-8

Innocente Aleſsandri Sculp.

Tacitus

C. CORNELII TACITI OPERA

Tacitus

RECOGNOVIT, EMENDAVIT, *SUPPLEMENTIS EXPLEVIT*

GABRIEL BROTIER.

TOMUS PRIMUS

VENETIIS MDCCLXXXII.
Apud Thomam Bettinelli
Cum Facultate ac Privilegio.

NEW YOR

PRÆFATIO.

I. *De Vita & Scriptis Cornelii Taciti.*

CAJUS CORNELIUS TACITUS pauca de se, nihil de patria & origine sua prodidit, ingenio & virtutibus potius, quam loco ac majoribus inclárescendi certus. Interamnates eum municipem suum fuisse gloriantur (*a*). Patre, equite Romano, &, quæ equestris est nobilitas, Belgicæ Galliæ Procuratore, genitus videtur (*b*) circa annum Urbis conditæ DCCCX (*c*), Jesu Christi septimum & quinquagesimum. Pueritiam egit, dum, sub Nerone cupidinum immodico, non

(*a*) Hac de re plura vide apud Franciscum Angeloni, *Historia di Terni*, pag. 42, & *ſeqq.* Interamna, nunc *Terni*, *dans le Ducbé de Spolete*.

(*b*) Plin. Hist. Nat. VII, 16. Perperam Lipsius aliique multi existimavere, Tacitum fuisse Belgicæ Galliæ Procuratorem, a Plinio memoratum. Repugnat temporum ratio, quæ in Taciti patrem recte cadit.

(*c*) De Taciti ætate satis constat ex ipsa ætate Plinii, Epist. VI, 20 & VII, 20. Adde ipsum Tacitum in Dialog. de Orat. cap. 1, & 17.

modo Urbs, sed quæque, ut Urbi proxima, ad omne libidinum genus profluebant. At per ætatem, institutionemque, & prima literarum rudimenta, iis vitiis intactus crevit: pari integritate, turbida Galbæ, Othonis, & Vitellii tempora elapsus est. Vespasianus, rerum potitus, pacem moresque intulit; & inter cetera imperii munia, literas artesque amplexus, eas providentia & liberalitate refovit. In hac renascentis Urbis tranquillitate, Tacitus operam dedit eloquentiæ, cujus ut inter temporum tristia ad præsidium, sic inter læta ad decus vis plurima. Gnarus autem oratorem melius exemplis, quam præceptis, institui, M. Aprum & Julium Secundum, celeberrima tum fori ingenia, domi & in publico adsectatus est (*a*).

Ad has studiorum curas sane accessere castrensia stipendia. Id enim apud Romanos optime institutum, ut juvenis, literis imbutus, suam in castris industriam adprobaret: sic civis unus, vix juventutem ingressus, ad omnia reipublicæ munia accingebatur. Tacitus, iis paratus exercitiis, eaque ætate, qua ad honores patebat aditus, Vespasianum inchoatæ suæ dignitatis au-

(*a*) Tacit. Dialog. de Orat. cap. 2.

ctorem habuit (*a*). Juveni, qui in egregiam spem adoleſcebat, filiam ſuam deſpondit Cn. Julius Agricola, conſul anno Urbis conditæ DCCCXXX, ac poſt conſulatum collocavit (*b*). Soceri decus genero novum fuit claritudinis adjumentum; ejusque dignitatem auxit Titus (*c*).

Interim nihil de ſtudiis a Tacito remiſſum: immo in ea tanto acrius ferebatur, quod ſe ad ſumma genitum perſentiſceret, & in foro magnum nomen audentia & impetu certius, quam lentis operoſiſque moliminibus, præripi cogitaret. In Urbe pridem invaluerat quædam ingeniorum mollities: forum quoque, prævalida Principum auctoritate fractum, a veteris eloquentiæ gravitate ad diſerti ſermonis elegantias deflexerat. Tacitus, ut præcellentibus ingeniis ſolitum, novam iniit viam: nec aſpernatus temporis ſui ornatum, ſed quod apud antiquos fuerat egregium æmulatus, ſplendore verborum, ſententiarum pondere, & totius orationis dignitate hanc ſibi paravit dicendi vim, ut ea ætate, qua diſertorum virorum laus vigebat, ipſe, ut elo-

(*a*) Tacit. Hiſt. I, 1.
(*b*) Tacit. Vit. Agric. cap. 9.
(*c*) Tacit. Hiſt. I, 1.

quentiſſimus, celebraretur; tantamque moveret admirationem, ut juvenes laudis cupidos ad ſui imitationem traheret (*a*).

In hoc celebritatis curſu, cum honorum incrementa a Domitiano accepiſſet (*b*), quindecimvirali ſacerdotio præditus, ſimul & Prætor, adfuit ſæcularibus ludis anno Urbis conditæ DCCCXLI editis (*c*). Tacitum autem ab optimis Principibus Veſpaſiano Titoque dignitatis initia accepiſſe, virtutis ſane fuit. Quod ad novos amplioresque honores a Domitiano, peſſimo Principe, fuerit evectus, egregii illius, quod ſæpe ipſe commendavit (*d*), contumaciam inter & obſequium temperamenti fuiſſe crediderim. Neque Domitiano, vel inter flagrantia ſcelera, fuit umquam ita abſurdum ingenium, ut virtutem dignitatum penitus expertem voluerit. Ut ut eſt, poſt Præturam Tacitus ex Urbe ſeceſſit, non exſul, neque otii cupidine, quod quibuſdam placuit, at, ut verior fert conjectura, prætorius legatus, provinciæve rector a Principe impoſi-

(*a*) Plin. Epiſt. VII, 20.
(*b*) Tacit. Hiſt. I, 1.
(*c*) Tacit. Annal. XI, 11.
(*d*) Tacit. Vit. Agric. cap. 42. Idem quoque Annal. IV, 20. & alias ſæpe.

tus. Absens quadriennium egerat (*a*), cum accepit summo doloris sensu socerum suum Agricolam decimo Kalendas Septembris, anno Urbis conditæ DCCCXLVI, mortem obiisse; &, ut fama erat, Domitiani veneno interceptum (*b*).

In Urbem tum reversus, Principem reperit, non jam insidiis, sed publico bonorum odio ferocem. Vidit obsessam curiam, clausum armis senatum, senatores in carcerem a senatoribus ductos, aut innocenti perfusos sanguine. Talia Principis senatusque opprobria vidisse, iisque senatoriæ dignitatis necessitate interfuisse ita inhorrescit, ut, vel ea commemorando, se flagitii nec ministrum, nec suasorem, umquam fuisse satis prodiderit (*c*).

Fœda criminibus, luctu mæsta tempora exhilaravit Princeps Nerva anno Urbis conditæ DCCCXLIX. Tum redire virtuti decus, vitiis infamia, sceleri exitium. Auspicata principatus initia insignivit singularis consulatus. Dignitatem enim anno Urbis conditæ DCCCL iniere Nerva Augustus III, & Verginius Rufus III consules;

(*a*) Tacit. Vit. Agric. cap. 44, & 45.
(*b*) Tacit. ibid. cap. 43.
(*c*) Tacit. Vit. Agric. cap. 45.

ille imperio ægre capessito, hic adserto olim & spreto illustris: utroque consule dignus Tacitus, in spem, quam cito erat occupaturus, designatus. In hoc enim privati hominis fastigio Verginius morbo correptus est: dein paullo post exstinctus, cum excessisset annum tertium & octogesimum; cunctis fortunæ & virtutum experimentis ab Augusti excessu ad hæc usque Nervæ tempora probatus. Ut ejus vitæ, ita & morti ingens circumdata est gloria. Ductum publicum funus; & Verginius, a consule Cornelio Tacito pro rostris laudatus, supremum hunc felicitatis cumulum accepit, laudatorem eloquentissimum (*a*).

At maxima hujus consulatus laus fuit Trajani adoptio, qua securitas publica, ob senilem Nervæ ætatem nondum firma, robur adsumpsit (*b*). Cum fervetent exsultantis Urbis gaudia, Tacitus soceri sui Julii Agricolæ, qui hanc temporum felicitatem augurio votisque erat ominatus (*c*), vitam composuit; priorisque servitutis memoria præsentium bonorum sensum auxit.

(*a*) Plin. Epist. II, 1.
(*b*) Tacit. Vit. Agric. cap. 3.
(*c*) Tacit. in eadem Vit. Agric. cap. 44.

Brevis quidem est libellus: at in quo æternum egregiæ virtutis monumentum, & absolutissimum laudationis exemplar.

Trajano II consule, anno Urbis conditæ DCCCLI, Germanorum mores, leges, ususque, pari brevitate descripsit (*a*), tum ut eorum laudibus attolleret Trajanum, defuncto Nerva, rerum potitum, Germanisque formidatum, quos inter adhuc agebat; tum ut Urbem, luxu & deliciis fractam, ad viriles sensus æmulatione provocaret. Plus ad nos utilitatis pervenit. Germanica enim libertas, cujus vim Tacitus præsenserat (*b*), diu cum imperio Romano luctata, ac tandem victrix, regna imperiumque condidit suis legibus attemperata, & ultra veterum dominationum memoriam longe perennanda. Quam juvat tantarum rerum originem, a præstantissimo scriptore traditam, evolvere; publici privatique, quo utimur, juris fontes aperire; nostræ gloriæ, nostræ felicitatis fundamentum simul & tutamentum meditari!

His acerrimæ mentis operibus haud impedita fori studia. Cumque Afri Marium Priscum, Afri-

(*a*) Tacit. de Moribus German. cap. 37.
(*b*) Tacit. ibid. cap. 37.

cæ proconsulem, pecuniis ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, acceptis infamem, accusassent, senatus, criminis atrocitate motus, Tacitum Pliniumque iis adesse jussit: &, ut plus celebritatis foret, Princepsque interesset, dilata cognitio. Acta tandem causa frequentissimo senatu, cum Trajanus, in Urbem redux, & consul tertium, anno Urbis conditæ DCCCLIII, præsideret. Triduum in hac cognitione insumptum. Plinius Martianum, qui Mario immanitatis socius fuerat, corripuit. Frontoni Catio, qui pro Mario insigniter dixit, Tacitus respondit eloquentissime, & quod eximium orationi ejus inerat, graviter. Damnati fuere Marius & Martianus. In fine sententiæ adjectum, *quod Tacitus & Plinius injuncta advocatione diligenter fortiterque functi essent, arbitrari senatum ita eos fecisse, ut dignum mandatis partibus fuerit* (*a*). Pares laudibus fecit senatus, quos eadem ferme ætas, par dignitas, studiorum & animorum similitudo ante conjunxerat, in magna nominis celebritate concordes.

Nullus enim Tacito pravæ æmulationis sensus. Immo certus decora ingenia literarum com-

(*a*) Plin. Epist. II, 11.

munione commendari, studioſos, qui ad ipſum ex ejus ingenii admiratione conveniebant (*a*), conſiliis & præceptis erudiebat. Ipſe, ſtudiorum hortator, Plinium monuit, ut Hiſtoriam ſcriberet (*b*). Quod cum ille declinaret, difficultate deterritus, aliiſve diſtentus curis; Tacitus id muneris in ſe recepit, ne excideret rara temporum felicitas, qua, ſub optimo Principe, bono cuique ſentire quæ vellet, & quæ ſentiret dicere liceret (*c*). Nemo autem ad ſcribendam Hiſtoriam natura & arte umquam paratior acceſſit. Acre enim Tacito inerat judicium, vivida mens, magna rerum hominumque ſcientia & experientia, prompta & profunda cogitandi ac ſcribendi vis: quodque iis temporibus rariſſimum, animus neque libertati infenſus, neque adverſus dominantes contumax.

Primum ſcribendi argumentum ſumpſit temporum ſuorum Hiſtorias (*d*), quas a Neronis fine ad Domitiani necem facillima & uberrima vena proſecutus eſt, recti verique pervicax, ſine ulla aſſentandi aut criminandi libidine. Pars

(*a*) Plin. Epiſt. IV, 13.
(*b*) Sidonius Apollinaris Epiſt. IV, 22. Plin. Epiſt. V, 8.
(*c*) Tacit. Hiſt. I, 1.
(*d*) Tacit. Hiſt. I, 1. Annal. XI, 11.

quidem operis maxima periit; manent tamen initia, quîs non modo expressa avara & anceps Galbæ senectus, præceps Othonis ambitio, segnis & fœda Vitellii ingluvies, sed & bellorum civilium artes, fraudesque, & scelera, majore arte incertum an prudentia, ad totius ævi documentum, deteguntur. Utinam nobis non invidisset tempus partem alteram, quæ providam Vespasiani mentem, breves, eoque cariores, Titi virtutes explicabat! Hæc quidem Flaviæ domus decora excepisset atrox Domitiani nequitia. At, vel inter acerba Principis flagitia, quæ, a gravissimo scriptore memorata, fuissent magnarum cogitationum fecunda, juvasset adhuc, quod summatim initio operis ipse Tacitus prodidit (*a*), ampla virtutum exempla, supremas clarorum virorum necessitates, ipsamque necessitatem fortiter toleratam cognoscere. Numquam enim illustriora sunt virtutis certamina, quam cum durius premitur; &, ut inter tempestatum horrida acriores emicant ignes, sic inter temporum fera vividior puriorque exsurgit virtus.

Post hanc Historiarum curam, Tacitus superiorem imperii memoriam narrandam suscepit;

(*a*) Tacit. Hist. I, 3.

eamque a Tiberii principatu ad Neronis exitum in Annalibus conclusit; pressior, acrior, sententiis, quam verbis abundantior: præceptis politicæ artis ita locuples, ut, si hos tantum Annalium libros edidisset, Principum privatorumque hominum, qui ad rempublicam accedunt, præceptor doctorque haberetur: in hoc scribendi genere primus simul & summus. Inter hæc sapientiæ consilia, & incredibili mentis capacitate, cautissimas Tiberii artes extricavit, Claudii imbecillitatem pudendam fecit, Neronis libidines infamavit; sane adversus Caji furores æque animosus. At, ut in Historiis, ita & in Annalibus multa absumpsit vorax temporum edacitas.

Ea cum componeret, Augusti Annales meditatus est (*a*): magnificum dignumque Tacito argumentum; qui reipublicæ finem, ortum imperii, versos mores, tantarum rerum causas, Augustum iis quidem movendis imparem, sed semel motas sustinendo habilem, plurimaque arte publicum servitium libertatis specie mollientem expressisset.

Post tot labores, tradendis superioris ævi rebus impensos, ætatem suam erat repetiturus, ut

(*a*) Tacit. Annal. III, 24.

nova & præsentia bona æternitati consecraret, ac, pro virili portione, sequentium Principum æmulatu continuaret. Nerva enim Cæsar res olim dissociabiles miscuerat, principatum ac libertatem. Publicam felicitatem in dies augebat Trajanus (*a*); additaque victoriarum gloria, ita imperii fines proferebat, ut numquam latius sit imperitatum. Uberrimam hanc & securissimam materiam senectuti suæ seposuerat Tacitus (*b*). Egregia consilia mors importuna abrupit. Ipse, dum Trajanus Orientem novis victoriis lustrabat, (nusquam enim Hadriani tempora memorat) vivendi finem fecit, præpropero fato oppressus. At in brevi mortalitate longioris vitæ celebritatem impleverat: civis optimus, literis & sapientia ætatis suæ princeps; eamdem famam, parem auctoritatem apud posteros tam diu retenturus, quam diu in scriptis non otiosa verborum prolixitas, sed valida rerum sententiarumque brevitas placebit; quam diu in re politica mores hominum, rerum momenta, libertatis & dominationis temperamenta, varia & saluberrima pro

(*a*) Tacit. Vit. Agric. cap. 3.
(*b*) Tacit. Hist. I, 1. supremum illud consilium memorat.

temporum eventuumque varietate agendi conſilia, noſcere erit pretium.

Hæc quidem cum recenſerem graviora Taciti ſtudia, omiſi leviora duo ejus opera: alterum Facetias; alterum Dialogum de Oratoribus. Facetias, Fulgentio Grammatico (*a*) memoratas, forte collegit, dum literariam ſupellectilem parabat, vel *ſubſecivis* horis, ut tædia otiave falleret. Periere; nec magnum eſt earum deſiderium. Id enim literaturæ genus ita a tempore locoque pendet, ut vix umquam alios homines, alios mores ferat. Dialogus de Oratoribus exſtat, ſed mancus atque imperfectus, parte haud exigua (*b*), &, ob naturam rerum, quæ ibi tractabantur, graviſſima. Diſputationi ea ſuper re habitæ Tacitus, juvenis admodum (*c*), interfuerat, cum M. Aprum & Julium Secundum adſectabatur: eam poſtea, requirente Juſto Fabio, literis mandavit, iiſdem numeris, iiſdem, quas audierat, rationibus (*d*). Ibi tamen paſſim ſuum prodit ingenium, nondum quidem illa

(*a*) Fab. Furius Planciades Fulgentius vixit an. 530.
(*b*) Tacit. Dialog. de Orat. cap. 35.
(*c*) Tacit. Dialog. de Orat. cap. 1. Hac de re fuſius dictum in Notis & Emendationibus Tom. IV. Vide & Appendicem Chronologicam Tom. IV.
(*d*) Tacit. ibid. cap. 1.

brevitate, quæ in Annalibus eminet, sabactum, sed jam validum, & ad altos sensus pronum. Apud picturæ curiosos prima summorum artificum lineamenta diligentissime adservantur: haud minori pretio, apud literarum amatores, debet esse hoc clarissimi ingenii specimen. Nihil moror, quosdam hunc librum Tacito abjudicasse, ut illum Quinctiliano aliisve tribuerent. Pugnant conjecturis adversus manu scriptorum codicum veterumque omnium editionum fidem, adversus Pomponii Sabini, Grammatici (*a*), auctoritatem, demum adversus certissimam temporum rationem, quæ uni Tacito competit. Contra sunt, qui ei vindicent epistolam unam Plinianis insertam (*b*). Haud equidem improbabilis est conjectura. At vix ullius momenti res est, ob materiæ levitatem.

C. Taciti ab aliorum criminationibus vindiciæ.

Hactenus Taciti studia & meditamenta recensui; superest, ut quorumdam adversus eum cri-

(*a*) Qui sæculo XV ad finem vergente vixit.
(*b*) Plin. Epist. IX, 10.

criminationes, non editoris adfectu, sed ductu veritatis, expendam. Nemo enim sine adversariis magnum nomen obtinuit; & quanto celebratior Taciti fama, tanto gravioribus patuit accusationibus. Ac primo quidem criminantur, malignum eum fuisse & μισάνθρωπον, qui omnia vel suspicionibus adulteraret, vel in deteriorem partem traheret. Hæc certe maligni & improbi sunt hominis, qualem nemo dixerit Tacitum, qui sceleratos passim arguit, virtutem meritis laudibus semper extulit, amicos non habuit nisi optimos, ipsamque malignitatem, falsa libertatis specie illudentem, sæpe corripuit. At suspiciones, conjecturas interserit. Fateor equidem: sed eas legitimas, & quod in veterum librorum, quæ superat, paucitate prorsus mirum est, aliorum scriptorum testimonio, aut ipsarum rerum natura comprobatas. Nullas in historia usurpare, vel ineptissimi, vel audacissimi mortalium foret. Criminationis causas aperiam. Quidam corruptores & corrupti Tacitum oderunt, quod eorum arcana nudaverit, eorum vitia perpetuus censor exprobret. Ut sibi aliisque fucum faciant, calumniam hanc ingerunt. At quis, nisi prius ei fue-

rit malesana oculorum acies, splendidiorem purioremque solem esse umquam questus est? Quis, nisi turpis, fideliori speculo irascitur? Alii, procaces ingenio, & offensionum avidi, historias argutiis aculeatas, amaras malignitate, divinationibus falsas scripsere, seque Taciti imitatores audacter sunt professi. Eorum audaciam imperitiamve, non vero Tacitum, argue. Vulgare est, sua flagitia aliis objectare, magnisque nominibus sese tutari. Insuper ex optimis artificibus quavis ætate exorti imitatores pessimi.

Crimen alterum: malæ latinitatis est Tacitus. Breviter dictum, an vere? Tacitum aliquando nimis acutum, nimis concisum, ingenii & sensuum profunditate subobscurum arguerent, non valde repugnarem, nec eadem esse Thucydidis vitia, aut, ut loquuntur Græci, virtutes, urgerem. Sed Ferretum, aliosque id genus homines, Taciti latinitatem culpare quis ferat? Eos tamen refutare pudet. Idque prorsus inutile, cum Muretus (*a*), latinitatis & la-

(*a*) Hac de re & Taciti laudibus orationem habuit Muretus, quam vide inter ejus orationes editas Lipsiæ anno 1698, Tom. II, pag. 353.

tinarum elegantiarum peritissimus judex, partes illas magna cum laude præoccupaverit. Hoc unum addidero, inter Romanos scriptores nullum esse verborum concinnitate & splendore Tacito comparandum.

Graviora sunt mendacii crimina: neque dixerim Tacitum nihil esse mentitum. Commune illud est mortalitatis vitium, quod historiæ scriptores in tanta rerum multitudine, humanique ingenii infirmitate, & ob caliginem veritati offusam, vix effugiant. Proclivior adhuc error, ubi intercedit religionum diversitas. Inde Tacitus falsa de Christianis, absurda de Judæis prodidit, præjudicatis tum suis, tum aliorum opinionibus abstractus; ita tamen fidei & diligentiæ, quam in ceteris profitetur, retinens, ut, vel cum hæc peccaret, Christianos incendii crimine, quo Nero eos perculerat, absolverit (*a*). Judaicis autem antiquitatibus vera quamplurima intermiscet; eamque religionem valde commendat, quæ Deûm imagines mortalibus materiis in species hominum non effingit, sed sine simulacris, sine regum, sine Cæsarum adulatione, *unum Numen, summum il-*

(*a*) Tacit. Annal. XV, 44.

lud & æternum, neque mutabile, neque interiturum (*a*)„ veneratur. Talia veritatis testimonia apud nullum Romanæ gentis scriptorem ante Tacitum reperire est.

Odiosum vero, &, ut opinor, falsum est *ἀθεότητος* crimen, quod quidam Tacito objiciunt. Deos enim passim agnovit, negavit nusquam; ipsamque opem divinam (*b*), rerum humanarum dominatricem, memorat. Atrocibus quidem sceleribus & cladibus offensus, aliquando dixerit Diis non homines, non imperii securitatem, sed ultionem curæ esse (*c*); id *ἀσεβείας* est, non vero *ἀθεότητος*. Dolendum certe, quod Deum unum non coluerit, & in hac exoriente Christianæ veritatis luce, quæ ipsam Neronis domum subierat (*d*), recensque Flavii Clementis (*e*), consulis, aliorumque exemplis ac virtutibus inclaruerat, ipse cæcutierit. At inter *ἀθέους* minime censendus est (*f*).

(*a*) Tacit. Hist. V, 5.
(*b*) Tacit. Hist. IV, 78.
(*c*) Tacit. Hist. I, 3.
(*d*) D. Paulus, Epist. ad Philippenses IV, 22, ubi ex domo Cæsaris salutem iis dicit.
(*e*) De quo plura infra Tom. III, & Tom. IV.
(*f*) Cl. Joannes Kynaston Tacitum defendit publica oratione, Oxonii habita, & Londini edita anno 1764, cui titulum fecit: *C. Cornelius Tacitus a falſo impietatis crimine vindicatus*.

Porro viri illius celeberrimi gloria ad seros nepotes propagata est. Illum parentem suum appellabat, & ab eo originem ducere se gloriabatur M. Claudius Tacitus (*a*), qui principatum obtinuit anno Urbis conditæ MXXVIII, Jesu Christi 275: vir egregie moratus, non ambitione, non crimine, sed singulari senatus & exercituum consensu imperio admotus: illius capax, & intra sex imperii sui menses tanta virtutum claritudine, ut laudatissimorum Principum gloriam æquasset, ni, urgentibus Romæ fatis, cito fuisset exstinctus. Cornelii Taciti imaginem in omnibus bibliothecis collocari, ejusque libros, ne lectorum incuria deperirent, per annos singulos decies publica impensa in civicis archivis describi, & in bibliothecis poni jussit (*b*): orbi, literis & parenti optime consulturus, si ipse, aut frater ejus Florianus, diu imperassent. Recentior adhuc, nec forte ultimus Tacitorum sanguis, Polemius (*c*), Galliarum prætorio præfectus, nobilitate & doctrina, quasi hereditario jure, illustris, memoratur circa annum Urbis conditæ MCCXXIX,

(*a*) Vopiscus in Tacito, cap. 10.
(*b*) Ibid.
(*c*) Sidonius Apollinaris, Epist. IV, 14.

Jesu Christi 476, Augustuli & imperii Romani supremum.

Verum longe major ingenii, quam sanguinis, laus exstitit, nec umquam intermoritura: crevit per ætates diffusa, a viris tum principibus, tum privatis, sanctitate, sapientia & fortitudine præcellentibus, ad nos transmissa; æternum vivet apud gentes, literarum & hominum studiosas. Nullum superest tanti viri monumentum. Ejus imago, quæ Interamnæ in Apostolico palatio monstratur, nulla valet antiquitatis commendatione. Ante ducentos annos, rudera ejus tumuli adhuc ostentabantur haud procul Interamna, viamque propter, quæ Spoletum ducit. Qua occasione Hector Simonetta ea solo æquaverit, Tacitique cineres dissipaverit, mærens ejus filius, inscriptione in agro paterno posita anno 1613, testatum voluit (*a*).

II. De præcipuis Cornelii Taciti editoribus.

Inter initia renascentium literarum, & egregiæ illius artis, quæ hominum ingenia rem pub-

(*a*) Hæc fuse memorat Franciscus Angeloni, *Historia di Terni*, pag. 51.

licam fecit, Venetiis circa annum 1468 prodiit prima Taciti editio (*a*), antiquitate, elegantia, raritate præstantissima; multis quidem, & gravissimis erroribus, ut solitum est in primis quibusque editionibus, fœdata; abest & Cn. Julii Agricolæ vita: adhuc quoque latebant sex priores Annalium libri. Nihilominus utilissima est, quod complura veteris scripturæ, in recentioribus editionibus perperam immutatæ, vestigia retineat.

Franciscus Puteolanus, Parmensis, literarum peritissimus, alteram editionem (*b*), vita Julii

(*a*) Hæc editio prodiit sine ulla loci & anni nota, his quatuor versibus, in fine *subjunctis*, conspicua:

Cæsareos mores scribit Cornelius: Esto
Iste tibi codex: Historiæ pater est.
Insigni quem laude feret gens postera: pressit
Spira premens, artis gloria prima suæ.

Cum Joannes & Vendelinus de Spira splendidam Plinii editionem Venetiis vulgaverint anno 1469, hæc Taciti editio, *artis gloria prima suæ*, anno 1467 aut 1468 publicata. In ea sunt sex posteriores Annalium libri, & Historiarum libri quinque; Libellus de situ, moribus & populis Germaniæ; & Dialogus de claris Oratoribus.

(*b*) Huic quoque editioni nulla est adjuncta loci, anni, typographi nota. Eam tamen Mediolani prodiisse haud dubium est, cum cetera Puteolani opera in hac urbe excusa sint, in qua oratoriam artem magna cum laude profitebatur. Puteolanus addidit Vitam Julii Agricolæ; Annalium quoque & Historiarum libros ex Ms. codice Genuensi recensuit: unde summum debet esse apud literarum amatores hujus editionis pretium, quam miror librorum rariorum indagatoribus fuisse incognitam. Exstat Parisiis in Bibliotheca sanctæ Genovefæ:

Agricolæ auctam, Mediolani publicavit. Nitidiorem politioremque Tacitum fecit, tum suis, tum Berardini Lanterii, Mediolanensium ætate sua eruditissimi, conjecturis ductus. Usus est quoque Ms. codice Genuensi. Tacitum autem nemo melius novit, verius expressit. Ejus judicium, cuivis, ob libri raritatem, non ita obvium, silere nefas. *Omnem*, inquit, *historiæ legem* absolvit Tacitus .... *nihil falsi dicere*, *nihil veri omittere ausus*. *In scribendo enim ne suspectus quidem umquam fuit*, *aut gratiæ*, *aut simultati aliquid tribuisse*. *Rerum rationem*, *qua ordo temporum*, *regionum descriptio exigitur*, *nemo historicorum diligentius observavit*. *Jam consilia*, *acta*, *eventus*, *ut*, *Dii boni*, *expendit!* & *de consiliis quid probet*, *quid non*. *In rebus gestis non solum quid actum*, *sed quale*. *De eventu vero omnes causas explicat*, *casus sapientiæ*, *temeritatis*; *hominum porro non solum res gestas*, *sed quæ fama*, *quod nomen*, *quæ natura*, *quæ vita*. *Quo artificio omnes mea sententia facile vicit*, *ita creber rerum frequentia*, *ut verborum prope numerum sententiarum numero se-*

eam, pro sua humanitate, literatis omnibus viris comperta, mecum communicavit Cl. Mercier, huic Bibliothecæ præfectus. Recusa est Venetiis annis 1497, & 1512.

quatur; ita dein verbis aptus & pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. In concionibus (audeo enim promere, quod sentio) Livio quoque anteferendus, magis tamen Sallustii argutam densitatem, quam hujus amplitudinem imitatus. Hunc primo legens, laudabis eloquentiam; cum iterum in manus sumpseris, mirum acumen deprehendes, & miraberis; ubi contubernalem reddideris, sæpe artificiosa docebit varietate, immensaque jucunditate delectabit (*a*).

Laudum magnitudine, majori operis admiratione, excitato orbe literario, in museis omnibus quæsitum, si quid aliud tanti viri superesset. Ac tandem in Corbejensi (*b*) ad Visurgim monasterio ab Angelo Arcomboldo, Leonis X Pontificis Maximi quæstore, inventi sunt quinque priores Annalium libri, quos Lipsius, aliique postea meliori partitione sex numeravere. Hos cum Pontifex, literarum decus & columen, magno quingentorum aureorum nummorum pretio redemisset, diligenterque evolvisset, eorum

(*a*) Ex præfatione editionis Puteolani, Jacobo Antiquario, Ducali Secretario, inscripta.

(*b*) *L'Abbaye de Corvey, en Westphalie:* locus religionis & literarum studiis celeberrimus. Visurgis autem fluvius, nunc *le Weser*.

lectionem *luculentam*, *variam*, *utilem*, *dignamque omni liberali ingenio* (*a*) pronuntiavit; voluitque ut quanto citius fieri posset, a situ & oblivione in lucem & memoriam hominum vindicarentur. Id curæ demandatum Philippo BEROALDO, juniori, Academiæ Romanæ præposito: is imperatum opus pro Pontificis auctoritate suaque doctrina haud indiligenter præstitit; inventosque libros ex manu scripto codice, qui postea Florentinæ Mediceorum bibliothecæ fuit illatus, ceteros ex Puteolani recensione edidit Romæ Kal. Martii anno MDXV (*b*). In libri fine, infra gentilitia Leonis X insignia, adjectum, quod maximo Principe & literarum reparatore dignum: *Nomine Leonis X Pont. Max. proposita sunt præmia non mediocria his qui ad eum libros veteres, neque hactenus editos attulerint.*

Alexander MINUTIANUS, Apulus, eruditus typographus Mediolanensis, & Historiæ professor, chartas Beroaldinæ editionis ex Urbe importatas recudit, ut eas auditoribus suis prælegeret. In

(*a*) Ex literis Leonis Papæ X, quæ exstant in calce editionis Beroaldinæ.

(*b*) Cl. Maittaire, *Annal. Typograph.* Tom. V, part. 2, pag. 273, editionem Romanam anni 1514 memorat. Privilegium, a Leone X datum anno 1514, in Taciti editionem transformavit.

calce operis reperit se imprudenter illapsum esse in Pontificium interdictum, quo cavebatur, ne quis intra decennium Tacitum recuderet. Culpæ veniam exoravit; suamque editionem, quibusdam in locis emendatam, & Andreæ Alciati notis auctam, absolvit anno MDXVII (*a*).

Beatus, aut verius BILDIUS RHENANUS, Selestadiensis, manu scripti codicis Budensis, olim Matthiæ Corvini, Hungariæ regis, copiam nactus, novam & aliquanto accuratiorem editionem vulgavit Basileæ anno MDXXXIII, sæpe postea & variis in locis recusam (*b*).

Justus LIPSIUS, Belga, Corneliano spiritu afflatus, magnoque eruditionis paratu ad id opus accessit: omnem hujus laboris laudem reportaturus, si non excerpta tantum Mss. codicum Vaticanorum, Farnesiani, Covarruviæ, Sambuci, veterumque editionum adhibuisset, sed libros integros contulisset (*c*). Ingenio eruditis-

(*a*) Cl. Maittaire, loc. cit. hanc editionem Romæ prodiisse perperam scribit. Fabricius quoque, *Bibliothec. Latin.* libr. IV, cap. 21, pag. 471, errat tum in anno, tum in forma. Ea enim est anni 1517, non vero 1516; formæ *in*-8. non *in*-4.

(*b*) Quarum omnium præcipua est, quæ prodiit Venetiis anno 1534, typis Aldinis.

(*c*) Majorem laudem adhuc reportaturus, si libros edidisset, quibus contexuerat Cajanam historiam & initia Claudii, Cor-

que commentariis utcumque id supplevit, & editionem ceteris omnibus, quæ ante prodierant, præstantiorem, magna cum nominis sui gloria Antuerpiæ publicavit anno MDLXXIV. Quam postea ad annum usque MDC sæpe retractavit, emendavit, melioremque fecit. In hoc gloriæ suæ monimento rursus adornando immortuus est anno MDCVI, ætatis suæ LIX. Lipsiorum stirpis ultimus, & magnum decus (*a*).

Inter tantos Lipsii labores, Curtius PICHENA, Magni Ducis Etruriæ a secretis, in emendando Tacito Florentiæ utilem operam posuit (*b*). Usus manu scriptis codicibus bibliothecæ Mediceæ, loca plurima, quæ alios fugerant, restituit & explicavit. Iis Lipsius non mediocriter profecit in posterioribus suis editionibus, ut nitescerent.

neliano exemplo stiloque, ut ipse testatur in notis ad Annal. XI, 1. At in migrationibus suis laborem hunc, fraude an casu, sibi periisse ibidem declarat. Jactura tanto gravior mihi videtur, quod hæc adolescens scripserat, ac proinde cum ei molle & elegans adhuc erat ingenium. Postea, singulari humani ingenii inconstantia, in deterius mutatus, durum & horridum scribendi genus adfectavit.

(*a*) Innumeræ postea fuerunt Lipsianæ editiones, quarum nitidissimæ sunt, quæ typis Elzevirianis prodiere Lugduni Batavorum annis 1621, 1634 & 1640.

(*b*) Pichena seorsus notas primum edidit; deinde editionem ipse adornavit excusam Francofurti anno 1607, & Aureliæ Allobrogum anno 1609.

Matthias BERNEGGERUS, Germanus, magis ad utilitatem, quam ad splendorem, sine ulla tamen Mss. librorum ope, Taciti editionem accuraverat. Eo defuncto, gener ejus Joannes Freinshemius, vir in republica literaria notissimus, eam non perpetuis, sed selectis notis locupletatam, & a Melchiore Freinshemio, communibus cum fratre studiis, copioso indice instructam, juris publici fecit Argentorati anno MDCXXXVIII.

Joannes Fredericus GRONOVIUS, Batavus, Berneggerianam editionem, levi sua opera, sed nitidiore charta, elegantioribus typis, cum suis Variorumque notis & quibusdam variantibus Ms. Oxoniensis lectionibus, in operis calce subjunctis, Lugduni Batavorum absolvebat anno MDCLXXII, cum vivendi finem fecit. Eadem editio pari nitore iterum prodiit Amstelodami anno MDCLXXXV.

Julianus PICHON, Gallus, ad majora vocatus, vix paria præstitit: nulla adhibita Mss. codicum veterumque librorum collatione, grandem tamen, sed indigesta mole gravidam, editionem ad usum Serenissimi Delphini Parisiis apparavit anno MDCLXXXII. Recusa est Venetiis anno MDCCVII.

Theodori Ryckii, Batavi, breviora, sed meliora utilioraque in Tacitum studia. Prodiere Lugduni Batavorum anno MDCLXXXVII. nitidius, commodiusque in lucem iterum emiſsa Dublinii anno MDCCXXX. Præsto fuere tum excerpta ex Mss. Regio & Florentino, tum Ms. codex, qui olim Rudolphi Agricolæ fuerat. Ei tamen plus æquo tribuit Ryckius, cum ille codex non tam veterem scripturam, quam viri eruditi conjecturas contineat.

Christianus Haufius, Germanus, nihil operæ in emendando Tacito, nimis in explicando, collocavit Lipsiæ anno MDCCXIV. Eum enim ita minutatim explanat, ut lectorem fatiget magis, quam dirigat.

Jacobus Gronovius, Joannis Frederici filius, paternam editionem cum Mss. Florentinis recognitam, suisque & Variorum notis cumulatam prælo paraverat, cum morte interceptus est anno MDCCXVI. Filius ejus, Abraham Gronovius, eam Trajecti ad Rhenum anno MDCCXXI publicavit: patris memoriæ consulturus, si convicia adversus Ryckium, aliaque multa, erudito viro indigna, omisisset. Ad operis calcem reperire est varias quasdam lectiones ex Mss. co-

dicibus, Bodlejano & Arundelliano, excerptas.

Joannes Augustus Ernestus, Germanus, in eamdem palæstram Lipsiæ processit anno MDCCLII; & maximam post Lipsium laudem consecutus est. In conferendis enim veteribus editionibus & Ms. codice Guelferbytano acer & diligens, multa, quæ alios latuerant, correxit; suasque notas Lipsii & Joannis Frederici Gronovii commentariis addidit.

Postea prodiere elegantiores editiones Glasguæ anno MDCCLIII, Londini anno MDCCLX. Illa ut J. Gronovii, hæc ut Ryckii exemplar exprimeret. Eamdem elegantiam Parisiis anno MDCCLX exhibuit Cl. Joannes Nicolaus Lallemand, quam sua cura notisque insuper illustravit. In hac editione Parisiensi omissus est Dialogus de Oratoribus, qui in omnibus editionibus ante comparuerat.

III. De hac Cornelii Taciti editione, ejusque subsidiis.

Superest, ut quæ mihi fuerint in hac editione consilia, quæ subsidia, paucis expediam. Mens fuit Tacitum, ad manu scriptorum codicum veterumque & optimarum editionum fidem

recognitum, proponere. Tum, ut obviæ in antiquis scriptoribus difficultates amoverentur, juvit non modo temporum discrimina signare, sed & ea ad calculos, quibus nunc utimur, revocare: terrarum loca, quorum insignis olim fuit memoria, cum iis, quæ nunc exstant, conferre: Romanam aliamve peregrinam pecuniam cum Gallica nostra moneta componere: & quod in hoc commentationum genere utilissimum est, nummorum, inscriptionum, scriptorum tum Romanorum, tum Græcorum, Tacito æqualium, aut recentiorum, auctoritate, Historiæ fidem adstruere, lucemque ei adfundere.

Opus quoque fuit, pro argumentorum dignitate & utilitate, complures dissertationes addere. Expositum est & illustratum Cæsarum stemma, ne nominum multitudine & indiscreta similitudine obscurarentur Annales. Eam ob rem addita passim plura alia stemmata. De legionibus, earum numero & locis fusius tractatum, ut Historiarum libri inoffenso pede percurrerentur. Ejusdem necessitatis fuit expendere ærarium opesque Romanorum, stante republica, & sub Principibus; eorum census & lustra, tributa & vectigalia, Principum congiaria, Romæ

ma-

magnitudinem, Capitolii magnificentiam, aliaque multa, quæ si non explicentur curatius, mores usuſque horum temporum non ſatis intelligerentur. Ipſa quoque vitia fuere memoranda, Romanorum luxus, Neronis in domo aurea prodigalitas, & inexplebilis Vitellii gula. Hæc enim portenta in evidentiæ luce erant collocanda, ut magnis documentis, quo prorumpere poſſit humana libido, noteſceret, ſimul & puderet. Ne piguit quidem, quod a viris humanarum literarum ſtudioſis expetitum, illuſtri exemplo Petri Corneille & Joannis Racine, quam validus ſit Tacitus fecundandis ingeniis, oſtendere. De Chriſtianis, falſo incendii crimine a Nerone irretitis, dictum; &, cum de Judæis eſſet dicendum, plura de Judæis Sinenſibus placuit ſubnectere, tum ob materiæ novitatem, tum ut Romanorum Sinenſiumque hac de re judicia comparare promptum foret. Pariter, ut aboleretur opinio, quæ apud quoſdam invaluit, Tacitum in Germaniæ deſcriptione plus ingenio, quam veritati indulſiſſe, Germanorum mores cum veteribus noſtris legibus & hiſtoriis, cum vigentibus adhuc moribus populorum illorum, quos barbaros feroſque appella-

mus, quod ævi prioris humanitatem nondum dedocuere, assidue contuli. Sic enim, non nostro suffragio, at sæculorum hominumque consensu approbatum est, Tacitum non modo fuisse maximum antiquitatis pictorem, quæ propria ejus laus, atque omnium sermonibus jam pervulgata, sed & verissimum; quod erat evincendum. Demum cum vel optimi scriptores multa sileant, quæ tamen nosse quorumdam interest, Anecdota ex variis auctoribus collegi, ut harum rerum curiosis satisfacerem.

Curas ultra intendi; cumque summopere dolerem Tacitum truncum ac mutilum circumferri, ad Supplementa adverti animum, non quod Tacitum æquari posse conſiderem, sed ut plenior faciliorque flueret ejus narratio, si deperdita ex veterum scriptorum & monumentorum fide supplerentur, stilo moreque Corneliano expressa. Inde adlaboravi, ut Sejani ruina, ceteraque, quæ in quinto Annalium libro deerant, restituerentur. Disjunctos antea libros sextum & undecimum conjunxere res Caji Principis & Claudii initia, quatuor libris composita. Finis quoque libro sextodecimo additus, ut Neronis suprema traderentur. In his quidem subsistere

animus primum fuerat: at postea satius visum quinto quoque Historiarum libro opem ferre, & jam narrari cœptum Hierosolymorum gentisque Judaicæ excidium prosequi. Cetera Vespasiani, Titi, Domitiani, atque Nervæ tempora, ad alterum usque Trajani consulatum (hic enim supremus est annus a Tacito memoratus, ac laboris nostri finis) brevi & compendiosa Appendice declarata sunt, ne opus in immensum cresceret.

Huc cum devenissem, secessumque pararem, ut amplissimos, quos destinaveram, indices texerem, interpellatus sum multorum querelis, dictitantium longiores moras, quarum quidem penes me non fuit arbitrium, jam fuisse interjectas: novas sponte non esse nectendas: multum temporis in his indicibus consarcinandis, multum in excudendis male periturum: consultius esse statim & in quarto volumine opus concludere: præsto esse Freinshemianum indicem, eumque copiosissimum, & longo usu probatum, qui Taciti amatoribus affatim sufficiat, nec nomina tantum & res, sed verba & sententias abunde suppeditet. Obtemperavi, ne laboris pertinacia in segnitiæ famam mihi verteret; lau-

datoque indici, quem tamen nonnullis in locis auctiorem & accuratiorem reddidi, alterum in Supplementa & Notas subjunxi.

Percursis autem hujusce editionis consiliis, quæ nobis fuerint subsidia memorandum. Super editiones, quas in altera Præfationis parte modo appellavimus, adjumento fuere manu scripti codices, tum ab aliis, tum a nobis inspecti. Antiquitate principes habet Florentina Bibliotheca. Ibi, ut jam monui, Ms. codex, omnium vetustissimus, in Corbejensi monasterio repertus. Tiberii principatum, seu sex priores Annalium libros, tantum complectitur. Alter ibidem est Ms. codex, in quo sunt sex posteriores Annalium, & Historiarum quinque libri. Exaratus est literis Langobardorum, quorum res in Italia Carolus Magnus adflixit an. 772. Eum Pichena longe vetustiorem credidit, quod in eo subscriptum reperit: *Ego Sallustius legi & emendavi Romæ fœlix, Olibrio & Probino consulibus, in foro Martis controversias declamans oratori Endelechio. Rursus Constantinopoli recognovi Cæsario & Attico consulibus.* At librariis mos sæpe fuit, quæ in codicibus reperirent, transcribere, non observata ratione temporum, quibus

eos describebant. Id quamplurimis compertum exemplis. Langobardica autem scriptura evidenter arguit codicem illum Romæ non fuisse scriptum anno Urbis conditæ MCXLVIII, Jesu Christi 395, quo Olibrius & Probinus consules fuere; neque Constantinopoli recognitum biennio post, cum Cæsarius & Atticus eamdem dignitatem inierant. Ibi quoque vidi duos alios codices, sed recentissimos, quorum alter ab undecimo Annalium libro ad finem libri secundi Historiarum, alter eosdem Annalium, & Historiarum libros quinque complectitur.

Vaticana Bibliotheca, non antiquitate codicum, sed numero præcellit. Quatuor in ea reperi Mss. codices numeris 1863, 1864, 1958 & 2965 notatos. Sex posteriores Annalium, & Historiarum quinque libros habent singuli. Hos inter antiquior videtur Ms. 1864 (*a*), exaratus sæculo XIV exeunte, aut ineunte XV. Ejusdem ferme antiquitatis est Ms. 1863 (*b*). Multo recentior Ms. 2965: neque, ut alii, mem-

(*a*) Codicem illum haud absimilem esse codici, quem Lipsius Farnesianum appellat, quemque contulit Jacobus Corbinelli, sæpe sum expertus.

(*b*) Ex hoc codice, aliove simili, profecta videtur editio princeps. Nec dissimilis est Ms. codex Bibliothecæ Regiæ Parisiensis.

branaceus, sed chartaceus. Iis accuratior est Ms. 1958 (*a*). Ejus ætas in libri fine expressa: *Si quispiam hinc descripserit novum, sciat me, quantum reperi, fideliter ab exemplo transcripsisse, quod inter cetera, de quibus scitur, non est neque pessimum, neque mendosissimum.* Τέλος Θεῷ χάριν. *Die septimadecima Octobris ab ortu Salvatoris nostri domini Jesu Christi anno M.CCCCXLVIIII. Genuæ, pridie festum divi Lucæ Evangelistæ.*

Præterea Vaticana Bibliotheca minores habet Taciti libros. In Ms. 1518 (*b*) *C. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus. C. Cornelii Taciti de origine & situ Germanorum.* Ms. 1862 (*c*) *C. Cornelii Taciti de origine & situ Germanorum. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus.* Ms. 2964 (*d*) *Cornelius Tacitus de origine & situ Germanorum; & pars Dialogi de Oratoribus.* Ms. 3429 (*e*) *Cornelii*

(*a*) Descriptus est e Ms. codice Genuensi, quem vidit, aut cujus exemplar habuit Franciscus Puteolanus, ut jam observavimus supra pag. XXIII.

(*b*) Membranaceus est: sæculo XIV scriptus videtur.

(*c*) Sæculo XV, ut videtur, exaratus; & membranaceus. In fine Dialogi a scriba additum: *Ego tantum repperi, & meliusculum feci.*

(*d*) Chartaceus est, & sæculi XV. Pars Dialogi, quæ ibi exstat, incipit ab iis verbis cap. 26. *Expectabam, ut incusato Asinio*, &c.

(*e*) Chartaceus quoque codex; & descriptus a Pomponio Læto, viro eruditissimo, qui septuagenarius Romæ mortuus est

Taciti de vita & moribus Julii Agricolæ. Ms. 4498 (*a*) *Caji Cornelii Taciti de vita & moribus Julii Agricolæ. C. Cornelii Taciti Dialogus de Oratoribus. C. Cornelii Taciti de origine & situ Germanorum.* In Ms. 5393 (*b*) sunt tantum ex Julio Cæsare & Cornelio Tacito excerpta. Consilium suum nomenque auctor ipse prodidit: *Ex commentariis Caji Julii Cæsaris, nec non ex libris Cornelii Taciti, Historici facundissimi, eloquentiæ latinæ delectum, & ad Historias componendas, & ad quodcumque genus aptissimum Nicolaus Liburnius Venetus studiose ac diligenter digessit.* In his excerptis partem longe maximam obtinet Tacitus.

Suas quoque opes, vel inter tum ferventia bellorum dissidia, contulit Britannia, Eruditique Oxonienses, pro suo in literas & Tacitum studio, codices Harlejanum (*c*), Bodlejanum (*d*),

exeunte sæculo XV. In libri capite notatum: *Vita Agricolæ scripta manu Pomponii Læti; & erat codex Fulvii Ursini.*

(*a*) Membranaceus est: sæculo XV egregie scriptus.

(*b*) Chartaceus est, & recens.

(*c*) Codex ille scriptus est anno 1452, ut constat ex librarii nota, Hist. III, 34 apposita: *Hodie autem ab ortu Creatoris sunt anni M.CCCCLII.* In libri fine additum: *In exemplari tantum erat. Si quispiam hinc descripserit, sciat me quantum reperi ab exemplari transcripsisse.* E Ms. codice Genuensi profectus est, ut & Ms. Vaticanus 1958. Præterea collatus est cum Ms. Vatic. 1863, aliove simili.

(*d*) Eum descriptum fuisse Genuæ anno 1463, indicat librarii

tertiumque Collegii Jesu (*a*) ultro communicavere, quos Cl. Samuel MUSGRAVE cum Ernestina editione comparavit; omnesque eorum varietates singulari diligentia adnotavit. Pronum hunc doctissimæ gentis in nostros labores animum acceptum referimus clarissimis viris Carolo MORTON, Regiæ Societati a secretis, Musei Britannici præfecto, & Antonio BUTLER, sacra eruditione percelebri, quorum egregiam hac in re voluntatem nos esse expertos grati ac memores libenter profitemur.

Nostra etiam studia humaniter, ut solet, promovit Cl. CAPPERONNIER, cui Regiæ Bibliothecæ Parisiensi custodia est demandata. At in ea unus Ms. codex Taciti (*b*); isque recens, haud tamen spernendus, quod ab eodem codi-

nota, Historiarum fini subjuncta. *In exemplari tantum erat. Si quispiam hinc descripserit novum, sciat me quantum repperi fideliter ab exemplo transcripsisse: quod inter cetera non est neque pessimum, neque mendosissimum.* Τέλος Θεῷ χάριν. *Genuæ pridie Idus Decembres anno M. CCCCLX tertio.* Similem ferme finem in Ms. Vaticano 1958 vidimus supra pag. XXXVIII.

(*a*) Descriptus est quoque e Ms. Genuensi, aut ex ejus exemplari, anno 1458, ut liquet ex librarii nota Hist. III, 34. *Hodie autem ab ortu Creatoris sunt anni M.CCCCLVIII.*

(*b*) Chartaceus est; & sub finem sæculi XV scriptus: quem *Bibliothecæ Regiæ obtulit Carolus Du Fresne, Dominus Du Cange*, anno *M.DCLXXXII*, ut in libri capite notatum.

te, quo editio princeps, profectus videtur. Denique nonnihil opis attulit Ms. codex Jacobi Corbinelli (*a*). Sic appellamus codicem, cujus varias lectiones ad oram Beroaldinæ editionis ipse adscripserat.

Super hæc Mss. librorum subsidia, inter hujus editionis adminicula numeraverim breves notas manu scriptas, quas docti viri, Marcus Antonius Muretus, Guillelmus Pellicerius, Episcopus Monspeliensis, Daniel Huetius, Episcopus Abrincensis, marginibus exemplorum Taciti, quibus utebantur, inscripserant. C. Fredericus Samuel Schmidt, juvenis multiplici literarum laurea nobilis, ad nos transmisit ex Bibliotheca publica Bernensi observationes ab eruditis viris, Jacobo Cujacio & Jacobo Bongarsio, e-

(*a*) Codex, quem Jacobus Corbinelli, vir literarum & Taciti studiosissimus, contulit, in locis quamplurimis cum Farnesiano codice, quem laudavit Lipsius, consentit; ut jam monuimus supra pag. 48. Præter hos omnes codices, quos memoravimus, sero nobis innotuit Ms. codex membranaceus, qui Parisiis adservatur, in Bibliotheca Institutionis Oratorii Jesu. Quantum ex libri fine & quibusdam locis, quæ inspexi, intelligere est; haud diversus videtur a codice, quem Corbinelli contulit. Perlibenter eum evolvissem, & inter hujus editionis subsidia adhibuissem; sed illum exstare a Cl. Dotteville, Oratorii socio, accepi, cum tertium hujus editionis volumen jam esset typis excusum.

xemplaribus ſuis illitas. Nonnullas etiam reperi in Mſs. Adverſariis Dionyſii Petavii, tanti viri eruditione haud indignas &c.

MONITUM
EDITORIS VENETI.

Notas breviores ad calcem voluminum rejecimus, plerasque ad textus emendationem pertinentes, quasdam explanandis difficultatibus accommodatas, in eorum gratiam, qui in legendo Tacito aliena ope indigere possunt. Has primum publici juris fecit Cl. Joannes Nicolaus Lallemand eleganti editione Parisiis curata typis J. Barbou anno MDCCLX.

BRE-

BREVIARIUM

LIBRI PRIMI.

I. Romanarum *rerum status ab Urbe condita ad Augusti exceſſum.* V. *Tiberius imperium ſuscipit, tarde, & cupidinem diſſimulans. Roma in ſervitium ruit.* XVI. *Pannonicas legiones tres ſeditio gravis inceſſit. Ea, miſſo Druſo, Tiberii filio, ægre componitur.* XXXI. *Idem in Germania inferiore motus, qui conſedit, non ſine ſanguine & cæde.* L. *Germanicus Cæsar in hoſtem ducit: eaque expeditione Marſi, Tubantes, Bructeri, Uſipetes vaſtati, aut cæſi.* LIII. *Julia, Auguſti filia,* Rhegii *vitam finiit.* LIV. *Sodales in honorem Auguſti, & ludi Auguſtales inſtituti.* LV. *Germanicus iterum Rhenum tranſmittit, in Cattos ducit: agros, domos, homines, vaſtat, urit, cædit: Segeſtem obſidione Arminii liberat. Ob hæc imperator conſalutatus.* LIX. *Bellum deinde in Cheruſcos geſtum. Reliquiæ Vari & militum lectæ: ſupremaque iis ſoluta.* LXIII. Romani *in reditu, ſub Cæcina duce, periclitati. Hoſtes tamen proſpera eruptione fuſi, fugati.* LXXII. *Majeſtatis lex reducta, & aſpere exercita.* LXXVI. *Tiberis inundat.* LXXVII. *Theatri licentia erumpit: & per*

eam causam decreta patrum expressa ad coercendos bistriones. LXXIX. Postremo actum de subducendis Tiberi aquis. Eoque nomine querelæ civitatum Italiæ, & legationes.

Hæc biennio fere gesta.

An. U. C.	Ær. Chr.		
DCCLXVII.	14.	*Coss.*	Sexto Pompejo. Sexto Appulejo.
DCCLXVIII.	15.	*Coss.*	Druso Cæsare. C. Norbano Flacco.

C. CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBER PRIMUS.

Romanarum rerum status ab Urbe condita ad Augusti excessum.

I. URBEM Romam a principio reges habuere. Libertatem & consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur (1): neque decemviralis potestas ultra biennium (2), neque tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: & Pompeji Crassique potentia cito in Cæsarem; Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere; qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine *Principis* sub imperium accepit. Sed veteris populi Romani (3) prospera, vel adversa, claris ſcriptoribus memorata ſunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora in-

genia, donec gliscente adulatione deterrerentur (4): Tiberii, Cajique, & Claudii, ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cetera, sine ira & studio, quorum causas procul habeo.

II. Postquam, Bruto & Cassio cæsis, nulla jam publica arma (5); Pompejus apud Siciliam oppressus; exutoque Lepido (6), interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus, nisi Cæsar, dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio jure contentum (7); ubi militem donis, populum annona (8), cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia ſenatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent; ceteri nobilium, quanto quis ſervitio promptior, opibus & honoribus extollerentur; ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa, mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus populique imperio, ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.

III. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adole-

scentem, pontificatu & curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ socium, geminatis consulatibus (9) extulit; mox defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem, & Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus (10) auxit, integra etiamdum domo sua. Nam genitos Agrippa (11), Cajum ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat; necdum posita *puerili prætexta*, *Principes juventutis* appellari, destinari consules (12), specie recusantis flagrantissime cupiverat. Ut Agrippa vita concessit, L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus; Cajum remeantem Armenia, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel novercæ Liviæ dolus, abstulit; Drusoque pridem exstincto, Nero solus e privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors tribuniciæ potestatis adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. Nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam projiceret: rudem sane bonarum artium, & robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem a Tiberio jussit, quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis, sed quo pluri-

bus munimentis insisteret. Bellum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ: eadem magistratuum vocabula (13). Juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati: quotusquisque reliquus, qui rempublicam vidisset?

An. U. C. DCCLXVII. Ær. Chr. 14.

IV. Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci & integri moris: omnes, exuta æqualitate, jussa Principis aspectare: nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: pauci bona libertatis incassum (14) disserere, plures bellum pavescere, alii cupere; pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant. *Trucem Agrippam, & ignominia accensum; non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia; multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos*

juveni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exsulem egerit, aliquid, quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum. Accedere matrem muliebri impotentia: serviendum feminæ, duobusque insuper adolescentibus (15), *qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant.*

Tiberius imperium suscipit, tarde, & cupidinem dissimulans. Roma in servitium ruit.

V. Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti: & quidam scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum, electis consciis, & comite uno Fabio Maximo, Planasiam vectum, ad visendum Agrippam. Multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur: quod Maximum uxori Marciæ aperuisse, illam Liviæ: gnarum id Cæsari: neque multo post, exstincto Maximo, (dubium an quæsita morte) (16) auditos in funere ejus Marciæ gemitus, semet incusantis, *quod causa exitii marito fuisset.* Utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur: neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. Acribus namque custodiis domum, &

vias ſepserat Livia: lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem ſama eadem tulit.

VI. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo, Centurio ægre confecit. Nihil de ea re Tiberius apud Senatum disseruit. Patris jussa simulabat, quibus præscripsisset tribuno custodiæ adposito, *ne cunctaretur, Agrippam morte adficere, quandoque* (17) *ipse ſupremum diem explevisset*. Multa sine dubio ſævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus Senatusconsulto ſanciretur, perfecerat: ceterum in nullius umquam suorum necem duravit: neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat: propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. Nuntianti centurioni, ut mos militiæ, *factum esse, quod imperasset: neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum*, respondit. Quod postquam Sallustius Crispus, particeps secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) (18) comperit; metuens ne reus subderetur, juxta periculoso (19), ficta seu vera promeret, monuit Liviam, *ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: neve*

Tiberius vim principatus resolveret; cuncta ad senatum vocando. Eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet (20); *quam si uni reddatur.*

VII. At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques: quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito; ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationem (21) miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Appulejus, consules; primi in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos Sejus Strabo, & C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ: mox senatus, milesque & populus. Nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi: ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciæ potestatis præscriptione posuit, sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto: *De honoribus parentis consulturum: neque abscedere a corpore* (22): *idque unum ex publicis muneribus usurpare.* Sed defuncto Augusto, signum prætoriis cohortibus, ut imperator, dederat: excubiæ, arma, cetera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur: literas ad exercitus, tamquam adepto principatu, misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Causa præcipua ex formidine, ne Ger-

manicus, in cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare mallet. Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius a republica videretur, quam per uxorium ambitum, & senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, inductam (23) dubitationem: nam verba, vultus, in crimen detorquens, recondebat.

VIII. Nihil primo senatus die agi passus, nisi de supremis Augusti, cujus testamentum, inlatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liviam heredes habuit (24). Livia in familiam Juliam, nomenque Augustæ adsumebatur: in spem secundam nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum (25), nisi quod populo & plebi (26) quadringenties tricies quinquies, prætoriarum cohortium militibus singula nummûm millia, legionariis atque cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus, ex quîs maxime insignes visi: *Ut porta triumphali duceretur funus*, Gallus Asinius; *ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. Addebat Messala Valerius, *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii:* in-

terrogatusque a Tiberio, *num, se mandante, eam sententiam prompsisset? sponte dixisse*, respondit; *neque in iis, quæ ad rempublicam pertinerent, consilio, nisi suo, usurum, vel cum periculo offensionis*. Ea sola species adulandi supererat. Conclamant patres, *corpus ad rogum humeris senatorum ferendum*. Remisit Cæsar adroganti moderatione (27), populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis studiis funus divi Julii turbassent, ita Augustum in foro potius, quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent*. Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii (28), & libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: *Nunc senem principem, longa potentia, provisis etiam heredum in rempublicam opibus* (29), *auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret*.

IX. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: *Quod idem dies accepti quondam imperii* (30) *princeps, & vitæ supremus: quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset. Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium simul æquaverat* (31); *continuata per*

septem & triginta annos tribunicia potestas; nomen imperatoris semel atque vicies partum (32); *aliaque honorum multiplicata, aut nova.* At apud prudentes vita ejus varie extollebatur, arguebaturve. Hi *pietate erga parentem, & necessitudine* (33) *reipublicæ, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes: multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur* (34), *multa Lepido concessisse; postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit; non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Non regno tamen, neque dictatura, sed Principis nomine constitutam rempublicam: mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes, cuncta inter se connexa: jus apud cives, modestiam apud socios: Urbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.*

X. Dicebatur contra, *pietatem erga parentem, & tempora reipublicæ, obtentui sumpta: ceterum cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas consulis legiones* (35), *simulatam Pompejanarum gratiam partium: mox ubi, decreto patrum, fasces & jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio & Pansa, (sive hostis illos, seu Pansam*

venenum vulneri adfusum, sui milites Hirtium, & machinator doli Cæsar abstulerant) utriusque copias occupavisse: extortum invito senatu consulatum, armaque, quæ in Antonium acceperit, contra rempublicam versa: proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem, qui fecere (36), laudatas. Sane Cassii & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, (quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere) sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiæ deceptos: post, Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere, & nuptiis sororis inlectum, subdolæ adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthæc, verum cruentam: Lollianas, Varianasque clades (37): *interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Julos.* Nec domesticis abstinebatur. *Abducta Neroni uxor; & consulti per ludibrium pontifices, an concepto, necdum edito partu rite nuberet: Q. Tedii & Vedii Pollionis luxus* (38): *postremo Livia, gravis in rempublicam mater* (39), *gravior domui Cæsarum noverca. Nihil deorum honoribus relictum, cum se templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes, coli vellet. Ne Tiberium quidem caritate, aut reipublicæ cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam, sævitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Etenim Augustus, paucis an-

te annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de habitu vultuque (40) & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.

XI. Ceterum ſepultura more perfecta, templum & cœlestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. Et ille varie disserebat (41), de magnitudine imperii, sua modestia. *Solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ, regendi cuncta onus: proinde in civitate, tot inlustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia reipublicæ ſociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, ſuspensa ſemper & obscura verba (42): tunc vero, nitenti, ut ſensus ſuos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres, quibus unus metus, si (43) intelligere viderentur, in questus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere; cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur: quantum civium, ſociorumque in armis; quot classes, regna, provinciæ, tributa, & vectigalia, & necessitates (44) ac largitiones: quæ cuncta sua manu perscripserat

Augustus: addideratque consilium, coercendi intra terminos imperii; incertum metu (45), an per invidiam.

XII. Inter quæ ſenatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti reipublicæ parem, ita quæcumque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum*. Tum Asinius Gallus, *Interrogo*, inquit, *Cæsar, quam partem reipublicæ mandari tibi velis?* Perculsus improvisa interrogatione, paullum reticuit; dein collecto animo respondit; *Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet*. Rursum Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) *non idcirco interrogatum*, ait, *ut divideret, quæ separari nequirent: sed ut sua confessione argueretur, unum esse reipublicæ corpus, atque unius animo regendum*. Addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tamquam, ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitaret (46), Pollionisque Asinii, patris, ferociam retineret.

XIII. Post quæ L. Arruntius, haud multum discrepans a Galli oratione, perinde offendit. Quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed di-

vitem, promptum, artibus egregiis, & pari ſama publice, ſuſpectabat. Quippe Augustus, ſupremis ſermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum ſuffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: *M. Lepidum* dixerat *capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium, avidum, at minorem: L. Arruntium, non indignum, &, si casus daretur, ausurum.* De prioribus consentitur. Pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque, præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius, & Mamercus Scaurus, ſuspicacem animum perstrinxere: Haterius cum dixisset, *Quousque patieris, Cæsar, non adesse caput reipublicæ?* Scaurus quia dixerat, *spem esse ex eo, non inritas fore ſenatus preces, quod relationi consulum jure tribuniciæ potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit: fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paullatim, non ut fateretur, ſuscipi a se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi causa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat: neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Au-

gu-

gustam oraret, ejusque curatissimis precibus (47) protegeretur.

XIV. Multa patrum & in Augustam adulatio. Alii *parentem* (48), alii *matrem patriæ* appellandam; plerique, ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Juliæ filius*, censebant. Ille *moderandos feminarum honores* dictitans, *eademque se temperantia usurum in his, quæ sibi tribuerentur*; ceterum anxius invidia, & muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est: aramque adoptionis (49), & alia hujuscemodi prohibuit. At Germanico Cæsari proconsulare imperium (50) petivit, missique legati, qui deferrent, simul mæstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. Quominus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus, præsensque erat. Candidatos præturæ duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum (51): & hortante senatu, ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurum.

XV. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt (52). Nam ad eam diem, & si potissima arbitrio principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neque populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore: & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures, quam quatuor candidatos,

commendaret, sine repulsa & ambitu (53) designandos. Inter quæ tribuni plebeji petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti, fastis additi, *Augustales* vocarentur: sed decreta pecunia ex ærario, utque per Circum triumphali veste uterentur: curru vehi haud permissum. Mox celebratio annua ad prætorem (54) translata, cui inter cives & peregrinos jurisdictio evenisset.

Pannonicas legiones tres ſeditio gravis incessit. Ea, misso Druso, Tiberii filio, ægre componitur.

XVI. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit: nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui ſine Augusti, & initiis Tiberii auditis, ob justitium (55) aut gaudium, intermiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum (56), dein gregarius miles, procax lingua, & miscere cœtus histrionali studio (57) doctus. Is imperitos animos,

& quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paullatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, & dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo, promptis jam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat:

XVII. *Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? ſatis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, sed apud vexillum retentos* (58), *alio vocabulo, eoſdem labores perferre. Ac ſi quis tot caſus vita ſuperaverit; trahi adhuc diverſas in terras, ubi, per nomen agrorum, uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipſam gravem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria; hinc ſævitiam centurionum, & vacationes munerum* (59) *redimi. At hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna: nec aliud levamentum, quam ſi certis ſub legibus militia iniretur; ut ſingulos denarios mererent* (60): *ſextusdecimus ſtipen-*

dii annus finem adſerret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solveretur (61). *An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici.*

XVIII. Adstrepebat vulgus diversis incitamentis: hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint: depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: simul congerunt cespites (62), exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit; increpabatque, ac retinebat singulos, clamitans: *Mea potius cæde imbuite manus: leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis* (63). *Aut incolumis fidem legionum retinebo, aut jugulatus pænitentiam adcelerabo* (64).

XIX. Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia (65) victi incœptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, *Non per ſeditionem & turbas desideria mili-*

tum ad Cæsarem ferenda, ait: *neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse: & parum in tempore incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent.* Adclamavere, *ut filius Blæsi, tribunus, legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis: cetera mandaturos, ubi prima provenissent.* Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati, orator publicæ causæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent.

XX. Interea manipuli, ante cœptam seditionem Nauportum (66) missi, ob itinera, & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla convellunt (67): direptisque proximis vicis, ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentes centuriones inrisu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in Aufidienum Rufum, præfectum castrorum (68), ira, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox

castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris (69), & eo immitior, quia toleraverat.

XXI. Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circumjecta populabantur. Blæsus paucos, maxime præda onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, claudi carcere jubet; nam etiam tum legato a centurionibus, & optimo quoque manipularium, parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque, cujus manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere* clamitantes: simul probra in legatum cumulant; cælum ac deos obtestantur: nihil reliqui faciunt, quominus invidiam, misericordiam, metum & iras permoverent. Adcurritur ab universis, & carcere effracto, solvunt vincula; desertoresque ac rerum capitalium damnatos, sibi jam miscent (70).

XXII. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces: & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: *Vos quidem*, inquit, *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis; sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem, missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos,*

quos in exitium militum habet atque armat (71). *Responde, Blæse, ubi cadaver abjeceris?* (72) *ne hostes quidem ſepulturam invident* (73); *cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant.*

XXIII. Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disjectis, quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e ſervitio Blæſi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. Ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, & servos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuisse umquam fratrem, pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. Sarcinæ fugientium direptæ, & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant: quia, fracta vite (74) in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. Ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Julio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones, octava & quintadecuma, ferrum parabant: dum cen-

turionem, cognomento Sirpicum, illa morti depoſcit, quintadecumani tuentur: ni miles nonanus preces, & adverſum aſpernantes, minas interjeciſſet.

XXIV. Hæc audita, quamquam abſtruſum, & triſtiſſima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Druſum filium cum primoribus civitatis, duabuſque prætoriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis: ex re conſulturum. Et cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum (75), qui tum cuſtodes imperatori aderant: ſimul prætorii præfectus, Ælius Sejanus, collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector juveni (76), & ceteris periculorum præmiorumque oſtentator. Druſo propinquanti, quaſi per officium, obviæ fuere legiones: non lætæ, ut adſolet, neque inſignibus fulgentes (77), ſed inluvie deformi, & vultu, quamquam mæſtitiam imitarentur, contumaciæ propiores.

XXV. Poſtquam vallum introiit; portas ſtationibus firmant (78), globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri jubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Druſus, ſilentium manu poſcens. Illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere (79); rurſum, viſo Cæſare, trepidare: murmur incertum, atrox clamor, & repente quies: diverſis animorum

motibus, pavebant terrebantque. Tandem interrupto tumultu, literas patris recitat, in quîs perscriptum erat, *præcipuam ipsi ſortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset: ubi primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum: misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiæ* (80), *neque severitatis expertem haberi, par esset.*

XXVI. Responsum est a concione, *mandata Clementi centurioni, quæ perſerret*. Is orditur *de missione a sexdecim annis: de præmiis finitæ militiæ: ut denarius diurnum stipendium ſoret: ne veterani sub vexillo haberentur*. Ad ea Drusus, cum arbitrium ſenatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at, hercule, verbera & necem cunctis permitti: Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse. Numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad ſenatum rejiciat: eumdem ergo ſenatum consulendum, quotiens ſupplicia aut prælia indicantur; an præmia sub dominis* (81), *pœnas ſine arbitro esse?*

XXVII. Postremo deserunt tribunal, ut quis prætorianorum militum, amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentantes, causam discordiæ (82) & initium armorum: maxime infensi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur?* simul ingruunt, saxa jaciunt: jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.

XXVIII. Noctem minacem, & in scelus erupturam, fors lenivit: nam luna claro repente cælo visa (83) languescere. Id miles, rationis ignarus, omen præsentium accepit, ac suis laboribus (84) defectionem sideris adsimulans, *prospereque cessura, quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur.* Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mærere: & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad ſuperstitionem perculsæ semel mentes, *sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari deos* lamentantur. Utendum inclinatione ea

Cæsar, & quæ casus obtulerat, in ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens, & si qui alii bonis artibus grati in vulgus: ii vigiliis (85), stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. *Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione & Vibuleno ſacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? Denique* (86), *pro Neronibus & Drusis, imperium populi Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam* (87), *ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt, quæ in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Commotis per hæc mentibus, & inter se ſuſpectis, tironem a veterano, legionem a legione disſociant. Tum redire paullatim amor obsequii: omittunt portas: signa, unum in locum principio ſeditionis congregata, ſuas in ſedes referunt.

XXIX. Drusus, orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita (88), incusat priora, probat præsentia. Negat *se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si ſupplices audiat, ſcripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet.* Orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius, eques Romanus, e cohorte Drusi, Justusque Catonius, primi ordinis centu-

rio (89), ad Tiberium mittuntur. Certatum inde ſententiis, cum alii *opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem* cenſerent: alii *fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni: dum ſuperſtitio urgeat, adjiciendos ex duce metus* (90), *ſublatis ſeditionis auctoribus*. Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat: vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique, intra tabernaculum ducis obrutos (91): alii, corpora extra vallum abjecta oſtentui.

XXX. Tum, ut quiſque præcipuus turbator, conquiſiti: & pars, extra caſtra palantes, a centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæſi: quoſdam ipſi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque ſævis, ut non egredi tentoria, congregari inter ſe, vix tutari ſigna (92) poſſent, quæ turbine atque unda raptabantur: durabat & formido cæleſtis iræ, *nec fruſtra adverſus impios hebeſcere ſidera, ruere tempeſtates: non aliud malorum levamentum, quam ſi linquerent caſtra infauſta temerataque, & ſoluti piaculo* (93), *ſuis quiſque hibernis redderentur*. Primum octava, dein quintadecuma legio, rediere. Nonanus *opperiendas Tiberii epiſtolas* clamitaverat: mox deſolatus (94) aliorum diſceſſione, imminen-

tem necessitatem sponte prævenit: & Drusus, non exspectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in urbem rediit.

Idem in Germania inferiore motus, qui consedit, non sine ſanguine & cæde.

XXXI. Iisdem ferme diebus, iisdem causis Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: & magna spe, fore, ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, vi sua cuncta tracturus (95). Duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen ſuperiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum intentum (96). Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque ac vicesima legionibus: nam iisdem æstivis, in finibus Ubiorum (97), habebantur per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, vernacula multitudo (98), nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: *Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti mo-*

dum miseriarum exposcerent, *sævitiamque centurionum ulciscerentur*. Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: *sua in manu sitam rem Romanam*, *suis victoriis augeri rempublicam*, *in suum cognomentum adscisci imperatores* (99).

XXXII. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vecordia (100) constantiam exemerat. Repente lymphati (101), destrictis gladiis, in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium: prostratos verberibus mulcant, ſexageni singulos (102), ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius, cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris (103) memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens, & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit; vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque

disjecti, vel paucorum instinctu (104), sed pariter ardescerent, pariter silerent: tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes.

XXXIII. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti, *excessisse Augustum* adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso, fratre Tiberii, genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum causæ acriores, quia iniquæ (105): quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria, credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus (106): unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diversa a Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam *stimulis*: atque ipsa Agrippina paullo commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

XXXIV. Sed Germanicus, quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc, audito legionum tumultu, raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis, velut pænitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere: & quidam,

prensa manu ejus, per speciem exosculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, *discedere in manipulos* jubet: *sic melius audituros responsum: vexilla præferri, ut id saltem* (107) *discerneret cohortes*. Tarde obtemperavere. Tunc *a veneratione Augusti* orsus (108), flexit *ad victorias triumphosque Tiberii*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset*. *Italiæ* inde *consensum*, *Galliarum fidem* extollit; *nil usquam turbidum aut discors*.

XXXV. Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. Ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans: nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus*, *verberum notas*, exprobrant; mox indiscretis vocibus, *pretia vacationum* (109), *angustias stipendii*, *duritiam operum*, ac propriis nominibus incusant, *vallum*, *fossas*, *pabuli*, *materiæ*, *lignorum* (110) *adgestus*, & si qua alia ex necessitate, aut adversus otium (111) castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena, aut supra, stipendia numerantes, *mederetur fessis*, *neu mortem in iisdem laboribus*, *sed finem tam exercitæ militiæ*, *neque inopem requiem*, orabant.

Fuere

Fuere etiam, qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus (112): &, si vellet imperium, promptos ostentavere. Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit: opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille *moriturum potius, quam fidem exueret* clamitans, ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. Extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, *feriret*, hortabantur: & miles, nomine Clausidius, strictum obtulit gladium, addito, *acutiorem esse*. Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

XXXVI. Consultatum ibi de remedio: etenim nuntiabatur *parari legatos, qui ſuperiorem exercitum ad causam eamdem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum: imbutasque* (113) *præda manus, in direptionem Galliarum erupturas*. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, &, si omitteretur ripa, invasurus hostis. At si auxilia & ſocii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi. Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, in ancipiti respublica. Igitur, volutatis inter

se rationibus, placitum, ut epistolæ nomine Principis scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari, qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis: legata, quæ petiverant, exsolvi duplicarique.*

XXXVII. Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit: missio per tribunos maturatur: largitio differebatur in hiberna cujusque (114). Non abscessere quintani unetvicesimanique, donec, iisdem in æstivis, contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti, inter signa, interque aquilas, veherentur. Germanicus, superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam & ſextamdecumam legiones, nihil cunctatas, ſacramento adigit. Quartadecumani paullum dubitaverant: pecunia & missio, quamvis non flagitantibus, oblata est.

XXXVIII. At in Chaucis (115) cœptavere seditionem præsidium agitantes vexillarii (116) discordium legionum, & præsenti duorum militum supplicio paullum repressi sunt. Jusserat id Mennius, castrorum præfectus, bono magis exemplo, quam (117) concesso jure. Deinde intumescente motu, profugus repertusque, postquam intutæ la-

tebræ, præsidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* Simul exterritis, qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *si quis agmine decessisset, pro desertore fore* clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos.

XXXIX. Interea legati ab senatu, regressum jam, apud aram Ubiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones, prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant: utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere (118), Munatium Plancum, consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & nocte concubia vexillum, in domo Germanici situm, flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem, tradere vexillum (119), intento mortis metu, subigunt: mox vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione (120), ad Germanicum tendentes: ingerunt contumelias; cædem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat: neque aliud periclitanti subsidium, quam castra primæ legionis (121): illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, ra-

tum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm (122) commaculavisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recepitque in tribunal (123). Tum *fatalem* increpans *rabiem, neque militum, sed deûm ira resurgere,* cur venerint legati, aperit: *jus legationis, atque ipsius Planci gravem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio,* facunde miseratur: attonitaque magis, quam quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit.

XL. Eo in metu (124) arguere Germanicum omnes, *quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebelles auxilium. Satis superque missione, & pecunia, & mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo, & reipublicæ redderet.* Diu cunctatus, aspernantem (125) uxorem, cum *se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula* testaretur, postremo uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahe-

bantur: nec minus tristes, qui manebant (126).

XLI. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in urbe victa, facies (127) gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertère. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros, & externæ fidei* (128). Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: jam infans in castris genitus (129), in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque, ad concilianda vulgi studia (130), eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros: orant, obsistunt, *rediret, maneret:* pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi: isque, ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit.

XLII. *Non mihi uxor, aut filius, patre & republica cariores sunt: sed illum quidem sua majestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a furentibus submoveo: ut, quidquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occi-*

sus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. Quid enim per hos dies inausum, intemeratumve vobis? quod nomen huic cœtui dabo? militesne appellem? qui filium imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis (131). An cives? quibus tam projecta senatus auctoritas: hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Divus Julius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus, vultu & aspectu, Actiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: primane, & vicesima legiones, illa signis a Tiberio acceptis (132), tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere?

XLIII. Cur enim, primo concionis die, ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? O improvidi amici! melius & amantius ille, qui gladium offerebat: cecidissem certe, nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem,

qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, ut Belgarum (133), *quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua, dive Auguste, cælo recepta mens; tua, pater Druse, imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus* (134), *quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite a contactu, ac dividite turbidos: id stabile ad pænitentiam, id fidei vinculum erit.*

XLIV. Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem; revocaretur conjunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur.* Reditum Agrippinæ excusavit, ob imminentem partum, & hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium, qui judicium & pœnas de singulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones, destrictis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si *nocentem* adclamaverant, præceps datus trucidabatur. Et gau-

debat cædibus miles, tamquam semet absolveret; nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. Secuti exemplum veterani, haud multo post in Rætiam (135) mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos: ceterum, ut avellerentur castris, trucibus adhuc non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. Centurionatum inde egit (136): citatus ab imperatore, nomen, ordinem (137), patriam, numerum stipendiorum, quæ strenue in prœliis fecisset, & cui erant dona militaria (138), edebat: si tribuni, si legio, industriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordinem: ubi avaritiam, aut crudelitatem consensu objectavissent, solvebatur militia.

XLV. Sic compositis præsentibus, haud minor moles supererat, ob ferociam quintæ & unetvicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem, (loco *Vetera* (139) nomen est) hibernantium: nam primi seditionem cœptaverant; atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pænitentia conversi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno parat: si imperium detrectetur, bello certaturus.

XLVI. At Romæ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum mo-

tu audito, trepida civitas incusare Tiberium, *quod, dum patres & plebem, invalida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat: ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa experientia, eumdemque severitatis & munificentiæ summum* (140), *vidissent. An Augustum, fessa ætate, totiens in Germanias commeare potuisse; Tiberium, vigentem annis, sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.*

XLVII. Immotum adversus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se, remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: *validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos igitur anteferret? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri, majestate salva, cui major e longinquo reverentia: simul adolescentibus excusatum* (141), *quædam ad patrem rejicere: resistentesque Germanico, aut Druso, posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevissent?* Ceterum, ut jam jamque iturus, legit comites, conquisivit im-

pedimenta, adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

XLVIII. At Germanicus, quamquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit literas ad Cæcinam, *venire se valida manu, ac, ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde*. Eas Cæcina aquiliferis (142) signiferisque, &, quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat; *utque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant* hortatur: *nam in pace causas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere*. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promptum ferro invadant. Tunc, signo inter se dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente, quod cædis initium, quis finis.

XLIX. Diversa omnium, quæ umquam accidére, civilium armorum facies: non prœlio, non adversis e castris, sed iisdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulnera, sanguis palam; causa in occulto: cetera ſors regit:

& quidam bonorum cæsi, posquam, intellecto in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant. Neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque ultio & sacietas. Mox ingressus castra Germanicus, *non medicinam illud* plurimis cum lacrymis, *sed cladem* appellans, *cremari corpora* jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris: nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia e legionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.

Germanicus Cæsar in hostem ducit: eaque expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Usipetes vastati, aut cæsi.

L. Læti, neque procul, Germani agitabant, dum justitio, ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Cæsiam (143), limitemque a Tiberio cœptum scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum vallo, latera concædibus (144) munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultatque *ex duobus itineribus breve & solitum sequatur: an impeditius*

& intentatum, eoque hostibus incautum. Delecta longiore via, cetera adcelerantur: etenim attulerant exploratores *festam eam Germanis noctem, ac sollemnibus epulis ludicram*. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Juvit nox sideribus inlustris: ventumque ad vicos Marsorum (145), & circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis; adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne pax quidem (146), nisi languida & soluta inter temulentos.

LI. Cæsar avidas (147) legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod *Tanfanæ* (148) vocabant, solo æquantur. Sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantes ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, Usipetes; saltusque, per quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci: incessitque itineri & prœlio: pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio, & mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere: vicesima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, do-

nec agmen per saltus porrigeretur, immoti; dein latera, & frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrére: turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes (149), cum Cæsar, advectus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus obliterandæ seditionis* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere*. Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter: fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur.

LII. Nuntiata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed, quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quæsivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata (150), quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum, & finem Illyrici motus laudavit; sed intentior, & fida oratione: cunctaque, quæ Germanicus indulserat, servavit, etiam apud Pannonicos exercitus.

Julia, Augusti filia, Rhegii vitam finiit.

LIII. Eodem anno Julia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandataria

insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberii, florentibus Cajo & Lucio Cæsaribus, spreveratque ut imparem (151): nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii (152) ratus. Par causa sævitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, solers ingenio, & prave facundus, eamdem Juliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat: nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat; literæque, quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi, invenere in prominenti litoris, nihil lætum opperientem: quorum adventu *breve tempus* petivit, *ut suprema mandata uxori Alliariæ per literas daret:* cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. Quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate, proconsule Africæ, missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem verti, frustra speraverat.

Sodales in honorem Augusti, & ludi Augustales instituti.

LIV. Idem annus novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio (153); ut quondam T. Tatius, retinendis Sabinorum sacris, sodales Tatios (154) instituerat: sorte ducti e primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi: alia Tiberio morum via: sed populum, per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.

AN. U. C. DCCLXVIII. ÆR. CHR. 15.

Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit: agros, domos, homines, vastat, urit, cædit: Segestem obsidione Arminii liberat. Ob hæc imperator consalutatus.

LV. Druso Cæsare, C. Norbano Consulibus, decernitur Germanico triumphus, manente bello; quod quamquam in æstatem summa ope parabat, initio veris, & repentino in Cattos excursu, præcepit: nam spes incesserat, dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ: Segestes, *parari rebellionem* sæpe alias, & supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, *ut se, & Arminium, & ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem, principibus amotis; atque ipsi tempus fore, quo crimina, & innoxios discerneret:* sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes, quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus, alii pactam, rapuerat; gener invisus, inimici soceri (155); quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

LVI. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum, cis Rhenum colentium, Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno (156), expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum & fluminum relicto. Nam, rarum illi cælo, siccitate, & amnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque & fluminum auctus regredienti metuebatur (157). Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum, aut trucidatum sit. Juventus flumen Adranam (158) nando tramiserat, Romanosque pontem cœptantes arcebant: dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui, omissis pagis vicisque, in silvas disperguntur. Cæsar incenso Mattio (159) (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quotiens astu magis, quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Cattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marsos, congredi ausos, prospero prœlio cohibuit.

LVII. Neque multo post legati a Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium,

a quîs circumsidebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed juvenis conscientia cunctabatur: quippe anno, quo Germaniæ descivere, sacerdos, apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit (160), convertere agmen: pugnatumque in obsidentes, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segestes ipse, ingens visu, & memoria bonæ societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuere.

LVIII. *Non hic mihi primus erga populum Romanum fidei & constantiæ dies: ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ,*

(quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere; & pacem, quam bellum probabam. Ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci: dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me, & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi. Testis illa nox, mihi utinam potius novissima! Quæ secuta sunt, defleri magis, quam defendi possunt: ceterum & injeci catenas Arminio, & a factione ejus injectas perpessus sum. Atque ubi primum tui copia, vetera novis, & quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam; simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pænitentiam, quam perniciem maluerit. Pro juventa & errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor: tuum erit consultare, utrum prævaleat (161), *quod ex Arminio concepit, an quod ex me genita est.* Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, ipsi sedem Vetera, in provincia (162), pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ puer (163), quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.

Bellum deinde in Cheruſcos geſtum. Reliquiæ Vari & militum lectæ: ſupremaque iis ſoluta.

LIX. Fama dediti benigneque excepti Segeſtis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, ſpe vel dolore accipitur. Arminium, ſuper inſitam violentiam, rapta uxor; ſubjectus ſervitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens: neque probris temperabat. *Egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe. Non enim ſe proditione, neque adverſus feminas gravidas, ſed palam adverſus armatos bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis ſigna* Ro*mana, quæ diis patriis ſuſpenderit: coleret Segeſtes victam ripam; redderet filio ſacerdotium: homines Germanos* (164) *numquam ſatis excuſaturos, quod inter Albim &* Rh*enum virgas, & ſecures, & togam viderint. Aliis gentibus, ignorantia imperii* Romani*, inexperta eſſe ſupplicia, neſcia tributa: quæ quando exuerint, inritusque diſceſſerit ille inter numina dicatus Auguſtus, ille delectus* (165) *Tiberius, ne imperitum adoleſcentulum, ne ſeditioſum exercitum paveſcerent. Si patriam, parentes,*

antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloriæ ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.

LX. Conciti per hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate (166): unde major Cæsari metus: & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit: equitem Pedo, præfectus, finibus Frisiorum ducit: ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem (167) convenere. Chauci, cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit, interque cædem & prædam reperit undevicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum; haud procul Teutoburgiensi saltu (168), in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur.

LXI. Igitur cupido Cæsarem invadit, solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem homi-

num. Præmiſſo Cæcina, ut occulta ſaltuum ſcrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum (169) & fallacibus campis imponeret, incedunt mæstos locos, viſuque ac memoria deformes. Prima Vari caſtra, lato ambitu, & dimenſis principiis, trium legionum manus oſtentabant: dein ſemiruto vallo (170), humili foſſa, acciſæ jam reliquiæ conſediſſe intelligebantur: medio campi albentia oſſa, ut fugerant, ut reſtiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, ſimul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant: & cladis ejus ſuperſtites pugnam aut vincula elapſi, referebant, *hic cecidiſſe legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, & ſuo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captivis, quæ ſcrobes* (171); *utque ſignis & aquilis per ſuperbiam inluſerit.*

LXII. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, ſextum poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente alienas reliquias, an ſuorum, humo tegeret, omnes, ut conjunctos, ut conſanguineos, aucta in hoſtem ira, mæſti ſimul & infenſi condebant. Primum exſtruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tiberio haud probatum;

seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia, & formidolosiorem (172) hostium credebat: *neque imperatorem, auguratu & vetustissimis cærimoniis præditum, adtrectare feralia debuisse* (173).

Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati, Hostes tamen prospera eruptione fusi, fugati.

LXIII. Sed Germanicus, cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, campumque, quem hostis insederat, eripi (174) jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos, vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox, reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat. Pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa. Cæcina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos (175) quam maturrime superare.

Angustus is trames, vastas inter paludes, & quondam a L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant: circum silvæ paullatim adclives; quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ, dubitanti quonam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simulque propulsaret hostem, castrametari in loco placuit; ut opus, & alii (176) prœlium inciperent.

LXIV. Barbari perfringere stationes (177), seque inferre munitoribus nisi, lacessunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor: & cuncta pariter Romanis adversa; locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruscis sueta apud paludes prœlia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul: nox demum inclinantes tum (178) legiones adversæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circumsurgentibus jugis oritur, vertere in subjecta: mersaque humo, & obruto, quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi, aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque in-

territus. Igitur futura volvens, non aliud reperit, quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii, quantumque gravioris agminis, anteirent: nam medio montium & paludum porrigebatur planicies, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri; unetvicesima in lævum; primani ducendum ad agmen; vicesimanus adversum secuturos.

LXV. Nox per diversa (179) inquies: cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subjecta vallium ac resultantes saltus complerent; apud Romanos invalidi ignes, interruptæ voces, atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. Ducemque terruit dira quies: nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis repulisse. Cœpta luce, missæ in latera legiones metu, ac contumacia, locum deseruere: capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures, inrumpere Germanos jubet, clamitans, *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones!* Simul hæc: & cum de-

lectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disjicere obvios, proterere jacentes: plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina, dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus, circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset: juvit hostium aviditas, omissa cæde, prædam sectantium; enisæque legiones, vesperascente die, in aperta & solida: neque is miseriarum finis: struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, funestas tenebras (180), & tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur.

LXVI. Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit: tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas; quarum Decumana (181) maxime petebatur, aversa hosti, & fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum

erat, clausit viam: simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt.

LXVII. Tunc contractus in principia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda: manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum perveniri: quod si fugerent, plures silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse: at victoribus decus, gloriam: quæ domi cara, quæ in castris honesta*, memorat: reticuit de adversis. Equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque, nulla ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent.

LXVIII. Haud minus inquies Germanus, spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: Arminio, *sinerent egredi, egreſsosque rursum per humida & impedita circumvenirent*, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, *ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore*. Igitur orta die, proruunt fossas, injiciunt crates (182), summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquam hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere: exin clamore & impetu tergis Germanorum

circumfunduntur, exprobrantes, *non hic ſilvas, nec paludes, ſed æquis locis æquos deos* (183). Hoſti, facile excidium, & paucos & ſemermos cogitanti, ſonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur: cadebantque, ut rebus ſecundis avidi, ita adverſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt grave vulnus, pugnam deſeruere: vulgus trucidatum eſt, donec ira & dies permanſit. Nocte demum reverſæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egeſtas fatigaret, vim, ſanitatem, copias, cuncta in victoria habuere (184).

LXIX. Pervaſerat interim *circumventi exercitus* fama, & *infeſto Germanorum agmine Gallias peti:* ac ni Agrippina impoſitum Rheno pontem (185) ſolvi prohibuiſſet, erant, qui id flagitium formidine auderent. Sed femina, ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops, aut ſaucius, veſtem & fomenta (186) dilargita eſt. Tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis, laudes & grates reverſis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. *Non enim ſimplices eas curas: nec adverſus externos militem quæri: nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tamquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumfe-*

rat, Cæsarem*que* Caligulam *appellari velit*. *Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compreſſam a muliere ſeditionem* (187), *cui nomen Principis obſiſtere non quiverit*. Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens (188), quæ reconderet, auctaque promeret.

LXX. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, ſecundam & quartamdecimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret (189). Vitellius primum iter ſicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit. Mox impulsu aquilonis, ſimul ſidere æquinoctii, quo maxime tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen: & opplebantur terræ: eadem freto, litori, campis facies: neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, brevia a profundis. Sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant: permiſcentur inter ſe manipuli, modo pectore, modo ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disjecti aut obruti: non vox, & mutui hortatus juvabant, adverſante unda: nihil strenuus ab ignavo, ſapiens ab imprudenti, conſilia (190) a caſu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit: pernoctavere ſine utenſilibus (191), ſine

igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet: quippe illis etiam honestæ mortis usus, his inglorium exitium. Lux reddidit terram; penetratumque ad amnem Unsingin (192), quo Cæsar classe contenderat: impositæ deinde legiones, vagante fama submersas; nec fides salutis, antequam Cæsarem exercitumque reducem vidêre.

LXXI. Jam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum, fratrem Segestis, præmissus, ipsum & filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat: data utrique venia, facile Segimero, cunctantius filio; quia Quinctilii Vari corpus inlusisse dicebatur. Ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hispaniæ, Italia; quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes: quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bellum sumptis; propria pecunia militem juvit. Utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, sibique & prœlio firmabat.

Majestatis lex reducta, & aspere exercita.

LXXII. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum

Germanico gestas. Nomen patris patriæ Tiberius, a populo sæpius ingestum, repudiavit: neque in acta sua jurari, quamquam censente senatu, permisit: *cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico* dictans (193). Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi: nam legem majestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant; si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta republica majestatem populi Romani minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus (194), tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat: mox Tiberius, consultante Pompejo Macro prætore, *an judicia majestatis redderentur? exercendas leges esse* respondit. Hunc quoque asperavere carmina (195), incertis auctoribus vulgata in sævitiam superbiamque ejus, & discordem cum matre animum.

LXXIII. Haud pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina; ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, gravissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum*

habebantur, Cassium quendam, mimum corpore infamem, adscivisset: quodque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur, *violatum perjurio nomen Augusti* (196). Quæ ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus: *Non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum, & domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum, quam si Jovem fefellisset: deorum injurias diis curæ.*

LXXIV. Nec multo post Granium Marcellum, prætorem Bithyniæ, quæstor ipsius, Cæpio Crispinus, majestatis postulavit, subscribente (197) Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. Nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat, *sinistros de Tiberio sermones habuisse:* inevitabile crimen, cum

ex

ex moribus Principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo: nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius, quam Cæsarum sitam: & alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam:* ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, *se quoque in ea causa laturum sententiam palam & juratum*, quo ceteris eadem necessitas fieret (198). Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo*, inquit, *loco censebis, Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam*. Permotus his, quantoque incautius efferbuerat, pænitentia patiens (199), tulit absolvi reum criminibus majestatis: de pecuniis repetundis ad reciperatores (200) itum est.

LXXV. Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaque eo coram, adversus ambitum & potentium preces (201), constituta; sed dum veritati (202) consulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius, senator, questus *mole publicæ viæ* (203), *ductuque aquarum, labefactas ædes suas*, auxilium patrum invocabat. Resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens; quam virtutem diu retinuit,

cum ceteras exueret. Propertio Celeri, prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium (204) largitus est, satis comperto, paternas ei angustias esse: tentantes eadem alios, probare causam senatui jussit (205); cupidine severitatis, in his etiam, quæ rite faceret, acerbus: unde ceteri silentium & paupertatem confessioni & beneficio præposuere.

Tiberis inundat.

LXXVI. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis, plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur*: renuit Tiberius, perinde divina- humanaque obtegens: sed remedium coercendi fluminis Atejo Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achajam (206) ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in præsens proconsulari imperio (207), tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod vulgus formidolosum (208), & pater arguisse dicebatur. Cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant; alii tædio cœtus, quidam tristitia ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset.

Non crediderim, ad ostentandam sævitiam, movendasque populi offensiones, concessam filio materiem: quamquam id quoque dictum est.

Theatri licentia erumpit: & per eam causam decreta patrum expressa ad coercendos histriones.

LXXVII. At theatri licentia, proximo priore anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magistratus & dissensionem vulgi prohibent. Actum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiæ, *ut prætoribus jus virgarum in histriones esset*: intercessit Haterius Agrippa, tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat: valuit tamen intercessio, quia divus Augustus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio, infringere dicta ejus. De modo lucaris (209), & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quis maxime insignia: *Ne domos Pantomimorum senator introiret: ne egredientes in publicum equites Romani cingerent: aut alibi, quam in theatro, spectarentur: & spectantium immodestiam exsilio multandi potestas prætoribus fieret.*

LXXVIII. Templum, ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias exemplum. Centesimam rerum venalium, post bella civilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius, *militare ærarium eo subsidio niti: simul imparem oneri rempublicam, nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur*. Ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

Postremo actum de subducendis Tiberi aquis,
Eoque nomine querelæ civitatum
Italiæ, & legationes.

LXXIX. Actum deinde in senatu ab Arruntio & Atejo, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, *ne Clanis, solito alveo demotus, in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret*. Congruentia his Interamnates disseruere: *pessum ituros fecundissimos Italiæ campos, si amnis Nar* (id enim parabatur), *in rivos diductus, superstagnavisset*. Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes; *quippe in adjacentia eru-*

plurum: optume rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem; ita fines dederit: spectandas etiam religiones sociorum; qui sacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicaverint: quin ipsum Tiberim nolle, prorsus accolis fluviis orbatum, minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

LXXX. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaja & Macedonia. Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur: alii *tædio novæ curæ, semel placita pro æternis servavisse:* quidam *invidia, ne plures fruerentur:* sunt qui existiment, *ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium*: neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis, periculum sibi; a pessimis, dedecus publicum metuebat: qua hæsitatione postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

LXXXI. De comitiis consularibus, quæ tum primum (210) illo Principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa, non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur.

Modo, subtractis candidatorum nominibus, originem cujusque, & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando, ea quoque significatione subtracta (211), candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque, *eos tantum apud ſe profeſſos* disseruit, *quorum nomina conſulibus edidiſſet; poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut meritis confiderent:* speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

B R E V I A R I U M

LIBRI SECUNDI.

I. Motus aliqui in Oriente. III. Vonones, Parthorum rex, solio ab Artabano pulsus, & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur: quo mox demovetur, ob metum & Artabani minas. V. Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum a Germanicis legionibus abstrahit. Paret ille, sed lente. Germaniam enim ingreditur. Cheruscos & Arminium magno prœlio vincit. Mox adversa maris expertus, quæ prospera in Marsos expeditione pensavit. XXVII. Libo Drusus rerum novarum accusatus. Spretæ M. Hortali preces. XXXIX. Clemens, ementito Postumi Agrippæ nomine, turbat. Sallustii Crispi artibus capitur, & Romam perducitur. XLI. Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque nationibus usque ad Albim triumphat. XLII. Archelaus, Cappadocum rex, dolo in urbem accitus, & indigne habitus, moritur. Regnum ejus in provinciam redactum. XLIII. Germanico Oriens permissus; Pisoni Syria, cum occultis, ut creditur, in Germanicum mandatis. XLIV. Drusus in Illyricum mittitur contra Germanos; qui inter se discordes otium & securitatem Romanis fecere.

XLV. Cherusci, duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prœlio, vincunt. XLVII. In Asia duodecim urbes terræ motu collapsæ. Tiberii liberalitas. L. Adolescit lex majestatis. LII. Tacfarinas in Africa bellum movet. A Furio Camillo statim repressus. LIII. Germanicus, iterum consul, in Armeniam venit: regem Zenonem, amoto Vonone, volentibus iis imponit. Deinde Ægyptum proficiscitur. LXII. Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus, vi Catualdæ regno pulsus, in Italiam venit; & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Julium missus est. LXIV. Rhescuporis, Thracum rex, opera Pomponii Flacci datur in vincula: Romam perducitur. LXVIII. Vononis cædes. LXIX. Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ jusserat, a Pisone abolita, vel in contrarium versa reperit. Hinc inimicitiarum semina. Paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur. LXXIV. Piso, veneficii suspectus, Syriam repetere impeditur. LXXXIII. Honores multi mortuo Germanico Romæ decreti. LXXXV. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. LXXXVI. Virginis Vestalis delectus. LXXXVIII. Arminius in Germania popularium dolo cæsus.

Hæc gesta annis quatuor.

An. U.C.	Ær. Chr.	
DCCLXIX.	16. *Coſſ.*	T. Statilio Sisenna Tauro, L. Scribonio Libone.
DCCLXX.	17. *Coſſ.*	C. Cæcilio Rufo, L. Pomponio Flacco Græcino.
DCCLXXI.	18. *Coſſ.*	Tiberio Cæsare Augusto III, Germanico Cæsare II.
DCCLXXII.	19. *Coſſ.*	M. Junio Silano, L. Norbano Flacco.

AN. U. C. DCCLXIX. ÆR. CHR. 16.

Motus aliqui in Oriente.

I. SISENNA Statilio Tauro, L. Libone Consulibus, mota Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum, aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia (1) ad Augustum verterat; partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud perinde nostri metu, quam (2) fidei popularium diffisus.

II. Post finem Phraatis & sequentium regum (3), ob internas cædes, venere in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem, vetustissimum liberorum ejus, accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxitque opibus, & accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pu-

dor, *degeneravisse Parthos: petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas solium Arsacidarum haberi, darique. Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet?* Accendebat dedignantes & ipse, diversus a majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura, quotiens per urbes incederet lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas (4): inridebantur & Græci comites, ac vilissima utensilium anulo clausa (5): sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia (6); & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.

Vonones, Parthorum rex, solio ab Artabano pulsus, & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur: quo mox demovetur, ob metum & Artabani minas.

III. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine, apud Dahas adultus, excitur; primoque congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob scelus Antonii, qui Artavasden, regem Armeniorum, specie amicitiæ inlectum, dein catenis oneratum, postremo

interfecerat. Ejus filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Cæsare Armenis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis, more externo, in matrimonium regnumque (7). Dein jussu Augusti impositus Artavasdes, & non sine clade nostra dejectus.

IV. Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanen, origine Medum, ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique, & magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononen in regnum accipiunt. Sed ubi minitari Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ, Creticus Silanus, excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine: quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus (8).

Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum a Germanicis legionibus abstrahit. Paret ille, sed lente. Germaniam enim ingreditur. Cheruscos & Arminium magno prœlio vincit. Mox adversa maris expertus, quæ prospera in Marsos expeditione pensavit.

V. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret; novisque provinciis impositum, dolo (9) simul & casibus objectaret. At ille, quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrui voluntas, celerandæ victoriæ intentior, tractare prœliorum vias (10), & quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva vel prospera evenissent: *fundi Germanos acie & justis locis; juvari silvis, paludibus, brevi æstate, & præmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum, damno armorum* (11) *adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. At si mare intretur, promptam ipsis possessionem* (12), *& hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi, integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum, media in Germania fore.*

VI. Igitur huc intendit: missis, ad census Galliarum, P. Vitellio & C. Antio (13). Silius, & Antejus, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures, adpositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batavorum, in quam convenirent, prædicta, ob faciles adpulsus, accipiendisque copiis, & transmittendum ad bellum (14) opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, servatque nomen & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat *Mosa* flumine, ejusque immenso ore eumdem in Oceanum effunditur.

VII. Sed Cæsar, dum adiguntur naves (15), Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Luppiæ

flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi, principis Cattorum, conjugem, filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum (16) tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram (17) Druso sitam disjecerant: restituit aram; honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud visum: & cuncta inter castellum Alisonem (18), ac Rhenum, novis limitibus, aggeribusque permunita.

VIII. Jamque classis advenerat, cum præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios navibus, fossam (19), cui *Drusianæ* nomen, ingressus, precatusque Drusum patrem, *ut se eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret:* lacus inde (20) & Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur: classis Amisiæ relicta (21), lævo amne; erratumque in eo, quod non subvexit: transposuit militem, dextras in terras iturum: ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, &

quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angrivariorum (22) defectio a tergo nuntiatur: missus illico Stertinius, cum equite & armatura levi, igne & cædibus perfidiam ultus est.

IX. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat: ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque *an Cæsar venisset?* postquam *adesse* responsum est, *ut liceret cum fratre conloqui* oravit. Erat is in exercitu, cognomento Flavius (23), insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio: tum permissum; progressusque salutatur ab Arminio; qui amotis stipatoribus, *ut sagittarii, nostra pro ripa dispositi, abscederent*, postulat; & postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem: illo locum, & prœlium referente, *quodnam præmium recepisset?* exquirit. Flavius *aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona* memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia.

X. Exin diversi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & victis graves pœnas; in deditionem venienti paratam clementiam: neque conjugem & filium ejus hostiliter haberi.* Ille *fas patriæ, libertatem avitam, penetrales Germaniæ deos* (24), *matrem precum sociam; ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quam imperator esse mallet.* Paullatim

inde

inde ad jurgia prolapsi, quominus pugnam consererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur; ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, *armaque & equum* poscentem Flavium attinuisset. Cernebatur contra minitabundus Arminius, prœliumque (25) denuntians: nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

XI. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones haud imperatorium (26) ratus, equitem vado tramittit: præfuere Stertinius, & e numero primipilarium (27) Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. Qua celerrimus amnis, Cariovalda, dux Batavorum, erupit: eum Cherusci, fugam simulantes, in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, collectosque in orbem (28), pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda, diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos, ut ingruentes catervas globo frangerent, atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites, cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemere.

XII. Cæsar, transgressus Visurgim, indicio per-

fugæ (29) cognoſcit, *delectum ab Arminio locum pugnæ; conveniſſe & alias nationes in ſilvam, Herculi ſacram, auſuroſque nocturnam caſtrorum oppugnationem.* Habita indici fides, & cernebantur ignes; ſuggreſſique propius ſpeculatores *audiri fremitum equorum, immenſique & inconditi agminis murmur* attulere. Igitur propinquo ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecum agitabat: *Tribunos & centuriones læta ſæpius, quam comperta nuntiare; libertorum ſervilia ingenia; amicis ineſſe adulationem: ſi concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere: penitus noſcendas mentes, cum ſecreti & incuſtoditi, inter militares cibos, ſpem aut metum proferrent.*

XIII. Nocte cœpta, egreſſus augurali (30) per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorum vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturque fama ſuî: cum hic *nobilitatem ducis, decorem* alius, plurimi *patientiam* (31), *comitatem, per ſeria, per jocos eumdem animum,* laudibus ferrent: *reddendamque gratiam in acie* (32) faterentur: ſimul *perfidos & ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactandos.* Inter quæ unus hoſtium, Latinæ linguæ ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, *conjuges, & agros, & ſtipendii in dies,*

donec bellaretur, sestertios centenos (33), *si quis transfugisset*, Arminii nomine pollicetur. Incendit eà contumelia legionum iras: *veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tractarum conjuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ destinare*. Tertia ferme vigilia (34) adsultatum est castris, sine conjectu teli, postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensere.

XIV. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se operatum (35), & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine (36), addicentibus auspiciis, vocat concionem, & quæ sapientia prævisa (37), aptaque imminenti pugnæ, disserit. *Non campos modo militi Romano ad prœlium bonos, sed si ratio adsit, silvas & saltus: nec enim immensa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina: densarent ictus* (38), *ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro nervove* (39) *firmata, sed viminum textus, vel tenues & fucatas colore tabulas: primam utcumque aciem hastatam; ceteris præusta* (40) *aut brevia tela: jam corpus, ut visu torvum, & ad brevem impetum validum; sic nulla*

vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum, abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum: neque bellum ultra, modo se, patris patruique vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus militum ardor; signumque pugnæ datum (41).

XV. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari: *Hos esse Romanos, Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars onusta vulneribus tergum* (42), *pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus, adversis diis, objiciant, nulla boni spe. Classem quippe & avia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumque subsidium. Meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiæ: aliud sibi reliquum* (43), *quam tenere libertatem, aut mori, ante servitium?*

XVI. Sic accensos & prœlium poscentes in campum (44), cui *Idistaviso* nomen, deducunt. Is medius inter Visurgim & colles, ut ripæ fluminis cedunt (45), aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur: pone tergum insurgebat sil-

va; editis in altum ramis; & pura humo (46) inter arborum truncos. Campum & prima silvarum barbara acies tenuit; soli Cherusci juga insedere, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret (47).

XVII. Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ petere silvas, & intrare visæ, imperatorem advertére (48): exclamat, *Irent, sequerentur Romanas aves* (49), *propria legionum numina*. Simul pedestris acies infertur; & præmissus eques, postremos ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga; qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant: medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur: inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagit-

tariis, illa rupturus (50), ni Rætorum, Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent. Nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. Quidam, *agnitum a Chaucis, inter auxilia Romana agentibus, emissumque* tradiderunt. Virtus, seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. Et plerosque, tranare Visurgim conantes, injecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. Quidam turpi fuga in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores (51) adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit.

XVIII. Quinta ab hora (52) diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevere; repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles, in loco prœlii, Tiberium *Imperatorem* salutavit (53), struxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit.

XIX. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea species dolore & ira adfecit: qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, juventus, senes, agmen Romanum repente

incursant, turbant: postremo deligunt locum, flumine & silvis clausum, arcta intus planitie, & humida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur: hic pedes adstitit; equitem propinquis lucis texére, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

XX. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, prompta, occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque: peditum aciem ita instruxit, ut pars equo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur: quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. Quibus plana evenerant, facile inrupére: quîs impugnandus agger, ut si murum succederent (54), gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paullum legionibus, funditores libratoresque (55) excutere tela, & proturbare hostem jubet: missæ e tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas: conlato illic gradu certatum: hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

XXI. Nec minor Germanis animus, sed genere

pugnæ & armorum superabantur; cum ingens multitudo, arctis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret (56), neque adsultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contra miles, cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguiomerum, tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat: & Germanicus, quo magis adgnosceretur, detraxerat tegimen capiti, orabatque *insisterent cædibus, nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore*. Jamque sero diei subducit ex acie legionem, faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt: equites ambigue certavere.

XXII. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI JOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. De se nihil addidit, metu invidiæ, an ratus conscientiam factis satis esse (57). Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent: atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

XXIII. Sed æstate jam adulta, legionum aliæ

itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando: simul variis undique procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cælum, & mare omne in austrum cessit (58), qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. Quibus paullum ægreque vitatis, postquam mutabat æstus (59), eodemque, quo ventus, ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentes undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera (60), & fluctu superurgente.

XXIV. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum, ac sine terris, mare (61): pars navium haustæ sunt; plures apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fa-

me abſumptus, niſi quos corpora equorum eodem eliſa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque apud ſcopulos & prominentes oras, cum *ſe tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quominus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, claudæ naves, raro remigio, aut intentis veſtibus, & quædam a validioribus tractæ, revertére: quas raptim refectas miſit, ut ſcrutarentur inſulas: collecti ea cura plerique: multos Angrivarii, nuper in fidem accepti, redémptos ab interioribus (62) reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remiſſi a regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, & inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & belluarum formas:* viſa, ſive ex metu credita.

XXV. Sed fama claſſis amiſſæ, ut Germanos ad ſpem belli, ita Cæſarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipſe majoribus copiis Marſos inrumpit: quorum dux Malovendus nuper in deditionem acceptus, *propinquo luco defoſſam Varianæ legionis aquilam modico præſidio ſervari* indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hoſtem a fronte eliceret, alii, qui terga circumgreſſi recluderent humum: & utriſque adfuit fortuna. Eo

promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit non ausum congredi hostem (63): aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent.*

XXVI. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset: addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum: satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen & sæva damna intulissent: se novies a divo Augusto in Germaniam* (64) *missum, plura consilio, quam vi perfecisse. Sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum: posse & Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum esset* (65), *internis discordiis relinqui.* Precante Germanico an-

num efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret: simul adnectebat, *si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ; qui nullo tum alio hoste, nonnisi apud Germanias adsequi nomen imperatorium, & adportare lauream* (66) *posset*. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.

Libo Drusus rerum novarum accusatus.
Spretæ M. Hortali preces.

XXVII. Sub idem tempus, e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam exedére. Firmius Catus senator, ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa (67), Magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit: dum *proavum Pompejum, amitam* (68) *Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum* ostentat; hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum (69), quo pluribus indiciis inligaret.

XXVIII. Ut satis testium, & qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine & reo per Flaccum Vescularium, equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit: *poſſe enim, eodem Flacco internuntio, ſermones commeare.* Atque interim Libonem ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat: donec Junius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus (70) eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, addit consules, senatus cognitionem poscit: & vocantur patres, addito, *conſultandum ſuper re magna & atroci.*

XXIX. Libo interim, veste mutata (71), cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere (72): abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, eadem formidine, die senatus metu & ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur: mox libellos (73) & auctores reci-

tat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur.

XXX. Accesserant, præter Trionem & Catum accusatores, Fontejus Agrippa, & C. Vibius (74), certabantque, cui jus perorandi in reum daretur: donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos, vecordes adeo (75), ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes, quîs viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret*. Inerant & alia hujuscemodi, stolida, vana; si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas atroces vel occultas notas (76), accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere senatusconsulto, quæstio in caput domini prohibebatur (77), callidus & novi juris repertor Tiberius, mancipari (78) singulos actori publico jubet: scilicet, ut in Libonem ex servis, salvo senatusconsulto, quæreretur. Ob quæ posterum diem reus petivit (79); domumque digressus, extremas preces P. Quirinio (80), propinquo suo, ad Principem mandavit: responsum est, *ut senatum rogaret*.

XXXI. Cingebatur interim milite domus; strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis, quas in novissimam volu-

ptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium: atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris, duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrére liberti, & cæde visa miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, *petiturum se vitam, quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.*

XXXII. Bona inter accusatores dividuntur: & præturæ (81) extra ordinem datæ his, qui senatorii ordinis erant. Tunc Cotta Messalinus, *ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur*, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies*, Pomponii Flacci sententia, constituti: *ut dona Jovi, Marti, Concordiæ, utque Iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur*, L. P. (82) & Gallus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque retuli, ut sciretur, vetus id in republica malum. Facta & de mathematicis (83) magisque Italia pellendis senatusconsulta: quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est (84). In P. Martium consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertére (85).

XXXIII. Proximo senatus die, multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Frontone prætura functo: decretumque *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent: ne vestis serica viros fœdaret*. Excessit Fronto, ac postulavit *modum argento, supellectili, familiæ*. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e republica crederent, loco sententiæ promere (86). Contra Gallus Asinius disseruit, *auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed e vetustissimis moribus. Aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad rempublicam referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit, gliscere singulos* (87). *Neque in familia & argento, quæque ad usum parentur, nimiam aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis: distinctos senatus & equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antistent & aliis, quæ* (88) *ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur: nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda; delinimentis curarum & periculorum carendum esse*. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, confessio vitiorum & similitudo audientium dedit. Adjecerat & Tiberius, *non id tempus censuræ: nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem*.

XXXIV.

XXXIV. Inter quæ L. Piso *ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum accusationes minitantium* increpans, *abire se, & cedere Urbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure* testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat: nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris, spreto Pisone, vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari & imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut *se iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Urgulaniæ* diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus: spectabatur, occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens; donec, propinquis Pisonem frustra coercentibus, deferri Augusta pecuniam, quæ petebatur, juberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ceterum Urgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est prætor, qui domi interrogaret; cum virgines Vestales in foro & judicio

audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

XXXV. Res eo anno prolatas (89) haud referrem, ni pretium foret, Cn. Pisonis & Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, *quamquam abſuturum se dixerat Cæsar, ob id magis agendas* (90) censebat, *& absente Principe, senatum & equites posse sua munia sustinere, decorum reipublicæ fore.* Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, *nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Romani, nisi coram & sub oculis Cæsaris: eoque conventum* (91) *Italiæ & adfluentes provincias, præsentiæ ejus servanda* dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis utrimque contentionibus acta; sed res dilatæ.

XXXVI. Et certamen Gallo adversus Cæsarem exortum est: nam censuit *in quinquennium magistratuum comitia habenda: utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores destinarentur: Princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret.* Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii (92) tentari: Tiberius tamen, quasi augeretur potestas ejus, disseruit: *Grave moderationi suæ tot eligere, tot differre: vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his, qui ultra quin-*

quennium projiciantur! unde proſpici poſſe, quæ cuique tam longo temporis ſpatio mens, domus, fortuna? ſuperbire homines etiam annua deſignatione: quid ſi honorem per quinquennium agitent? quinquiplicari prorſus magiſtratus (93), *ſubverti leges, quæ ſua ſpatia exercendæ candidatorum induſtriæ, quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint.*

XXXVII. Favorabili in ſpeciem oratione vim imperii tenuit (94), cenſuſque quorumdam ſenatorum juvit: quo magis mirum fuit, quod preces M. Hortali, nobilis juvenis, in paupertate manifeſta, ſuperbius accepiſſet. Nepos erat oratoris Hortenſii, inlectus a divo Auguſto liberalitate decies ſeſtertii (95) ducere uxorem, ſuſcipere liberos, ne clariſſima familia exſtingueretur. Igitur, quatuor filiis ante limen curiæ adſtantibus, loco ſententiæ, cum in palatio ſenatus haberetur, modo Hortenſii inter oratores ſitam imaginem, modo Auguſti intuens, ad hunc modum cœpit: *Patres conſcripti, hos, quorum numerum & pueritiam videtis, non ſponte ſuſtuli, ſed quia Princeps monebat: ſimul majores mei meruerant, ut poſteros haberent. Nam ego, qui non pecuniam, non ſtudia populi, neque eloquentiam, gentile domûs noſtræ bonum, varietate temporum accipere vel parare potuiſſem, ſatis habebam, ſi tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent: juſſus ab imperatore,*

uxorem duxi: En stirps & progenies tot consulum, tot dictatorum (96): nec ad invidiam ista (97), sed conciliandæ misericordiæ refero: adsequentur, florente te, Cæsar, quos dederis, honores; interim Q. Hortensii pronepotes, divi Augusti alumnos, ab inopia defende.

XXXVIII. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint; singuli numquam exsatiabuntur, respublica deficiet. Nec sane ideo a majoribus concessum est, egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus & principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. Non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio, intempestiva quidem & improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres, consurgere, & numero atque ætate liberûm suorum urgere modestiam senatus, eamdem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium: quod si ambitione (98) exhauserimus, per scelera supplendum erit. Dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege, ut semper daretur: languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes alie-*

na subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves. Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere: sensitque Tiberius; & cum paullum reticuisset: *Hortalo se respondisse* ait., *ceterum si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia* (99) *singulis, qui sexus virilis essent*. Egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens: neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

Clemens, ementito Postumi Agrippæ nomine, turbat. Sallustii Crispi artibus capitur, & Romam perducitur.

XXXIX. Eodem anno, mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rempublicam perculisset. Postumi Agrippæ servus, nomine *Clemens*; comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non servili animo concepit. Ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia conversus, furatur ci-

neres; vectusque Cosam, Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. Tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. Atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici, neque diutius iisdem locis: sed quia veritas visu & mora, falsa festinatione & incertis valescunt, relinquebat famam (100), aut præveniebat.

XL. Vulgabatur interim per Italiam, *servatum munere deûm Agrippam*; credebatur Romæ: jamque Ostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum servum suum (101) coerceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus (102), reputabat. Postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur, simulata conscientia (103) adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula (104) polliceantur. Exsequuntur, ut jussum erat: dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum clauso ore in palatium traxere. Per-

cunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse fertur, *Quomodo tu Cæsar* (105). Ut ederet socios, subigi non potuit: nec Tiberius pœnam ejus palam ausus; in secreta palatii parte interfici jussit, corpusque clam auferri: & quamquam multi e domo principis, equitesque ac senatores, sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur, haud quæsitum.

An. u. c. dcclxx. Ær. Chr. 17.

Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque nationibus usque ad Albim triumphat.

XLI. Fine anni, arcus propter ædem Saturni, ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii; & ædes Fortis Fortunæ (106), Tiberim juxta, in hortis, quos Cæsar dictator populo Romano legaverat; sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas (107), dicantur. C. Cæcilio, L. Pomponio consulibus, Germanicus Cæsar a. d. vii. Kalendas Junias triumphavit de Cheruscis Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur: augebat intuentium visus eximia

ipsius species, currusque quinque liberis onustus (108): sed suberat occulta formido reputantibus, *haud prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem, Marcellum, flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves & infaustos populi Romani amores.*

Archelaus, Cappadocum rex, dolo in urbem accitus, & indigne habitus, moritur. Regnum ejus in provinciam redactum.

XLII. Ceterum Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi sestertios (109) viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit: nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque causas, aut forte oblatas arripuit. Rex Archelaus (110) quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset: nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cesare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur. Ut, versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est, elicit Archelaum matris literis, quæ, non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret: ille ignarus doli, vel, si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem pro-

perat: exceptusque immiti a principe, & mox accusatus in senatu; non ob crimina, quæ fingebantur, sed ángore, simul fessus senio, & quia regibus æqua (111), nedum infima, insolita sunt; finem vitæ, sponte an fato, implevit. Regnum in provinciam redactum est, *fructibusque ejus levari posse centesimæ vectigal* (112) professus Cæsar, ducentesimam in posterum statuit. Per idem tempus, Antiocho Commagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ, Syria atque Judæa, fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant.

Germanico Oriens permissus; Pisoni Syria, cum occultis, ut creditur, in Germanicum mandatis.

XLIII. Igitur hæc, & de Armenia, quæ supra memoravi (113), apud patres disseruit: *nec posse motum Orientem* (114) *nisi Germanici sapientia componi. Nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse.* Tunc decreto patrum, permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur (115), majusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Ne-

roni, vetustissimo liberorum ejus, pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsarem juvit: mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur: vix Tiberio concedere, liberos ejus (116), ut multum infra, despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas. Credidere quidam data a Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubie Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi (117). Divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius, ut proprium, & sui sanguinis, Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum (118) Augustum ferens: contra Druso proavus, eques Romanus, Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur: & conjunx Germanici, Agrippina, fecunditate ac fama Liviam, uxorem Drusi, præcellebat: sed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi.

Drusus in Illyricum mittitur contra Germanos, qui, inter se discordes, otium & securitatem Romanis fecere.

XLIV. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem, urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur, auxilium adversus Cheruscos orantes: nam discessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, tum & æmulatione gloriæ, arma in se verterant: vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares; Arminium, pro libertate bellantem, favor habebat.

Cherusci, duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prœlio, vincunt.

XLV. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Suevæ gentes, Semnones ac Langobardi (119), defecere ad eum: quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad

Maroboduum perfugisset; non aliam ob causam, quam quia fratris (120) filio, juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe, longa adversum nos militia, insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat: *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis derepta, in manibus multorum* ostentabat: *contra fugacem Maroboduum* appellans, *prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petivisse fœdus; proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint: meminissent modo tot prœliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis Romanis, satis probatum, penes utros summa belli fuerit.*

XLVI. Neque Maroboduus jactantia suî, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta; quæ prospere ceciderint,* testabatur: *vecordem* (121) *Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere; quoniam tres vacuas* (122) *legiones & ducem, fraudis ignarum, perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ, &*

ignominia ſua; cum conjunx, cum filius ejus, ſervitium adhuc tolerent. At ſe, duodecim legionibus petitum, duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam ſervaviſſe: mox conditionibus æquis diſceſſum: neque pænitere, quod ipſorum in manu ſit, integrum adverſus Romanos bellum (123), *an pacem incruentam malint*. His vocibus inſtinctos exercitus, propriæ quoque cauſæ ſtimulabant: cum a Cheruſcis Langobardiſque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concurſum, neque ambiguo magis eventu, fuſis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rurſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. Id ſignum perculſi fuit: & transfugis (124) paullatim nudatus, in Marcomannos conceſſit, miſitque legatos ad Tiberium, oraturos auxilia. Reſponſum eſt, *non jure eum adverſus Cheruſcos arma Romana invocare, qui pugnantes in eumdem hoſtem Romanos nulla ope juviſſet*. Miſſus tamen Druſus, ut retulimus, pacis firmator.

In Aſia duodecim urbes terræ motu collapſæ, Tiberii liberalitas.

XLVII. Eodem anno duodecim celebres Aſiæ urbes conlapſæ nocturno motu terræ; quo impro-

visior graviorque pestis fuit. Neque solitum in tali casu effugium subveniebat, in aperta (125) prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. *Sedisse* (126) *immensos montes: visa in arduo, quæ plana fuerint: effulsisse inter ruinam ignes* memorant. Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit: nam centies sestertium (127) pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. Temnios, Philadelphenos, Ægeatas, Apollonidienses (128), quique Mosteni, atque Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoveretque. Delectus est M. Aletus e prætoriis, ne, consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.

XLVIII. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus grata liberalitate, quod bona Æmiliæ Musæ, locupletis intestatæ, petita in fiscum (129), Æmilio Lepido, cujus e domo videbatur; & Patulei (130) divitis equitis Romani hereditatem (quamquam ipse heres in parte (131) legeretur) tradidit M. Servilio, quem prioribus, neque suspectis, tabulis scriptum compererat: *nobilitatem utriusque pecunia juvandam* præfatus. Ne-

que hereditatem cujusquam adiit, niſi cum amicitia meruiſſet; ignotos, & aliis infenſos, eoque Principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum, ut honeſtam innocentium paupertatem levavit, ita prodigos & ob flagitia agentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt.

XLIX. Iisdem temporibus deûm ædes, vetuſtate aut igni abolitas, cœptasque ab Auguſto, dedicavit: Libero Liberæque & Cereri, juxta Circum maximum, quam A. Poſtumius dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis, ædilibus, conſtitutam: & Jano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam proſpere mari geſſit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. Spei ædes a Germanico ſacratur: hanc Atilius voverat eodem bello.

Adoleſcit lex majeſtatis.

L. Adoleſcebat interea lex majeſtatis. Et Apulejam Variliam, ſororis Auguſti neptem (132), quia probroſis ſermonibus divum Auguſtum ac Tiberium, & matrem ejus inluſiſſet, Cæſarique connexa (133), adulterio teneretur, majeſtatis delator arceſſebat.

De adulterio satis caveri lege Julia visum. *Majestatis crimen distingui* Cæsar postulavit; *damnarique, si qua de Augusto inreligiose dixisset: in se jacta, nolle ad cognitionem vocari*. Interrogatus a consule, *quid de his censeret, quæ de matre ejus locuta secus* (134) *argueretur*, reticuit: dein, proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent*. Liberavitque Apulejam lege majestatis; adulterii graviorem pœnam deprecatus, *ut exemplo majorum* (135), *propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur* suasit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est.

LI. De prætore, in locum Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam, propinquum (136) Germanici, fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat (137). Lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. Victa est sine dubio lex; sed neque statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur,

Tac-

Tacfarinas in Africa bellum movet. A Furio Camillo statim repressus.

LII. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate: is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritus, mox desertor, vagos primum, & latrociniis suetos, ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ per vexilla & turmas (138) componere; postremo non inconditæ turbæ, sed Musulanorum dux haberi. Valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit: dux & his Mazippa: divisusque exercitus; ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, disciplina & imperiis suesceret (139): Mazippa, levi cum copia, incendia & cædes, & terrorem circumferret: compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem; cum Furius Camillus, proconsul Africæ, legionem, & quod sub signis sociorum, in unum conductos, ad hostem duxit: modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum metu eluderent (140): spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes duæque alæ in cornibus locantur; nec

Tacfarinas pugnam detrectavit. Fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ: nam post illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoramus, bellorum expers habebatur: eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia insignia: quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit.

AN. U. C. DCCLXXI. ÆR. CHR. 18.

Germanicus, iterum consul, in Armeniam venit: regem Zenonem, amoto Vonone, volentibus iis imponit. Deinde Ægyptum proficiscitur.

LIII. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit: sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achajæ, Nicopolim (141), quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso, in Dalmatia agente, Adriatici ac mox Jonii maris adversam navigationem perpessus. Igitur paucos dies insumpsit reficiendæ classi: simul sinus, actiaca victoria inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castraque Antonii cum recordatione majorum suorum adiit. Namque ei, ut memo-

ravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magnaque illic imago tristium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ urbis datum, ut uno lictore uteretur (142). Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorum ſacta dictaque præferentes (143), quo plus dignationis adulatio haberet.

LIV. Petita inde Eubœa, tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit: tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium, Thracias urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & ſama celebratos noscendi: pariterque provincias internis certaminibus, aut magistratuum injuriis ſeſſas reſovebat: atque illum, in regreſſu sacra Samothracum (144) visere nitentem, obvii aquilones depulere. Igitur Ilio, quæque ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda, relegit Asiam (145), appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non ſemina illic, ut apud Delphos, sed certis e ſamiliis, & ſerme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium & nomina audit: tum in specum degreſſus, hausta ſontis arcani aqua, ignarus plerumque literarum (146) & carminum, edit reſponſa versibus, compoſitis super rebus, quas quis mente concepit: & ſerebatur, Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium* cecinisse.

LV. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, turbido incessu exterritam, oratione sæva increpat, oblique Germanicum perstringens, *quod contra decus Romani nominis non Athenienses, tot cladibus exstinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset. Hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios*. Etiam vetera objectabat, *quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent:* offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quemdam, Areo judicio (147) falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cyclades, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum, prævenitque: & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infirmos manipularium juvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo us-

que corruptionis provectus est, ut sermone vulgi, *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia (148) promptis, quod, *haud invito imperatore, ea fieri* occultus rumor incedebat.

LVI. Nota hæc Germanico; sed præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, hominum ingeniis, & situ terrarum, quo nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis, regis Pontici, filium, quod is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti ejus imposuit: ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis (149). At Cappadoces, in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere: & quædam ex regiis tributis deminuta, quo

mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servæus præponitur, tum primum ad jus prætoris (150) translatis.

LVII. Cunctaque socialia prospere composita, non ideo lætum Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. Cyrrhi (151) demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus, ne minari crederetur; & erat, ut retuli, clementior: sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, & filios variis modis criminari. Postremo paucis familiarium adhibitis sermo cœptus a Cæsare, qualem ira (152) & dissimulatio gignit: responsum a Pisone precibus contumacibus (153), discesserantque opertis odiis (154): postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus: vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud regem Nabathæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur: *Principis Romani, non Parthi regis filio, eas epulas dari* (155): abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen.

LVIII. Inter quæ ab rege Parthorum Artaba-

no legati venere. Miserat *amicitiam ac fœdus* memoraturos, & *cupere renovari dextras* (156), *daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium* (157) *propinquis nuntiis ad discordias traheret*. Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu suî, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompejopolim, Ciliciæ maritimam urbem, amotus est: datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat.

AN. U. C. DCCLXXII. ÆR. CHR. 19.

LIX. M. Silano, L. Norbano, consulibus, Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis (158): sed cura provinciæ prætendebatur; levavitque, apertis horreis (159), pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere, pedibus intectis (160), & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius, cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte

Principis (161), Alexandriam introisset. Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis inlustribus (162), seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus, insedisset.

LX. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. Condidere id Spartani, ob sepultum illic rectorem navis Canopum; qua tempestate Menelaus, Græciam repetens, diversum ad mare terramque Libyam dejectus (163). Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortum apud se & antiquissimum perhibent; eosque, qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum ejus adscitos: mox visit veterum Thebarum magna vestigia: & manebant structis molibus (164) literæ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat *habitasse quondam septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamsen* (165) *Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scythia potitum; quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse.* Legebantur & indicta gentibus tri-

buta, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis, ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc vi Parthorum (166), aut potentia Romana jubentur.

LXI. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens: disjectasque (167) inter & vix pervias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine (168) & opibus regum: lacusque, effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim (169) Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare patescit.

Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus, vi Catualdæ regno pulsus, in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Julium missus est.

LXII. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit, inliciens Germanos ad discordias; utque, fra-

ćto jam Maroboduo, usque in exitium insisteretur. Erat inter Gothones nobilis juvenis, nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem, inrumpit regiam (170), castellumque juxta situm: veteres illic Suevorum prædæ, & nostris e provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

LXIII. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium, quam misericordia Cæsaris fuit: transgressus Danubium, qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *Nam multis nationibus, clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse*. Responsum a Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide, qua venisset*. Ceterum apud senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse*. Exstat oratio, qua *magnitudinem viri, violentiam* (171) *subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia* extulit. Et Marobo-

duus quidem Ravennæ habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque, multum imminuta claritate, ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium: pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, Forum Julium, Narbonensis Galliæ coloniam, mittitur. Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra, inter flumina Marum & Cusum, locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum.

Rhescuporis, Thracum rex, opera Pomponii Flacci datur in vincula: Romam perducitur.

LXIV. Simul nuntiato *regem Artaxiam Armeniis a Germanico datum*, decrevere patres, *ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent.* Structi & arcus circum latera templi Martis Ultotis; cum effigie Cæsarum, lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur Rhescuporin quoque, Thraciæ regem, astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi, fratri ejus, partem

filio Cotyi permisit. In ea divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rheseuporidi cessit: ipsorumque regum (172) ingenia, illi mite, & amœnum, huic atrox, avidum & societatis impatiens erat. Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat: enimvero audita mutatione Principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.

LXV. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne composita turbarentur: deligit centurionem, qui nuntiaret regibus, *ne armis disceptarent*: statimque a Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat, *eumdem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi*: nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, fœderi, convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia; per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, *sacra regni* (173), *ejusdem familiæ deos, & hospitales mensas* obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, *structas sibi insidias, præ-*

ventum insidiatorem: simul bellum adversus Bastarnas Scythasque prætendens, novis peditum & equitum copiis sese firmabat.

LXVI. Molliter rescriptum, *si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere: ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita causa, jus & injuriam discreturos: proinde, tradito Cotye, veniret, transferretque invidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus, propraetor Mœsiæ, cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis, inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: *occidi Cotyn* jubet, mortemque sponte sumptam ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel artes mutavit; sed defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis, & arcta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit.

LXVII. Flaccus, in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret: circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, & quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in Urbem traxere. Accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœ-

metalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis Trebellienus Rufus, prætura functus, datur, qui regnum interim tractaret, exemplo, quo majores Marcum Lepidum, Ptolemæi (174) liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.

Vononis cædes.

LXVIII. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. Specie venandi (175), omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant, audita regis fuga: neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, a Vibio Frontone, præfecto equitum, vincitur: mox Remmius, evocatus (176), priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram, gladio eum transigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam.

Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ jusserat, a Pisone abolita, vel in contrarium versa reperit. Hinc inimicitiarum semina. Paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ exstinguitur.

LXIX. At Germanicus, Ægypto remeans, cuncta, quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem contumeliæ; nec minus acerba, quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. Dein Piso (177) abire Syria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro incolumitate solvebantur, admotas (178) hostias, sacrificalem apparatum, festam Antiochiensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursum Germanico acciderat. Sævam vim morbi augebat persuasio veneni, a Pisone accepti: & reperiebantur solo ac parietibus (179) erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres (180), ac tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari: simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.

LXX. Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta; *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret; quid deinde miserrimæ conjugi, quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare & urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat: sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura.* Componit epistolas, *quîs amicitiam ei renuntiabat.* Addunt plerique jussum *provincia decedere*: nec Piso moratus ultra, naves solvit; moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Syriam aperuisset.

LXXI. Cæsar, paullisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem* (181), *justus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam, præmaturo exitu raperent: nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc*

præ-

præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignavo queſtu: ſed, quæ voluerit, meminiſſe, quæ mandaverit exſequi: flebunt Germanicum etiam ignoti: vindicabitis vos, ſi me potius, quam fortunam meam fovebatis. Oſtendite populo Romano divi Auguſti neptem, eamdemque conjugem meam: numerate ſex liberos. Miſericordia cum accuſantibus erit: fingentibusque ſceleſta mandata (182), *aut non credent homines, aut non ignoſcent.* Juravere amici, dextram morientis contingentes, *ſpiritum antequam ultionem amiſſuros.*

LXXII. Tum ad uxorem verſus, *per memoriam ſuî, per communes liberos* oravit, *exueret ferociam, ſævienti fortunæ ſubmitteret animum; neu regreſſa in Urbem æmulatione potentiæ validiores inritaret.* Hæc palam, & alia ſecreto, per quæ oſtendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo poſt exſtinguitur, ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regeſque: tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes; viſuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem ſummæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effugerat.

LXXIII. Funus ſine imaginibus (183) & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in qui-

bus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem, etiam si temeritas abfuerit, præpeditusque sit, perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. Quod si solus arbiter rerum* (184), *si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset.* Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochiensium, qui locus sepulturæ destinabatur. Prætuleritne veneficii signa, parum constitit: nam, ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

Piso, veneficii suspectus, Syriam repetere impeditur.

LXXIV. Consultatum inde inter legatos, quique alii senatorum aderant, *quisnam Syriæ præficeretur:* & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isque

infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ percaram, nomine Martinam, in Urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisque, qui crimina & accusationem; tamquam adversus receptos jam reos, instruebant (185).

LXXV. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen, quæ ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio, inter venerantes gratantesque aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & infelici fecunditate* (186) *fortunæ totiens obnoxia*. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum*. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum læto cultu (187) mutavit.

LXXVI. Adfluebant centuriones, monebantque *prompta illi legionum studia: repeteret provinciam, non jure ablatam, & vacuam*. Igitur *quid agendum* consultanti; M. Piso filius *properandum in Urbem* censebat: *nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas, aut inania famæ pertimescenda: discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione provinciæ*

satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi: nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor prævaleret.

LXXVII. Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disseruit: *Utendum eventu. Pisonem, non Sentium, Syriæ præpositum: huic fasces & jus prætoris, huic legiones datas: si quid hostile ingruat, quam justius* (188) *arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant: plerumque innocentes recenti invidiæ impares. At si teneat exercitum, augeat vires, multa, quæ provideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus, cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia* (189), *est Cæsaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætantur.*

LXXVIII. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat Germanicum *luxus & superbiæ; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus, eadem fide qua tenuerit,*

repetivisse. Simul Domitium impositum triremi *vitare litorum oram, præterque insulas lato mari pergere in Syriam* jubet: concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Syriam euntium intercipit (190). Regulis Cilicum, *ut se auxiliis juvarent* scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

LXXIX. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expediere: dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, R*omam ad dicendam causam veniret*. Ille eludens respondit, *adfuturum, ubi prætor, qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset* (191). Interim Domitius Laodiceam, urbem Syriæ, adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per literas aperit, monetque *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet*: quosque Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem (192) Imperatoris identidem ingerens, & *rempublicam armis peti*: ducitque validam manum, & prœlio paratam.

LXXX. Nec Piſo, quamquam cœpta ſecus cadebant, omiſit tutiſſima e præſentibus: ſed caſtellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis deſertoribus, & tirone nuper intercepto, ſuiſque & Plancinæ ſervitiis, auxilia Cilicum, quæ reguli miſerant, in numerum legionis compoſuerat, *Cæſariſque ſe legatum*, teſtabatur, *provincia, quam is dediſſet, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire) ſed a Sentio, privatum odium falſis criminibus tegente: conſiſterent in acie* (193), *non pugnaturis militibus, ubi Piſonem, ab ipſis* parentem *quondam appellatum, ſi jure ageretur potiorem, ſi armis, non invalidum, vidiſſent*. Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac ſubſidiis inſtructi: hinc militum, inde locorum aſperitas: ſed non animus, non ſpes, ne tela quidem, niſi agreſtia, ad ſubitum uſum properata. Ut venere in manus, non ultra dubitatum (194), quam dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: vertunt terga Cilices, ſeque caſtello claudunt.

LXXXI. Interim Piſo claſſem, haud procul opperientem, adpugnare (195) fruſtra tentavit: regreſſuſque, & pro muris (196) modo ſemet adflictando, modo ſingulos nomine ciens, præmiis vocans, ſeditionem cœptabat; adeoque commoverat;

ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius *occanere cornua tubasque, & peti aggerem* (197), *erigi scalas* jussit; *ac promptissimum quemque succedere: alios tormentis hastas, saxa & faces ingerere.* Tandem victa pertinacia, Piso oravit, *uti, traditis armis, maneret in castello, dum Cæsar, cui Syriam permitteret, consulitur.* Non receptæ conditiones: nec aliud, quam naves & tutum in Urbem iter, concessum est.

LXXXII. At Romæ, postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur; dolor, ira (198). Et erumpebant questus: *Ideo nimirum in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos* (199), *quam quia populum Romanum æquo jure complecti, reddita libertate, agitaverint.* Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, sumpto justitio (200), desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mœrebant. Forte negotiatores, vivente adhuc Germanico, Syria egressi, lætiora de valetudine ejus at-

tulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt: cursant per Urbem, moliuntur templórum fores: juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus, quasi rursum ereptum, acrius doluit.

Honores multi mortuo Germanico Romæ decreti.

LXXXIII. Honores, ut quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretique, *ut nomen ejus Saliari carmine caneretur: sedes curules* (201) *sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur: ludos Circenses eburna effigies præiret: neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur*. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac *mortem ob rempublicam obiisse*: sepulchrum Antiochiæ, ubi crematus: tribunal Epidaphnæ (202), quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve, in quîs coleretur, haud facile quis numerum inierit. Cum censeretur clipeus (203), auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseveravit Tiberius (204), *solitum pa-*

remque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna diſcerni; & ſatis inluſtre, ſi veteres inter ſcriptores haberetur. Equeſter ordo *cuneum* (205) *Germanici* appellavit, qui *Juniorum* dicebatur; inſtituitque, uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus ſequerentur. Pleraque manent: quædam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas obliteravit.

LXXXIV. Ceterum recenti adhuc mœſtitia, ſoror Germanici, Livia, nupta Druſo, duos virilis ſexus (206) ſimul enixa eſt: quod rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, *nulli ante Romanorum ejuſdem faſtigii viro geminam ſtirpem editam*: nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo, tali in tempore, id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Druſus domum Germanici magis urgeret.

Sanctiones contra muliebrem impudicitiam.

LXXXV. Eodem anno gravibus ſenatus decretis libido feminarum coercita; cautumque *ne quæſtum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuiſſet.* Nam Viſtilia, prætoria familia genita, licentiam ſtupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum adverſum impudicas in ipſa profeſſione fla-

gitii credebant. Exactum & a Titidio Labeone, Vistiliæ marito, *cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset?* atque illo prætendente *sexaginta dies ad consultandum datos, necdum prætериisse*, satis visum, de Vistilia statuere. Eaque in insulam Seriphon abdita est. Actum & de sacris Ægyptiis Judaicisque pellendis: factumque patrum consultum, *ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infectæ, quîs idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur*, coercendis illic latrociniis, &, si ob gravitatem cæli interiissent, vile damnum: *ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.*

Virginis Vestalis delectus. Statutum frumento pretium.

LXXXVI. Post quæ retulit Cæsar, *capiendam virginem* (207) *in locum Occiæ*, quæ septem & quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitque grates Fontejo Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod, offerendo filias, de officio in rempublicam certarent.* Prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in eodem conjugio manebat: nam Agrippa discidio domum imminuerat, & Cæsar, quamvis posthabitam, decies sestertii dote (208) solatus est.

LXXXVII. Sævitiam annonæ incusante plebe; statuit frumento pretium, quod emptor penderet; *binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios*. Neque tamen ob ea *parentis patriæ*, delatum & antea, vocabulum adsumpsit, acerbeque increpuit eos, qui *divinas occupationes*, ipsumque *dominum* dixerant (209): unde angusta & lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

Arminius in Germania popularium dolo cæsus.

LXXXVIII. Reperio apud scriptores senatoresque (210) eorumdem temporum, Adgandestrii, principis Cattorum, lectas in senatu literas, quibus *mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur*; responsumque esse, *non fraude, neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci*; qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius, abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentis-

simum imperium lacessierit: prœliis ambiguus (211), bello non victus: septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

BREVIARIUM LIBRI TERTII.

I. Agrippina cum Germanici reliquiis Brundiſium, inde Romam pervenit. Eæ tumulo Auguſti illatæ, & funus ductum. VII. Druſus in Illyricum rurſus proficiſcitur. VIII. Cn. Piſo, cum Romam rediiſſet, veneni & majeſtatis poſtulatur. Dicta cauſa, cum omnia infenſa & infeſta experiretur, manus ſibi adfert. XX. Tacfarinas bellum in Africa renovat, quod opprimitur a L. Apronio, proconſule. XXII. Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, & damnatur. XXV. Papia Poppæa lex, ad id tempus aſperius exercita, mollitur a Tiberio, & nexus ejus exſolvuntur. Legum initia & vices. XXX. L. Voluſii & Salluſtii Criſpi, inſignium virorum, obitus. XXXI. Tiberius in Campaniam concedit. XXXII. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Junius Blæſus deligitur. XXXVII. Equites aliquot Romani majeſtatis damnantur. XXXVIII. Thracum diſcordia. XL. Galliarum civitates rebellant, ducibus Julio Sacroviro & Julio Floro. At infeliciter. A legionibus Germanicis copiæ earum cæſæ; & ipſæ ad vetus jugum retractæ. XLIX. C. Lutorius, eques, majeſtatis damnatus, & in carcere

exam[illegible]*omis-sa. LVI. Drusus tribuniciam potestatem accipit. LVIII. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. LX. Asyla Græcorum lustrata & repurgata. LXVI. C. Silanus repetundarum & majestatis damnatus. LXXIII. Tacfarinatem Junius Blæsus proturbat & fratrem ejus capit. LXXV. Mortes illustres & funera.*

Hæc triennio gesta.

An. U. C.	Ær. Chr.		
DCCLXXIII.	20.	*Coss.*	M. Valerio Messala, C. Aurelio Cotta.
DCCLXXIV.	21.	*Coss.*	Tiberio Augusto IV. Druso Cæsare II.
DCCLXXV.	22.	*Coss.*	D. Haterio Agrippa, C. Sulpicio Galba.

* * * * *
* * * *
*

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundiſium, inde Romam pervenit. Ex tumulo Auguſti illatæ, & funus ductum.

I. NIHIL intermiſſa navigatione hiberni maris, Agrippina Corcyram inſulam advehitur, litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucos dies componendo animo inſumit, violenta luctu (1), & neſcia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quiſque amicorum, & plerique militares, ut quique ſub Germanico ſtipendia fecerant (2), multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in Principem rati, plures illos ſecuti, ruere ad oppidum Brundiſium; quod naviganti celerrimum fideliſſimumque adpulſu erat. Atque ubi primum ex alto viſa claſſis, complentur non modo portus & proxima maris, ſed mœnia ac tecta, quaque longiſſime proſpectari poterat, mœrentium turba, & rogitantium inter ſe, *ſilentione, an voce aliqua egredientem exciperent?* neque ſatis conſtabat, quid pro tempore foret: cum claſſis paullatim ſucceſſit, non

alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens, egressa navi, defixit oculos (3); idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinæ, longo mœrore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant.

An. u.c. dcclxxiii. Ær. Chr. 20.

II. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito *ut magistratus Calabriæ, Apulique & Campani, suprema erga memoriam filii sui munera fungerentur*. Igitur tribunorum centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa (4), versi fasces: atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes (5), trabeati equites, pro opibus loci, vestem (6), odores, aliaque funerum sollemnia cremabant: etiam quorum diversa oppida (7), tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Tarracinam progressus est, cum Claudio fratre, liberisque Germanici, qui in Urbe fuerant: Consules, M. Valerius & C. Aurelius (jam enim magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere, disjecti, & ut cuique libitum, flentes. Aberat quippe

adu-

adulatio (8), gnaris omnibus, lætam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

III. Tiberius atque Augusta publico abstinuere; inferius majestate sua rati, si palam lamentarentur, an, ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura (9), reperio, ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. Facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par mœror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur.

IV. Dies, quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus (10), modo ploratibus inquies: plena Urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces: illic miles cum armis (11), sine insignibus magistratus, populus per tribus, *concidisse rempublicam*, *nihil spei reliquum* clamitabant; promptius apertiusque, quam ut meminisse imperitantium (12) crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam studia hominum accensa in Agrippinam; cum *decus patriæ*, *solum Augusti sanguinem* (13), *unicum antiquitatis specimen*

appellarent, verſique ad cælum ac deos, integram illi ſubolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur.

V. Fuere, qui publici funeris pompam (14) requirerent, compararentque, quæ in Druſum, patrem Germanici, honora & magnifica Auguſtus feciſſet: *ipſum quippe, aſperrimo hiemis, Ticinum uſque progreſſum, neque abſcedentem a corpore ſimul Urbem intraviſſe: circumfuſas lecto Claudiorum Juliorumque* (15) *imagines, defletum in foro, laudatum pro roſtris, cuncta a majoribus reperta, aut quæ poſteri invenerint, cumulata. At Germanico ne ſolitos quidem, & cuicumque nobili debitos honores, contigiſſe: ſane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: ſed tanto plura decora mox tribui par fuiſſe, quanto prima fors negaviſſet: non fratrem* (16), *niſi unius diei via, non patruum ſaltem porta tenus obvium. Ubi illa veterum inſtituta* (17)? *præpoſitam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes* (18) *& lacrymas, vel doloris imitamenta?*

VI. Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi ſermones, monuit edicto: *Multos inluſtrium Romanorum ob rempublicam obiiſſe; neminem tam flagranti deſiderio celebratum: idque & ſibi, & cunctis egregium, ſi modus adjiceretur: non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo* (19), *quæ modicis domibus, aut civitatibus: con-*

veniſſe recenti dolori (20) *luctum, & ex mœrore ſolatia: ſed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Julius, amiſſa unica filia, ut divus Auguſtus, ereptis nepotibus, abſtruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis: quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulerit? Principes mortales, rempublicam æternam eſſe. Proin repeterent ſollemnia: & quia ludorum Megaleſium ſpectaculum ſuberat, etiam voluptates reſumerent.*

Druſus in Illyricum rurſus proficiſcitur.

VII. Tum exuto juſtitio, reditum ad munia; & Druſus Illyricos ad exercitus profectus eſt, erectis omnium animis petendæ e Piſone ultionis (21), & crebro queſtu, *quod vagus interim per amœna Aſiæ atque Achajæ, adroganti & ſubdola mora, ſcelerum probationes ſubverteret*. Nam vulgatum erat *miſſam*, ut dixi, *a Cn. Sentio famoſam veneficiis Martinam, ſubita morte Brundiſii exſtinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore ſigna ſumpti exitii reperta.*

Cn. Piso, cum Romam rediisset, veneni & majestatis postulatur. Dicta causa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert.

VIII. At Piso, præmisso in Urbem filio, datisque mandatis, per quæ Principem molliret, ad Drusum pergit; quem haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius, quo integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, *si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum* respondit: *sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse*. Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur præscripta ei a Tiberio; cum, incallidus alioqui & facilis juventa, senilibus tum artibus uteretur.

IX. Piso, Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannonia in Urbem, dein præsidio Africæ, ducebatur: eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro se militibus ostentavisset*. Ab Narnia, vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit

vulgi iras, quia navem tumulo Cæsarum (22) adpulerat; dieque, & ripa frequenti (23), magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alactes inceſsere (24). Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, festa ornatu (25), conviviumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.

X. Postera die, Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit: contra Vitellius, ac Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebant, *nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices & testes, mandata Germanici perlaturos.* Ille, dimissa ejus causæ delatione, *ut priorem vitam accusaret* obtinuit; petitumque est a principe, *cognitionem exciperet* (26). Quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens: contra, *Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientiæ matris innexum* (27) *esse: veraque, aut in deterius credita, judice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere.* Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur, paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque causam ad senatum remittit.

XI. Atque interim Drusus, rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, *ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas, ut ovans iniret,*

prolato honore Urbem intravit. Post quæ reo, *T. Arruntium* (28), *T. Vinicium*, *Asinium Gallum*, *Æserninum Marcellum*, *Sex. Pompejum patronos* petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus & L. Piso, & Livinejus Regulus adfuere: arrecta omni civitate, *quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo: satin' cohiberet, an promeret* (29) *sensus suos Tiberius*: iis haud alias intentior populus, plus sibi in Principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit.

XII. Die senatus, Cæsar orationem habuit meditato temperamento: *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adjutoremque Germanico datum a se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis: illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset, an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est; odero, seponamque a domo mea, & privatas inimicitias, non Principis ulciscar: sin facinus, in cujuscumque mortalium nece vindicandum, detegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes justis solatiis adficite: simulque illud reputate, turbide & seditiose tractaverit exercitus Piso; quæsita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa hæc in majus vulgaverint accusatores:*

quorum ego nimiis ſtudiis jure ſuccenſeo. Nam quo pertimuit, nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus eſſet, ſi incerta adhuc iſta, & ſcrutanda ſunt? Defleo equidem filium meum, ſemperque deflebo: ſed neque reum prohibeo, quominus cuncta proferat, quibus innocentia ejus ſublevari, aut, ſi qua fuit iniquitas Germanici, coargui poſſit: voſque oro, ne, quia dolori meo cauſa connexa eſt, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus ſanguis, aut fides ſua patronos dedit, quantum quiſque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem. Ad eumdem laborem, eamdem conſtantiam accuſatores hortor. Id ſolum Germanico ſuper leges præſtiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud ſenatum quam apud judices, de morte ejus anquiritur: cetera pari modeſtia tractentur: nemo Druſi lacrymas, nemo mœſtitiam meam ſpectet, nec ſi qua in nos adverſa finguntur (30).

XIII. Exin *biduum criminibus objiciendis* ſtatuitur, *utque ſex dierum ſpatio interjecto, reus per triduum defenderetur*. Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitioſe avareque habitam Hiſpaniam; quod neque convictum noxæ reo, ſi recentia purgaret, neque defenſum abſolutioni erat, ſi teneretur majoribus flagitiis. Poſt quem Servæus, & Veranius, & Vitellius, conſimili ſtudio, ſed multa

eloquentia Vitellius, objecere, *odio Germanici, & rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum, per licentiam & sociorum injurias* (31), *eo usque corrupisse, ut* parens legionum *a deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici, sævisse: postremo ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas* (32) *ipsius atque Plancinæ: petitam armis rempublicam; utque reus agi posset, acie victum.*

XIV. Defensio in ceteris trepidavit. Nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem inficiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse; quod ne accusatores quidem satis firmabant, *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet* (33), *infectos manibus ejus cibos* arguentes: quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum: offerebatque familiam reus, & ministros (34) in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, numquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse: (& *quæ*) scripsissent expostulantes: quod haud minus Tiberius, quam Piso abnuere (35). Simul populi ante curiam voces audiebantur, *non temperaturos*

manibus, si patrum sententias evasisset: effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac devellebant, ni jussu Principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & a tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an mortis exactor sequeretur.

XV. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, *sociam se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret* (36), *comitem exitii* promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paullatim segregari a marito, dividere defensionem cœpit: quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa & sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum, clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque, & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur: dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri fores* jussit: & cœpta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

XVI. Audire me memini ex senioribus, visum

sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitavisse, *literas Tiberii, & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, Principemque arguere, ni elusus a Sejano per vana promissa foret: nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore*: quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar, flexo in mœstitiam ore, *suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum* (37) (*indolet*), crebrisque interrogationibus exquirit *qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset*. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum & invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est, deos immortales testor, vixisse me, Cæsar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro, liberis meis consulatis: ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in Urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. Atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, per collegium consula-*

tus (38) *quondam divo Augusto, parenti tuo, probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo*. De Plancina nihil addidit.

XVII. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: *patris quippe jussa nec potuisse filium detrectare:* simul *nobilitatem domûs, etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum* miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant. *Id ergo fas aviæ, interfectricem nepotis aspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii & Veranii voce defletum Cæsarem; ab Imperatore & Augusta defensam Plancinam! proinde venena & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimæ domûs exsatiaret*. Biduum super hac (39) imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, *matrem uti tuerentur*. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta, consul (nam, referente Cæsare (40), magistratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Pisonis radendum fastis* censuit: *partem bonorum publicandam; pars ut Cn. Pi-*

ſoni filio concederetur, isque prænomen mutaret. M. Piſo exuta dignitate, & accepto quinquagies ſeſtertio (41), *in decem annos relegaretur, conceſſa Plancinæ incolumitate, ob preces Auguſtæ.*

XVIII. Multa ex eà ſententia mitigata ſunt a Principe: *ne nomen Piſonis faſtis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriæ feciſſet; Juli Antonii, qui domum Auguſti violaſſet, manerent:* & M. Piſonem ignominiæ exemit, conceſſitque ei paterna bona; ſatis firmus, ut ſæpe memoravi, adverſum pecuniam, & tum pudore abſolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cum Valerius Meſſalinus *ſignum aureum in æde Martis Ultoris*; Cæcina Severus *aram Ultioni ſtatuendam* cenſuiſſent, prohibuit: *ob externas ea victorias ſacrari* dictitans, *domeſtica mala triſtitia operienda.* Addiderat Meſſalinus, *Tiberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Druſoque, ob vindictam Germanici, grates agendas*, omiſeratque Claudii mentionem: & Meſſalinum quidem L. Asprenas, ſenatu coram, percunctatus eſt, *an prudens præteriſſet?* ac tum demum nomen Claudii adſcriptum eſt. Mihi, quanto plura recentium, ſeu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obverſantur: quippe fama, ſpe, veneratione potius omnes deſtinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

XIX. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, *Vitellio, atque Veranio, & Servæo sacerdotia tribuendi:* Fulcinio *ſuffragium ad honores* pollicitus, monuit, *ne facundiam violentia præcipitaret*. Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines, qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata: adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt: & gliscit utrumque posteritate. At Drusus Urbe egressus repetendis auspiciis (42), mox ovans introiit, paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum miti obitu (43). Nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame exstinctos.

Tacfarinas bellum in Africa renovat, quod opprimitur a L. Apronio, proconsule.

XX. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob pernicitatem inultis; dein vicos exscindere, trahere graves prædas: postremo, haud procul Pagyda flumine, cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius, impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus mili-

tes, *ut copiam pugnæ in aperto facerent*, aciem pro castris instruit; primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, *quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret*: simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prœlium omisit, donec desertus suis caderet.

XXI. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, sorte ductos, fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum (44), non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas, fuderint: quo prœlio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit, donatusque est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque Apronius jure proconsulis tribuisset*, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas, perculsis Numidis, & obsidia aspernantibus (45), spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans: & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur. Postquam deflexit ad maritimos locos, inligatus præda, stati-

vis castris adhærebat: missu patris Apronius Cæsianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quîs velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta.

Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, & damnatur.

XXII. At Romæ Lepida, cui, super Æmiliorum decus, L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant, defertur *simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo:* adjiciebantur *adulteria, venena; quæsitumque per Chaldæos* (46) *in domum Cæsaris*, defendente ream Manio Lepido, fratre. Quirinius, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis: adeo vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa; deprecatus primo senatum, *ne majestatis crimina tractarentur*: mox M. Servilium e consularibus, aliosque testes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat (47). Idemque servos Lepidæ, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum, consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ: quod alii civile rebantur, *ne*

ceteris adsentiendi necessitas fieret: quidam ad sævitiam trahebant; *neque enim cessurum, nisi damnandi officio* (48).

XXIII. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *majores suos* ciens, *ipsumque Pompejum*, cujus ea monimenta (49) & adstantes imagines visebantur, tantum misericordiæ permovit, ut effusi in lacrymas, *sæva & detestanda Quirinio* clamitarent, *cujus senectæ atque orbitati, & obscurissimæ domui, destinata quondam uxor L. Cæsari, ac divo Augusto nurus, dederetur*. Dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia, itumque in sententiam Rubellii Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. Huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent: mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, *compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, veneno eum a Lepida petitum*.

XXIV. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus, Juniæ familiæ redditus. Casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto in rempublicam fortuna, ita domi improspera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas Urbe depulit, adulterosque earum

mor-

morte aut fuga punivit. Nam culpam, inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *læsarum religionum*, ac *violatæ majestatis* appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis, memorabo, si effectis, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus, in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur, exsilium sibi demonstrari intellexit: nec, nisi Tiberio imperitante, deprecari senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat (50). Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram, respondit, *se quoque lætari, quod frater ejus e peregrinatione longinqua revertisset: idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones; neque reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset*. Fuit posthac in Urbe, neque honores adeptus est.

Papia Poppea lex, ad id tempus asperius exercita, mollitur a Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Legum initia & vices.

XXV. Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus, post Julias roga-

tiones, incitandis (51) cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia & educationes liberûm frequentabantur, prævalida orbitate (52). Ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus (53) subverteretur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

XXVI. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercitionibus, agebant: neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem (54) cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam regum pertæsum, leges maluerunt. Hæ primo, rudibus hominum animis, simplices erant: maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quæsitiores jam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum (55), imperitaverat: dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit: repertaque quædam a Tullo & Anco: sed præci-

puus Servius Tullius sanctor legum fuit, quîs etiam reges obtemperarent.

XXVII. Pulso Tarquinio, adversum patrum factiones multa populus paravit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemviri, & accitis, quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui juris (56). Nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi inlicitos honores, aut pellendi (57) claros viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis: nec minor largitor (58), nomine senatus, Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socii. Ac ne bello quidem Italico, mox civili, omissum, quin multa & diversa sciscerentur; donec L. Sulla, dictator, abolitis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium ejus rei (59) haud in longum paravit; statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multò post tribunis reddita licentia, quoquò vellent, populum agitandi. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & corruptissima republica plurimæ leges.

XXVIII. Tum Cn. Pompejus, tertium consul, corrigendis moribus delectus, & gravior remediis (60), quam delicta erant, suarumque legum auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit.

Exin continua per viginti annos discordia: non mos, non jus: deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quîs pace & Principe uteremur (61): acriora (62) ex eo vincla, inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia (63) teneret. Sed altius penetrabant (64); Urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant: multorumque excisi status, & terror omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque e prætoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset: apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

XXIX. Per idem tempus Neronem, e liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque *munere capessendi vigintiviratus* (65) *solveretur*, *&* *quinquennio maturius*, *quam per leges*, *quæsturam* (66) *peteret*, non sine inrisu audientium postulavit. Prætendebat *sibi atque fratri decreta eadem*, *petente Augusto*: sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inluderent (67): ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo ad-

versum nepotem. Additur pontificatus, & quo primum die forum ingressus (68) est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis & Juliæ (69), Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur: polluisse nobilitatem familiæ videbatur, suspectumque jam nimiæ spei Sejanum ultro (70) extulisse.

L. Volusii & Sallustii Crispi, insignium virorum, obitus.

XXX. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius, & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate (71) legendis equitum decuriis functus, opumque, quis domus illa immensum viguit, primus adcumulator. Crispum, equestri ortum loco, C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit: atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium, consulariumque potentia anteiit: diversus a veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & affluentia, luxu (72) propior:

suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur, incolumi Mæcenate, proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis, quam vim tenuit. Idque & Mæcenati acciderat; fato potentiæ, raro sempiternæ: an satias capit, aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum jam nihil reliquum est, quod cupiant?

An. u. c. dcclxxiv. Ær. Chr. 21.

Tiberius in Campaniam concedit.

XXXI. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis: nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, nec patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit, longam & continuam absentiam paullatim meditans; sive ut, amoto patre, Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res, magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiem apiscendi favoris. Domitius Corbulo, prætura functus, de L. Sulla, nobili juvene, questus est apud se-

natum, *quod ſibi, inter ſpectacula gladiatorum, loco non deceſſiſſet*. Pro Corbulone ætas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur: certabant orationibus, & memorabantur *exempla majorum, qui juventutis inreverentiam gravibus decretis notaviſſent*: donec Druſus apta temperandis animis diſſeruit; & ſatisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus ſimul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo, *plurima per Italiam itinera, fraude mancipum* (73) *&* *incuria magiſtratuum, interrupta & impervia* clamitando, excuſationem ejus negotii libens ſuſcepit: quod haud perinde publice uſui habitum, quam exitioſum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & haſta (74) ſæviebat.

Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Junius Blæſus deligitur.

XXXII. Neque multo poſt miſſis ad ſenatum literis Tiberius, *motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis* docuit; *judicioque patrum deligendum proconſulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello ſuffecturum*: quod initium Sex. Pompejus agitandi adverſus M. Lepidum odii nactus, *ut ſocor-*

dem, inopem, & majoribus suis dedecorum, eoque etiam Asiæ sorte depellendum (75), incusavit; adverso senatu, qui *Lepidum mitem magis, quam ignavum, paternas ei angustias, & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiæ habendam* ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africa decretum, *ut Cæsar legeret, cui mandanda foret.*

XXXIII. Inter quæ Severus Cæcina censuit, *ne quem magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur:* multum ante repetito, *concordem sibi conjugem, & sex partus enixam: seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia* (76) *explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatui, quæ pacem* (77) *luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum, & imparem laboribus sexum; sed, si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones: præsedisse* (78) *nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi,*

transigi: duorum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus magis & impotentibus mulierum jussis, quæ Oppiis *quondam, aliisque legibus constrictæ, nunc, vinculis exsolutis, domos, fora, jam & exercitus regerent.*

XXXIV. Paucorum hæc adsensu audita; plures obturbabant, *neque relatum de negotio; neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem.* Mox Valerius Messalinus, cui parens Messala, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit: *Multa duritiæ veterum in melius & lætius mutata* (79). *Neque enim, ut olim, obsideri Urbem bellis, aut provincias hostiles esse; & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent: cetera promiscua* (80) *cum marito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius, quam uxorium, levamentum? At quasdam in ambitionem, aut avaritiam prolapsas. Quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. Corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cælibes integros? Placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipublicæ postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam*

viri in eo culpam, ſi femina modum excedat: porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis conſortia rerum ſecundarum adverſarumque. Simul ſexum natura invalidum deſeri, & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis. Vix præſenti cuſtodia manere illæſa conjugia: quid fore, ſi per plures annos in modum diſcidii obliterentur? Sic obviam irent iis, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum Urbis meminiſſent. Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo: *Nam Principibus adeunda ſæpius longinqua imperii. Quotiens divum Auguſtum in Occidentem atque Orientem meaviſſe, comite Livia? ſe quoque in Illyricum profectum; &, ſi ita conducat, alias ad gentes iturum, haud ſemper æquo animo, ſi ab uxore cariſſima, & tot communium liberorum parente, divelleretur.* Sic Cæcinæ ſententia eluſa.

XXXV. Et proximi ſenatus die, Tiberius, per literas caſtigatis oblique patribus, *quod cuncta curarum ad Principem rejicerent*, M. Lepidum (81) & Junium Blæſum nominavit: ex quîs proconſul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excuſante ſe Lepido, cum *valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam*, obtenderet: intelligereturque etiam, quod ſilebat, avunculum eſſe Sejani Blæſum, atque eo prævalidum. Reſpondit Blæſus ſpecie recuſantis, ſed neque ea-

dem adseveratione, & consensu adulantium haud jutus est (82).

XXXVI. Exin promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra & invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris (83): libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur C. Cestius senator disseruit: *Principes quidem instar deorum esse, sed neque a diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave Urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub judice damnavisset* (84), *probra sibi & minæ intendantur, neque ipse audeat jus experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam*. Haud dissimilia alii; & quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, *daret ultionis exemplum*: donec accitam convictamque attineri publica custodia jussit.

Equites aliquot Romani majestatis damnantur.

XXXVII. Et Considius Æquus, & Cœlius Cursor equites Romani, quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum, prætorem, petivissent,

auctore Principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo, in Urbe inter cœtus & sermones hominum obversante, secreta patris mitigari*. Neque luxus in juvene adeo displicebat: *huc potius intenderet, diem editionibus* (85), *noctem conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus avocatus, mæstam vigilantiam, & malas curas exerceret*.

Thracum discordia.

XXXVIII. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum, proconsulem Cretæ, postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum (86) erat. Cæsar Antistium Veterem, e primoribus Macedoniæ, absolutum adulterii, increpitis judicibus, ad dicendam majestatis causam retraxit; ut turbidum, & Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate Cotye, fratris F. (87) interfecto, bellum adversus nos volverat. Igitur *aqua & igni interdictum reo*, adpositumque *ut teneretur insula, neque Macedoniæ, neque Thraciæ opportuna*. Nam Thracia, diviso imperio in Rœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri (88) discors agebat; neque minus Rhœ-

metalcen, quam Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. Cœletæ (89), Odrysæque, & Dii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem: quæ causa fuit, ne in bellum atrox coalescerent: pars turbant præsentia: alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi regem, urbem Philippopolim a Macedone Philippo sitam, circumsidunt.

XXXIX. Quæ ubi cognita P. Vellejo, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites (90), ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi, aut adsumendis auxiliis, vagabantur: ipse robur peditum, ad exsolvendum obsidium, ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatoribus, & dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & adventu legionis: neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine.

Galliarum civitates rebellant, ducibus Julio Sacroviro & Julio Floro. At infeliciter. A legionibus Germanicis copiæ earum cæsæ: & ipsæ ad vetus jugum retractæ.

XL. Eodem anno Galliarum civitates, ob magnitudinem æris alieni, rebellionem cœptavere: eu-

jus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir: nobilitas ambobus, & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt, Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur per conciliabula & cœtus seditiosa disserebant, *de continuatione tributorum, gravitate fenoris* (91), *sævitia ac superbia præsidentium: & discordare militem, audito Germanici exitio: egregium resumendæ libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.*

XLI. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi Andecavi (92), ac Turonii: quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit: Turonii, legionario milite, quem Visellius Varro, inferioris Germaniæ legatus, miserat, oppressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent: spectatus & Sacrovir, intecto capite pugnam pro Romanis ciens, *ostentandæ*, ut

ferebat, *virtutis :* sed captivi, *ne incesseretur telis, agnoscendum se præbuisse*, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum.

XLII. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut, cæsis negotiatoribus Romanis, bellum inciperet : paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit : petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt : præmissusque cum delecta manu Julius Indus, e civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo, visis militibus (93), qui effugia insederant, sua manu cecidit : isque Treverici tumultus finis.

XLIII. Apud Æduos major moles exorta, quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus, Sacrovir occupaverat, & nobilissimam (94) Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret : simul arma occulte fabricata juventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte

legionariis armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt: adduntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus, more gentico, continuum ferri tegimen (*Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ, vicinarum civitatum, ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur; utroque bellum sibi poscente. Mox Varro invalidus senecta, vigenti Silio concessit.

XLIV. At Romæ *non Treveros modo & Æduos, sed quatuor & sexaginta Galliarum civitates* (95) *descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias;* cuncta (ut mos famæ) in majus credita. Optimus quisque reipublicæ cura mærebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur, increpabantque Tiberium, *quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Julium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas* (96) *armis cohiberent: miseram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an (97) compererat modica esse & vulgatis leviora?

XLV. Interim Silius, cum legionibus duabus in-

ce-

cedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite, *ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur: viderent modo adversos & aspicerentur: id satis ad victoriam*. Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiæque patentibus locis apparuere: in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare *veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas; quanto intolerantior* (98) *servitus iterum victis*.

XLVI. Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies: inconditique ac militiæ nescii oppidani, neque oculis neque auribus satis competebant (99). Contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores, adversum Gallos, tamquam in hostem, ducerentur: una nuper cohors rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos: quanto pecunia dites & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos evincite & fugientibus consulite* (100). Ingens ad

ea clamor; & circumfudit eques; frontemque pedites invasere: nec cunctatum apud latera: paullum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios: sed miles, correptis securibus & dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora: quidam, trudibus (101) aut furcis, inertem molem prosternere; jacentesque nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditionis (102) in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu reliqui mutuis ictibus occidère: incensa super villa, omnes cremavit.

XLVII. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit: neque dempsit, aut addidit vero; sed *fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse* (103). Simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, *magnitudinem imperii* extollens. *Neque decorum* (104) *Principibus, si una alterave civitas turbet, omissa Urbe, unde in omnia regimen: nunc quia non metu ducatur, iturum, ut præsentia spectaret, componeretque*. Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, absurdam in adulationem progressus, censuit *ut ovans e Campania Urbem introiret*. Igitur secutæ Cæsaris literæ, quibus *se non tam vacuum gloria* prædicabat, *ut post*

ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa, aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.

XLVIII. Sub idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur*, petivit a senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis, consulatum sub divo Augusto; mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu (105): laudatis in se officiis, & incusato *M. Lollio*, quem *auctorem C. Cæsari pravitatis & discordiarum* arguebat: sed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, sordidamque & præpotentem senectam.

C. Lutorius, eques, majestatis damnatus, & in carcere exanimatus.

XLIX. Fine anni C. Lutorium Priscum, equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Cæsare, corripuit delator, objectans, *ægro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præ-*

mio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronii, ſocru ejus Vitellia coram, multiſque inluſtribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exſtitit, ceteris ad dicendum teſtimonium exterritis (106), ſola Vitellia *nihil ſe audiviſſe* adſeveravit; ſed arguentibus, ad perniciem plus fidei fuit. Sententiaque Haterii Agrippæ, conſulis deſignati, indictum reo ultimum ſupplicium.

L. Contra M. Lepidus in hunc modum exorſus eſt. *Si, patres conſcripti, unum id ſpectamus, quam nefaria voce C. Lutorius Priſcus mentem ſuam, & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, ne ſerviles quidem cruciatus* (107) *in eum ſuffecerint: ſin flagitia & facinora ſine modo ſunt; ſuppliciis ac remediis, Principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant; & vana a ſceleſtis, dicta a maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pæniteat. Sæpe audivi Principem noſtrum conquerentem, ſi quis, ſumpta morte, miſericordiam ejus præveniſſet. Vita C. Lutorii in integro eſt, qui neque ſervatus in periculum reipublicæ, neque interfectus in exemplum ibit: ſtudia illi, ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa ſunt: nec quidquam grave ac ſerium ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorum animis, ſed mu-*

ſterculatum adrepit. Cedat tamen Urbe, &, bonis amissis, aqua & igni arceatur: quod perinde censeo, ac si lege majestatis teneretur.

LI. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti; ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret *pietatem, quamvis modicas* (108) *Principis injurias acriter ulciscentium*; deprecaretur *tam præcipites verborum pœnas*: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum senatusconsultum, *ne decreta patrum, ante diem decimum, ad ærarium deferrentur; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur*: sed non senatui libertas ad pænitendum erat; neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.

AN. U. C. DCCLXXV. ÆR. CHR. 22.

Cura luxus coërcendi cœpta & omissa.

LII. C. Sulpicius, D. Haterius, consules, sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate adversum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia sumptuum, quamvis graviora, dissimulatis plerumque pretiis, occultabantur; ventris & ganeæ

paratus, adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curam, ne Princeps antiquæ parcimoniæ (109) durius adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles diſſeruerant, *ſperni ſumptuariam legem* (110), *vetitaque utenſilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis ſiſti poſſe*: & conſulti patres, integrum id negotium ad Principem diſtulerant. Sed Tiberius, ſæpe apud ſe penſitato, an coerceri tam profuſæ cupidines poſſent; num coercitio plus damni in rempublicam ferret; quam indecorum adtrectare, quod non obtineret (111); vel retentum, ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremo literas ad ſenatum compoſuit, quarum ſententia in hunc modum fuit.

LIII. *Ceteris forſitan in rebus, patres conſcripti, magis expediat me coram interrogari, & dicere, quid e republica cenſeam: in hac relatione, ſubtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum ſingulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod ſi mecum ante viri ſtrenui, ædiles, conſilium habuiſſent; neſcio an ſuaſurus fuerim, omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares eſſemus: ſed illi quidem officio functi ſunt, ut ceteros quoque magiſtratus ſua munia implere velim: mihi autem neque honeſtum ſilere, neque*

proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes ſuſtineo: majus aliquid & excelſius a Principe poſtulatur; & cum recte factorum ſibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur (112). *Quid enim primum prohibere, & priſcum ad morem recidere aggrediar? villarum ne infinita ſpatia, familiarum numerum & nationes* (113)? *argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? promiſcuas viris & feminis veſtes? atque illa feminarum propria, quîs, lapidum cauſa, pecuniæ noſtræ ad externas, aut hoſtiles gentes transferuntur?*

LIV. *Nec ignoro in conviviis & circulis incuſari iſta, & modum poſci: ſed ſi quis legem ſanciat, pœnas indicat: iidem illi civitatem verti, ſplendidiſſimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui, ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, niſi per dura & aſpera coerceas: corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remediis reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit. Tot a majoribus repertæ leges, tot quas divus Auguſtus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitioſius eſt) contemptu abolitæ, ſecuriorem luxum fecere: nam ſi velis quod nondum vetitum eſt; timeas, ne vetére: at ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt. Cur ergo olim par-*

cimonia pollebat? quia ſibi quisque moderabatur: quia unius Urbis cives (114) *eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus: externis victoriis, aliena; civilibus, etiam noſtra consumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo ædiles admonent! Quam, ſi cetera reſpicias, in levi habendum! At hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod vita populi* (115) *Romani per incerta maris & tempeſtatum quotidie volvitur; ac niſi provinciarum copiæ & dominis, & ſervitiis, & agris ſubvenerint, noſtra nos ſcilicet nemora, noſtræque villæ tuebuntur? Hanc, patres conſcripti, curam ſuſtinet Princeps: hæc omiſſa, funditus rempublicam trahet. Reliquis intra animum medendum eſt: nos, pudor; pauperes, neceſſitas; divites, ſatias in melius mutet. Aut, ſi quis ex magiſtratibus tantam induſtriam ac ſeveritatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor: ſin accuſare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt* (116); *credite, patres conſcripti, me quoque non eſſe offenſionum avidum: quas, cum graves & plerumque iniquas pro republica ſuſcipiam; inanes & irritas, neque mihi aut vobis uſui futuras, jure deprecor.*

LV. Auditis Cæſaris literis, remiſſa ædilibus

talis cura (117); luxusque mensæ, a fine Actiaci belli, ad ea arma quîs Ser. Galbá rerum adeptus est, per annos centum, profusis sumptibus, exerciti, paullatim exolevere. Causas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur: nam etiam tum plebem, socios, regna colere (118), & coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur: postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad sapientiora convertere: simul novi homines e municipiis & coloniis, atque etiam provinciis, in senatum crebro adsumpti, domesticam parcimoniam intulerunt; & quamquam fortuna, vel industria, plerique pecuniosam ad senectam pervenirent; mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque: obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus & metus. Nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium, imitanda posteris tulit. Verum hæc nobis majores (119). Certamina ex honesto maneant.

Druſus tribuniciam poteſtatem accipit.

LVI. Tiberius, fama moderationis parta, quod ingruentes accuſatores repreſſerat, mittit literas ad ſenatum, quîs *poteſtatem tribuniciam* (120) Druſo petebat. Id ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam ſocium ejus poteſtatis; quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, ne ſucceſſor in incerto foret: ſic cohiberi pravas aliorum ſpes rebatur: ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Druſum ſummæ rei admovet; cum, incolumi Germanico, integrum inter duos judicium tenuiſſet. Sed principio literarum veneratus deos, *ut conſilia ſua reipublicæ proſperarent*, modica de moribus adoleſcentis, neque in falſum aucta retulit: *eſſe illi conjugem & tres liberos, eamque ætatem* (121), *qua ipſe quondam a divo Auguſto, ad capeſſendum hoc munus, vocatus ſit. Neque nunc propere, ſed per octo annos, capto experimento, compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem & bis conſulem, noti laboris participem, ſumi.*

LVII. Præceperant animis orationem (122) patres, quo quæſitior adulatio fuit: nec tamen reper-

tum, nisi *ut effigies Principum, aras deûm, templa & arcus*, aliaque solita censerent: nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem Principibus petivit, dixitque pro sententia, *ut publicis privatisque monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur, sed eorum, qui tribuniciam potestatem gererent*. At Q. Haterius, cum *ejus diei senatusconsulta aureis literis figenda in curia* censuisset, deridiculo fuit senex fœdisssimæ adulationis, tantum infamia usurus.

Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri.

LVIII. Inter quæ, provincia Africa Junio Blæso prorogata, Servius Maluginensis, flamen Dialis, ut Asiam sorte (123) haberet, postulavit; *frustra vulgatum* dictitans, *non licere Dialibus egredi Italia: neque aliud jus suum, quam Martialium, Quirinaliumque flaminum: porro, si hi duxissent* (124) *provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine, aut munere publico, impediretur. Sex & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius*

abſuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc, deûm munere, summum pontificum etiam summum hominum esse, non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.

LIX. Adversus quæ cum augur Lentulus, aliique varie disserorent, eo decursum est, *ut pontificis maximi sententiam opperirentur*. Tiberius, dilata notione de jure flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens *insolentiam sententiæ, aureasque literas contra patrium morem*. Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: *Huc recidisse cuncta, ut ne juvenis quidem, tanto honore accepto, adiret Urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia saltem gentile apud solum inciperet* (125)? *Bellum scilicet* (126), *aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem: sic imbui rectorem generis humani: id primum e paternis consiliis discere: sane gravaretur aspectum civium senex Imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?*

Aſyla Græcorum luſtrata & repurgata.

LX. Sed Tiberius, vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo. Crebreſcebat enim Græcas per urbes licentia atque impunitas aſyla ſtatuendi. Complebantur templa (127) peſſimis ſervitiorum: eodem ſubſidio obærati adverſum creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum ſatis validum imperium erat coercendis ſeditionibus populi, flagitia hominum, ut cærimonias deûm (128), protegentis. Igitur placitum, ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam, quod falſo uſurpaverant, ſponte omiſere: multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei ſpecies fuit, quo ſenatus majorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta, ipſorumque numinum religiones introſpexit; libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve.

LXI. Primi omnium Epheſii adiere, memorantes: *Non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam, partu gravidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam, edidiſſe*

ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Jovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quæ aram insederant, ignovisse. Auctam hinc, concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.

LXII. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate, pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, *uti Dianæ Leucophrynæ perfugium inviolabile foret*. Aphrodisienses posthac, & Stratonicenses dictatoris Cæsaris, ob vetusta in partes merita, & recens divi Augusti decretum attulere. Laudati, *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent*. Sed Aphrodisiensium civitas, Veneris; Stratonicensium, Jovis & Triviæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuere, *Persicam apud se Dianam; delubrum, rege Cyro* (129), *dicatum:* & memorabantur *Perpernæ, Isaurici*, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eamdem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, post filius ejus, Amathus, Veneri Ama-

thuſiæ, & Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, poſuiſſent.

LXIII. Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia feſſi patres, & quia ſtudiis certabatur, conſulibus permiſere, *ut perſpecto jure, & ſi qua iniquitas involveretur, rem integram rurſum ad ſenatum referrent*. Conſules ſuper eas civitates, quas memoravi, *apud Pergamum Æſculapii compertum aſylum* retulerunt: *ceteros obſcuris ob vetuſtatem initiis niti: nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint: Tenios ejuſdem carmen referre*, *quo* ſacrare Neptuni effigiem, ædemque *juſſi ſint: propiora Sardianos; Alexandri victoris id donum: neque minus Mileſios Dario rege niti: ſed cultus numinum utriſque, Dianam aut Apollinem venerandi* (130). *Petere & Cretenſes, ſimulacro divi Auguſti*. Factaque ſenatusconſulta, quîs multo cum honore, modus tamen præſcribebatur (131); juſſique *ipſis in templis figere æra* (132), *ſacrandam ad memoriam, neu ſpecie religionis in ambitionem delaberentur*.

LXIV. Sub idem tempus Juliæ Auguſtæ valetudo atrox, neceſſitudinem Principi fecit feſtinati in Urbem reditus: ſincera adhuc inter matrem filiumque concordia; ſive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli,

effigiem divo Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut inferius majestate Principis, gravi & dissimulata offensione abdidisse (133). Sed tum *supplicia* (134) *Diis*, *ludique magni* ab senatu decernuntur, *quos pontifices*, *&* *augures*, *&* *quindecimviri*, *septemviris simul* *&* *sodalibus Augustalibus ederent*. Censuerat L. Apronius, *ut feciales quoque iis ludis præsiderent*: contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: *neque enim umquam fecialibus hoc majestatis fuisse. Ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domûs sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.*

LXV. Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta, & adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magna pars eorum, qui prætura functi, multique etiam pedarii senatores (135), certatim exsurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, *o homines ad servitutem paratos!* Scilicet etiam illum, qui libertatem publi-

cam

eam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.

C. Silanus repetundarum & majestatis damnatus.

LXVI. Paullatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum, proconsulem Asiæ, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Junius Otho, prætor, Brutidius Niger, ædilis, simul corripiunt, objectantque *violatum Augusti numen*, *spretam Tiberii majestatem*. Mamercus, antiqua exempla jaciens, *L. Cottam a Scipione Africano*, *Ser. Galbam a Catone censorio*, *P. Rutilium a M. Scauro accusatos*: videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur; aut ille Scaurus, quem proavum suum, opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. Junio Othoni, literarium ludum exercere, vetus ars fuit: mox Sejani potentia senator, obscura initia impudentibus ausis propellebat (136). Brutidium artibus honestis copiosum, &, si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æquales, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat: quod multos etiam bonos pessum dedit, qui, spretis, quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant.

LXVII. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola & M. Paconius: ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa; cum, super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus (137) mancipio acceperat: & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, ausis ad Cæsarem codicillis (138), quibus invidiam & preces miscuerat.

LXVIII. Tiberius, quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messala, ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat: ille multum de *clementia Principis* præfatus, *aqua atque igni Silano interdicendum* censuit, *ipsumque in insulam Gyarum relegandum*. Eadem ceteri, nisi quod

Cn. Lentulus *separanda Silani materna bona* (*quippe alia parente geniti*) (139) *reddendaque filio* dixit, adnuente Tiberio. At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit: *ne quis vita probrosus, & opertus infamia, provinciam sortiretur; idque Princeps dijudicaret. Nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios, provideri, ne peccaretur.*

LXIX. Adversum quæ disseruit Cæsar: *Non quidem sibi ignara, quæ de Silano vulgabantur; sed non ex rumore statuendum: multos in provinciis contra, quam spes aut metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora, magnitudine rerum; hebescere alios: neque posse Principem sua scientia cuncta complecti; neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. Ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint: sic a majoribus institutum, ut si anteissent delicta, pœnæ sequerentur. Ne verterent sapienter reperta, & semper placita: satis onerum Principibus, satis etiam potentiæ: minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse:*

darent Juniæ familiæ, *& viro quondam ordinis ejusdem, ut Cytheram potius concederet : id sororem quoque Silani, Torquatam, priscæ sanctimoniæ virginem, expetere*. In hanc sententiam facta discessio (140).

LXX. Post auditi Cyrenenses, &, accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus (141) repetundarum damnatur. L. Ennium, equitem Romanum, majestatis postulatum, *quod effigiem Principis promiscuum ad usum argenti vertisset*, recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante Atejo Capitone, quasi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tantum maleficium impune habendum: sane lentus in suo dolore esset; reipublicæ injurias ne largiretur*. Intellexit hæc Tiberius, ut erant magis, quam ut dicebantur: perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens, egregium publicum (142), & bonas domi artes dehonestavisset.

LXXI. Incessit dein religio, quonam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustæ equites Romani voverant *Equestri Fortunæ* (143). Nam etsi delubra ejus deæ multa in Urbe, nullum tamen tali cognomento erat: repertum est, ædem esse apud Antium, quæ sic nuncuparetur, *cunctasque cærimonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque*

imperii Romani eſſe. Ita donum apud Antium ſtatuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum adverſus Servium Maluginenſem, flaminem Dialem, prompſit Cæſar; recitavitque decretum pontificum: *Quotiens valetudo adverſa flaminem Dialem inceſſiſſet, ut, pontificis maximi arbitrio, pluſquam binoctium abeſſet* (144): *dum ne diebus publici ſacrificii, neu ſæpius quam bis eumdem in annum*. Quæ, Principe Auguſto conſtituta, ſatis oſtendebant, annuam abſentiam & provinciarum adminiſtrationem Dialibus non concedi: memorabaturque L. Metelli, pontificis maximi, exemplum, qui Aulum Poſtumium, flaminem, attinuiſſet. Ita ſors Aſiæ in eum, qui conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata.

LXXII. Iisdem diebus Lepidus ab ſenatu petivit, *ut baſilicam Paulli, Æmilia monimenta, propria pecunia firmaret ornaretque*. Erat etiam tum in more publica munificentia: nec Auguſtus arcuerat (145) Taurum, Philippum, Balbum, hoſtiles exuvias, aut exundantes opes, ornatum ad Urbis, & poſterûm gloriam conferre: quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At Pompeji theatrum igne fortuito hauſtum, Cæſar exſtructurum pollicitus eſt, *eo quod nemo e familia reſtaurando ſufficeret, manente tamen nomine Pompeji* (146). Simul laudibus Sejanum

extulit, *tamquam labore vigilantiaque ejus tanta vis unum intra damnum stetisset*; & censuere patres *effigiem Sejano, quæ apud theatrum Pompeji locaretur*. Neque multo post Cæsar, cum Junium Blæsum, proconsulem Africæ, triumphi insignibus (147) attolleret, *dare id se*, dixit, *honori Sejani*, cujus ille avunculus erat.

Tacfarinatem Junius Blæsus proturbat & fratrem ejus capit.

LXXIII. At tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere. Nam Tacfarinas, quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, *sedemque* ultro *sibi atque exercitui suo* postularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis sua populique Romani contumelia indoluisse Cæsarem ferunt, quam *quod desertor & prædo, hostium more, ageret. Ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum, pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorum redimeretur*. Dat negotium Blæso, *ceteros quidem ad spem proliceret arma sine*

noxa ponendi; ipsius autem ducis quoquo modo potiretur.

LXXIV. Et recepti ea venia plerique: mox adversum artes Tacfarinatis, haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille, robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos incursaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur: ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, qua prædatio in Leptitanos (148), & suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio, cum delectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse arcta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe a tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat: donec, fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen, qùam ex utilitate sociorum, relictis, per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius, pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *imperator* a

legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui, bene gesta republica, gaudio, & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum æqualitatem: concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac tunc Tiberius Blæso postremum.

Mortes illustres & funera.

LXXV. Obiere eo anno viri inlustres, Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus (149): & Capito Atejus, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano, patre prætorio. Consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium, iisdem artibus præcellentem, dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

LXXVI. Et Junia, sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno, supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti

soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia, in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit: quod civiliter acceptum: neque prohibuit quominus laudatione pro rostris, ceterisque sollemnibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur (150).

B R E V I A R I U M
L I B R I Q U A R T I.

I. *Ælii Sejani origo & mores*. II. *Militari & senatorio ambitu ad dominationem adspirat*. III. *Qualem exercituum & reipublicæ statum nactus*. *VIII. Primas dominandi spes, veneno Druso Cæsari dato, auspicatur, conscia uxore ejus Livia. Senatum, morte Drusi mœstum, erigit Tiberius; patribusque commendat, ut imperii heredes, Germanici filios*. XII. *Germanici filiis, matrique Agrippinæ perniciem molitur Sejanus, scelerum ferox*. XIII. *Aliquot provinciarum legationes & accusationes. Histriones Italia pulsi*. *XV. Templum ab Asiæ civitatibus Tiberio, Liviæ, & senatui decretum*. *XVI. De flamine Diali nova lex*. *XVII. Neronem & Drusum, Germanici filios, Diis commendatos a pontificibus queritur Tiberius*. *XVIII. Qua causa promptissimos Germanici amicos subvertit Sejanus. Alii accusati ac damnati*. XXIII. *In Africa bello finem imponit Dolabella, cæso Tacfarinate*. *XXVII. Mota per Italiam servilis belli semina statim oppressa*. *XXVIII. Vibius Serenus a filio accusatus. P. Suilius, Cremutius Cordus, aliique damnati*. *XXXVI. Cyzicenis libertas adempta*. *XXXVII. Ti-*

berius spernit templi honorem ab Hispanis oblatum. XXXIX. Sejanus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem petit. XLI. Matrimonii spe dejectus, Principem ad vitam procul Roma degendam impellit. XLIII. Legationes Græcorum de asylorum jure. XLIV. Mors Cn. Lentuli & L. Domitii. XLV. L. Piso in Hispania interficitur. XLVI. Contusis Thracum gentibus, triumphi insignia accipit Poppæus Sabinus. LII. Claudia Pulchra adulterii accusata & damnata. LIII. Agrippina maritum sibi postulat, nec obtinet. LV. Undecim Asiæ urbes certant, in qua earum templum Tiberii statueretur. Smyrnæi prælati. LVII. Tiberius in Campaniam secedit. Ibi repentino lapidum lapsu periclitantem, opposito corpore, periculo eximit Sejanus, ex eo major, & adversus Germanici stirpem audacior. LX. Neronem adgreditur. LXII. Apud Fidenas amphitheatri casu quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita. LXIV. Romæ deustus mons Cælius. LXVII. In insulam Capreas se abdit Tiberius. Sejanus apertis adversum Agrippinam & Neronem insidiis grassatur. LXVIII. Titius Sabinus ob amicitiam Germanici ipsis Calendis Januarii punitur. LXXI. Mors Juliæ, Augusti neptis. LXXII. Frisii rebellant, & ægre repressi. LXXV. Agrippina, Germanici filia, Cn. Domitio nupta.

Hæc ſexennio fere geſta.

An. U. C.	Ær. Chr.		
DCCLXXVI.	23.	*Coſſ.*	C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere.
DCCLXXVII.	24.	*Coſſ.*	Sergio Cornelio Cethego, L. Visellio Varrone.
DCCLXXVIII.	25.	*Coſſ.*	M. Asinio Agrippa, Cosso Cornelio Lentulo.
DCCLXXIX.	26.	*Coſſ.*	Cn. Cornelio Lentulo Gætulico, C. Calvisio Sabino.
DCCLXXX.	27.	*Coſſ.*	M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pisone.
DCCLXXXI.	28.	*Coſſ.*	Ap. Junio Silano, P. Silio Nerva.

AN. U. C. DCCLXXVI. ÆR. CHR. 23.

Ælii Sejani origo & mores.

I. C. Asinio, C. Antistio consulibus, nonus Tiberio annus erat compositæ reipublicæ, florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente turbare (1) fortuna cœpit; sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. Initium & causa penes Ælium Sejanum (2), cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, & quo facinore (3) dominationem raptum ierit, expediam. Genitus Vulsiniis, patre Sejo Strabone, equite Romano, & prima juventa C. Cæsarem, divi Augusti nepotem, sectatus, non sine rumore Apicio, diviti & prodigo, stuprum veno dedisse (4): mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret; non tam solertia (5), (quippe iisdem artibus victus est) quam deûm ira in rem Romanam, cujus pari exitio vi-

guit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax: sui obtegens, in alios criminator: juxta (6) adulatio & superbia: palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: ejusque causa modo largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, haud minus noxiæ, quotiens parando regno finguntur.

Militari & senatorio ambitu ad dominationem adspirat.

II. Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per Urbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur (7). Prætendebat, *lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: & severius acturos, si vallum statuatur procul Urbis inlecebris* (8). Ut perfecta sunt castra, inrepere paullatim militares animos, adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere: neque senatorio ambitu abstinebat (9), clientes suos honoribus aut provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut *socium laborum*, non modo in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, colique per theatra & fora effigies ejus, interque principia (10) legionum sineret.

Qualem exercituum & reipublicæ statum nactus.

III. Ceterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant: &, quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. Placuit tamen occultior via, & a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus, impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte jurgio, intenderat Sejano manus, & contra tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti promptissimum visum, ad uxorem ejus Liviam convertere; quæ, soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: &, postquam primi flagitii potitus est, (neque femina amissa pudicitia, alia abnuerit) ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa, cui avunculus (11) Augustus, socer Tiberius, e Druso liberi, seque ac majores & posteros municipali adultero (12) fœdabat; ut, pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta exspectaret. Sumitur in conscientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat.

IV. Interim anni principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumpsit; quæque fratri ejus Neroni (13) decreverat senatus, repetita: addidit orationem Cæsar, multa cum laude filii sui, *quod patria benevolentia in fratris liberos foret*. Nam Drusus (quamquam arduum sit, eodem loci potentiam & concordiam esse) æquus adolescentibus, aut certe non adversus habebatur. Exin vetus & sæpe simulatum proficiscendi in provincias consilium refertur: *multitudinem veteranorum* prætexebat Imperator, & *delectibus supplendos exercitus: nam voluntarium militem deesse; ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere; quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant*. Percensuitque cursim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exsequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui socii reges, quanto sit angustius imperitatum (14).

V. Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud & Ravennam, proximumque Galliæ litus rostratæ naves præsidebant (15), quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ, recens perdomitæ (16), tribus habebantur. Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. Cetera Africæ,

per

per duas legiones (17), parique numero Ægyptus: deinc initio ab Syria (18) usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercita; accolis Ibero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. Et Thraciam Rhœmetalces, ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœsia, attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis a tergo illis (19), ac, si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret Urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum sociæ triremes (20), alæque, & auxilia cohortium: neque multo secus in iis virium (21): sed persequi incertum fuerit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, & aliquando minuerentur.

VI. Congruens crediderim recensere ceteras quoque reipublicæ partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint; quando (22) Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Jam primum publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus disserere; & in adulationem lapsos, cohibebat ipse,

Mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, inlustres domi artes (23) spectando; ut satis constaret, non alios potiores fuisse. Sua consulibus, sua prætoribus species: minorum quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si majestatis quæstio eximeretur, bono in usu. At frumenta (24), & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, societatibus equitum Romanorum agitabantur (25). Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex Principe: quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera, sine avaritia aut crudelitate magistratuum, tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones bonorum aberant.

VII. Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta (26) servitia, intra paucos libertos domus: ac si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, non quidem comi via, sed horridus, ac plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur. Nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus, incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat; & ultor metuebatur, non

occultus odii, & crebro querens, *incolumi filio, adjutorem imperii alium vocari: & quantum superesse, ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros: exstructa jam, sponte præfecti, castra; datos in manum milites: cerni effigiem ejus in monimentis* (27) *Cn. Pompeji: communes illi cum familia Drusorum fore nepotes* (28): *precandam post hæc modestiam* (29), *ut contentus esset*. Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, corrupta uxore, prodebantur.

Primas dominandi spes, veneno Druso Cæsari dato, auspicatur, conscia uxore ejus Livia. Senatum, morte Drusi mæstum, erigit Tiberius, patribusque commendat, ut imperii heredes, Germanici filios.

VIII. Igitur Sejanus maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur: id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu, an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto, necdum sepulto, curiam ingressus est: consulesque, sede vulgari (30), per speciem mœstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; &

effusum in lacrymas senatum, victo gemitu (31), simul oratione continua erexit. *Non quidem sibi ignarum, posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aspici a plerisque lugentium: neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia e complexu reipublicæ* (32) *petivisse.* Miseratusque *Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem suam, ut Germanici liberi, unica præsentium malorum levamenta, inducerentur*, petivit. Egressi consules firmatos adloquio adolescentulos, deductosque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, *Patres conscripti, hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatusque sum, quamquam esset illi propria soboles, ne secus quam suum sanguinem foveret ac tolleret, sibique & posteris conformaret. Erepto Druso, preces ad vos converto, Diisque & patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis majoribus genitos, suscipite, regite: vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero & Druse, parentum loco: ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rempublicam pertineant.*

IX. Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita; ac, si modum orationi posuisset, misericordia suî gloriaque animos audientium impleverat: ad vana & totiens inrisa revolutus, *de redden-*

da republica: utque consules, seu quis alius, regimen susciperent, vero quoque & honesto fidem dempsit. Memoriæ Drusi eadem, quæ in Germanicum, decernuntur; plerisque additis, ut ſerme amat posterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inlustre ſuit; cum origo Juliæ gentis, Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor Urbis Romulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur.

X. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, retuli: sed non omiserim eorumdem temporum rumorem, validum adeo, ut nondum exolescat. *Corrupta ad scelus* (33) *Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat: deinde, inter conscios ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciæ provectum, ut verteret* (34): *& occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem, quæ prima ei, apud filium epulanti, offerretur. Ea fraude tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro, & juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore, sibimet inrogaret mortem, quam patri struxerat.*

XI. Hæc vulgo jactata, ſuper id, quod nullo auctore certo firmantur, prompte reſutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius, tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nullo ad pænitendum regreſſu? (35) Quin potius miniſtrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, inſita denique, etiam in extraneos cunctatione & mora, adverſum unicum & nullius ante flagitii compertum, uteretur. Sed quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa & immania credebantur: atrociore ſemper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris, per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactus eſt: neque quiſquam ſcriptor tam infenſus exſtitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſa fuit, ut, claro ſub exemplo, falſas auditiones depellerem, peteremque ab iis, quorum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata atque incredibilia, avide accepta, veris, neque in miraculum corruptis, antehabeant.

Germanici filiis, matrique Agrippinæ perniciem molitur Sejanus, scelerum ferox.

XII. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populusque habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quam libens induebat, domumque Germanici revirescere (36) occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina, spem male tegens, perniciem adceleravere. Nam Sejanus, ubi videt mortem Drusi, inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio: neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liviæ conscientiam (37) exagitare, ut *superbam fecunditate* (38), *subnixam popularibus studiis, inhiare dominationi*, apud Cæsarem arguerent. Atque hæc (39) callidis criminatoribus; inter quos delegerat Julium Postumum, per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum: quia Prisca, in animo Augustæ valida, anum, suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi (40) inliciebantur, pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.

Aliquot provinciarum legationes & accusationes. Histriones Italia pulsi.

XIII. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque, auctore eo, senatusconsulta, *ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægiensi apud Achajam, motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium.* Et Vibius Serenus, proconsul ulterioris Hispaniæ, de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum, in insulam Amorgum (41) deportatur. Carsidius Sacerdos, reus, tamquam frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii, admodum infantem, pater Sempronius (42) in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres, & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces (43) sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis adversis (44) foret abstractus.

XIV. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit, Samiis *Junonis*, Cois *Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur*, petenti-

bus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quîs præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci, conditis per Asiam urbibus, ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas; & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum, jussu regis Mithridatis (45), apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histrionum* retulit: *multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari: Oscum* (46) *quondam ludicrum, levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit.* Pulsi tum histriones Italia.

Templum ab Asiæ civitatibus Tiberio, Liviæ, & senatui decretum.

XV. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, unusque e senatoribus Rhodii secessus comes. Ita, quamquam novo homini, censorium funus (47), effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decrevere; apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator (48) Asiæ, Lucilius Capito, accusante

provincia, causam dixerit, magna cum adseveratione Principis, *non se jus, nisi in servitia & pecunias familiares, dedisse: quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios*. Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam ultionem, & quia priori anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique ejus, ac senatui*. Et permissum statuere: egitque Nero grates (49) ea causa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aspici, illum audiri rebantur: aderantque juveni modestia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Sejani odiis, ob periculum gratiora.

De flamine Diali nova lex.

XVI. Sub id tempus *de flamine Diali, in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege*, disseruit Cæsar. *Nam patricios, confarreatis* (50) *parentibus genitos, tres simul nominari, ex quîs unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta: pluresque ejus rei causas* adferebat; *potissimam, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius cærimoniæ*

difficultates, quæ consulto vitarentur; & quando (51) exiret e jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege; sicut Augustus quædam, ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum, *instituto flaminum nihil demutari:* sed lata lex (52), qua *flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promiscuo feminarum jure ageret.* Et filius Maluginensis patri suffectus. Utque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capessendas cærimonias, decretum *Corneliæ virgini*, quæ in locum Scantiæ capiebatur, *Sestertium vicies* (53); *& quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.*

AN. U. C. DCCLXXVII. ÆR. CHR. 24.

Neronem & Drusum, Germanici filios, Diis commendatos a pontificibus queritur Tiberius.

XVII. Cornelio Cethego, Visellio Varrone consulibus, pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque & Drusum iisdem Diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps,

si nulla, & ubi nimia est. Nam Tiberius haud umquam domui Germanici mitis, tum vero *æquari adolescentes senectæ suæ*, impatienter indoluit: accitosque pontifices percunctatus est, *num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuissent*. Et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti, (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant.) Ceterum in senatu oratione monuit in posterum, *ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret*. Instabat quippe Sejanus, incusabatque *diductam civitatem, ut civili bello: esse, qui se partium Agrippinæ vocent: ac ni resistatur, fore plures: neque aliud gliscentis discordiæ remedium, quam si unus alterve maxime prompti* (54) *subverterentur*.

Qua causa promptissimos Germanici amicos subvertit Sejanus. Alii accusati ac damnati.

XVIII. Qua causa C. Silium, & Titium Sabinum, adgreditur: amicitia Germanici perniciosa utrique; Silio &, quod ingentis exercitus septem per annos moderator, partisque apud Germaniam triumphalibus, Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergebatur. Credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, *suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prola-*

berentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito (55) rebatur. Nam beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

XIX. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa Principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui *paternas inimicitias* obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur. Precante reo, *brevem moram, dum accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar: *solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respublica detrimentum caperet*. Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseveratione (56), quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul (57), aut illud respublica esset, coguntur patres; silente reo, vel, si defensionem cœptaret, non occultante, cujus ira premeretur. *Conscientia belli* (58). *Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, & uxor Sosia* (59) arguebantur: nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita; & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit.

XX. Sævitum tamen in bona, non ut stipendiariis (60) pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti avulsa (61), computatis singillatim, quæ fisco petebantur. Ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum* (62) *publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. Contra M. Lepidus (63) *quartam accusatoribus, secundum necessitudinem legis* (64), *cetera liberis* concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraque ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter, ambitione ac periculis vacuum. Ac Messalinus Cotta, haud minus claris majoribus, sed animo diversus (65), censuit *cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus, & culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur*.

XXI. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, ut retuli (66), *ces-*

surum se Urbe ob factiones accusatorum, in senatu clamitaverat: & spreta potentia Augustæ, trahere in jus Urgulaniam, domoque Principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit, adversum majestatem habiti: adjecitque in *domo ejus venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam*. Quod, ut atrocius vero, tramissum: ceterorum, quæ multa cumulabantur, receptus est reus; neque peractus, ob mortem opportunam. Relatum & de Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, malificæ vitæ, sed orandi validus, per immodicas inimicitias (67), ut judicio jurati senatus Cretam amoveretur (68), effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit: bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seriphio consenuit.

XXII. Per idem tempus Plautius Silvanus, prætor, incertis causis, Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbata mente respondit, tamquam *ipse somno gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsisset*. Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad sena-

tum, datisque judicibus, Urgulania, Silvani avia, pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi Principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania. Reus, frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina, prior uxor ejus, accusata *injecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito*, insons judicatur.

In Africa bello finem imponit Dolabella, cæso Tacſarinate.

XXIII. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacſarinatem bello absolvit. Nam priores duces, ubi impetrando triumphalium insigni (69) sufficere res suas crediderant, hostem omittebant: jamque tres laureatæ in Urbe statuæ; & adhuc raptabat Africam Tacſarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui, Ptolemæo, Jubæ filio, juventa incurioso, libertos regios & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor, ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: ipsaque e provincia (70), ut quis fortunæ inops, moribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar, post res a Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari nonam legionem jusserat: nec pro-

proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa Principis magis, quam incerta belli, metuens.

XXIV. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, *rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paullatim Africa decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior, incubuissent*; auget vires, positisque castris, Thubuscum oppidum circumsidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo suî incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulanorum, defectionem cœptantes, securi percutit. Dein, quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi, nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis aut tribunis (71) data: & prædatorias manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat omnibus.

XXV. Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea, positis mapalibus* (72) *consedisse; fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur*. Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci

clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis (73), aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatæ totiens pugnæ, se quisque ultione & sanguine explebant. Differtur per manipulos (74), *Tacfarinatem omnes, notum tot prœliis, consectentur: non, nisi duce interfecto, requiem belli fore.* At ille, dejectis circum stipatoribus (75), vinctoque jam filio, & effusis undique Romanis ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis armis impositus.

XXVI. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius, Sejano tribuens, ne Blæsi, avunculi ejus, laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, & huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignes captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati, raro in Urbe visi, quos, Tacfarinate cæso, perculsa gens, nec culpæ nescia (76), ad satisfaciendum populo Romano miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto mos, missusque e senatoribus, qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum

munera (77), daret, *regemque & socium atque amicum* appellaret.

Mota per Italiam servilis belli semina statim oppressa.

XXVII. Eadem æstate, mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius, quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta oppida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum, velut munere deûm, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus, quæstor, cui provincia vetere ex more Calles evenerat (78). Is, disposita Classiariorum copia, cœptantem cum maxime conjurationem disjecit. Missusque a Cæsare propere Stajus, tribunus, cum valida manu, ducem ipsum, & proximos audaciæ in Urbem traxit, jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.

Vibius Serenus a filio accusatus. P. Suilius, Cremutius Cordus, aliique damnati.

XXVIII. Iisdem consulibus, miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt. Ab exsilio retractus, inluvieque ac squalore obsitus, & tum catena vinctus, perorante filio, pater. Paratus (79) adolescens multis munditiis, alacri vultu, *structas Principi insidias, missos in Galliam concitores belli*, index idem & testis dicebat; adnectebatque, *Cæcilium Cornutum, prætorium, ministravisse pecuniam*: qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. At contra reus, nihil infracto animo, obversus in filium, quatere vincula, *vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exsilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque supplicia sequerentur*. Adseverabatque *innocentem Cornutum, & falsa exterritum* (80): *idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se cædem Principis, & res novas, uno socio cogitasse.*

XXIX. Tum accusator *Cn. Lentulum, & Sejum Tuberonem*, nominat: magno pudore Cæsaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentu-

lus senectutis extremæ, Tubero, defecto corpore, tumultus hostilis & turbandæ reipublicæ arcesserentur. Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit: qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, *robur & saxum* (81), *aut parricidarum pœnas* minitantium, cessit Urbe: ac retractus Ravenna, exsequi accusationem adigitur: non occultante Tiberio vetus odium adversus exsulem Serenum. Nam post damnatum Libonem (82), missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, *suum tantum studium sine fructu fuisse:* addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures superbas & offensioni proniores. Ea Cæsar octo post annos retulit, medium tempus varie arguens; etiam si tormenta, pervicacia servorum, contra evenissent.

XXX. Dictis dein sententiis, *ut Serenus more majorum puniretur*, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius (83), *Gyaro aut Donusa claudendum* censeret: id quoque aspernatus est, *egenam aquæ utramque insulam* referens; *dandosque vitæ usus, cui vita concederetur*. Ita Serenus Amorgum reportatur (84). Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum *de præmiis accusatorum abolendis, si quis majestatis postulatus ante perfectum judicium se ipse vita privavisset*: ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum pa-

lam pro accusatoribus Cæsar, *inritas leges, rempublicam in præcipiti*, conquestus esset: *subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent.* Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam satis coercitum, per præmia eliciebantur.

XXXI. His tam adsiduis, tamque mœstis, modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium, equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris, qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. Neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur: quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum (85), solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At Suilium, quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus, pecuniam ob rem judicandam (86) cepisse, *amovendum in insulam* censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, *e republica id esse.* Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii Principis amicitia diu prospere, numquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam fal-

ſis majeſtatis criminibus ſororem petiviſſet. Catus, ut retuli (87), Libonem inlexerat inſidiis, deinde indicio perculerat: ejus operæ memor Tiberius, ſed alia prætendens, exſilium deprecatus eſt: quominus ſenatu pelleretur, non obſtitit.

XXXII. Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forſitan, & levia memoratu videri, non neſcius ſum; ſed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere (88). Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fuſos captoſque reges; aut, ſi quando ad interna præverterent, diſcordias conſulum adverſum tribunos, agrarias frumentariaſque leges, plebis & optimatium certamina, libero egreſſu (89) memorabant. Nobis in arcto, & inglorius labor. Immota quippe, aut modice laceſſita pax, mœſtæ Urbis res, & Princeps proferendi imperii incurioſus erat. Non tamen ſine uſu fuerit, introſpicere illa, primo aſpectu levia, ex quîs magnarum ſæpe rerum motus oriuntur.

XXXIII. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt; delecta ex his & conſociata reipublicæ forma (90), laudari facilius, quam evenire; vel, ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt. Igitur ut olim, plebe valida, vel cum patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; ſenatuſque &

optimatium ingenia, qui maxime perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, neque alia re Romana, quam si (91) unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eventis docentur. Ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. Nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu (92) causas conjungimus; obvia rerum similitudine, & satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator; neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies ~~lætius~~ extuleris: at multorum, qui Tiberio regente, pœnam vel infamiam subiere, posteri manent: utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies, qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi objectari putent. Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens (93). Sed ad inœpta redeo.

An. u. c. DCCLXXVIII. Ær. Chr. 25.

XXXIV. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Consulibus, Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc

primum audito crimine, quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium *Romanorum ultimum* dixisset. Accusabant Satrius Secundus & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo(94), & Cæsar truci vultu defensionem accipiens: quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in Principem, aut Principis parentem, quos lex majestatis amplectitur. Brutum & Cassium laudavisse dicor; quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut* Pompejanum *eum Augustus appellaret: neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam* latrones & parricidas, *quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignes viros nominat. Asinii Pollionis scripta egregiam eorumdem memoriam tradunt. Messala Corvinus* imperatorem suum *Cassium prædicabat: & uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud judices, respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent: carmina Bibaculi & Catulli, refer-

ta contumeliis Cæsarum, leguntur. Sed ipse divus Julius, ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis, an sapientia: namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur.

XXXV. *Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis, quos mors odio aut gratiæ exemisset. Num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis causa, populum per conciones incendo? An illi quidem, sexagesimum ante annum* (95) *perempti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? Suum cuique decus posteritas rependit: nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei meminerint.* Egressus dein senatu, vitam abstinentia finivit. Libros per ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati (96), & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis, gliscit auctoritas: neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

Cyzicenis libertas adempta.

XXXVI. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit, ut feriarum Latinarum diebus (97), præfectum Urbis, Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium: quod a Cæsare palam increpitum, causa exsilii Salviano fuit. Objecta publice Cyzicenis *incuria cærimoniarum divi Augusti*, additis *violentiæ criminibus adversum cives Romanos*: & amisere libertatem (98), quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam præsidio Luculli, pulso rege. At Fontejus Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum (99); neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat: nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, pœnis adficiebantur.

Tiberius spernit templi honorem ab Hispanis oblatum.

XXXVII. Per idem tempus Hispania ulterior, missis ad senatum legatis, oravit, *ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret*; qua oc-

casione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis, quorum rumore arguebatur *in ambitionem flexisse*, hujuscemodi orationem cœpit. *Scio, patres conscripti, constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus, nuper idem istud petentibus, non sim adversatus: ergo & prioris silentii defensionem, & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum divus Augustus, sibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset; qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem; placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adjungebatur* (100). *Ceterum ut semel recepisse, veniam habuerit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: & vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.*

XXXVIII. *Ego me, patres conscripti, mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo: qui satis superque memoriæ meæ tribuent, ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris*

spernuntur. Proinde socios, cives, & deos ipsos precor: hos, ut mihi, ad finem usque vitæ, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos, ut quandoque concessero (101), *cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur.* Persistitque posthac, secretis etiam sermonibus, aspernari talem suî cultum: quod alii *modestiam*, multi, *quia diffideret*, quidam, *ut degeneris animi*, interpretabantur. *Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deûm numero additos. Melius Augustum, qui speraverit. Cetera Principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam suî memoriam: nam contemptu famæ, contemni virtutes.*

Sejanus, nimia fortuna socors, Liviam sibi uxorem petit.

XXXIX. At Sejanus nimia fortuna socors (102), & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. Moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire. Ejus talis forma fuit: *Benevolentia patris Augusti, & mox pluribus Tiberii judiciis, ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad Principum aures conferret.*

Neque fulgorem honorum umquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen, quod pulcherrimum, adeptum, ut conjunctione Cæsaris dignus (103) *crederetur: hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum, in conlocanda filia, nonnihil etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita, si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. Non enim exuere imposita munia: satis æstimare, firmari domum* (104) *adversum iniquas Agrippinæ offensiones; idque liberorum causa. Nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum Principe explevisset.*

XL. Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus, tamquam ad integram consultationem, petivisset, adjunxit: *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda: ideo se non illuc decurrere, quod promptum rescriptu: posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandum haberet* (105): *esse illi matrem & aviam, propiora consilia: simplicius acturum: de inimicitiis primum Agrippinæ, quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviæ, velut in partes, domum Cæsarum distraxisset: sic quoque* (106) *erumpere*

æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes ſuos convelli: quid ſi intendatur certamen, tali conjugio? Falleris enim, Sejane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liviam, quæ C. Cæſari (107), mox Druſo nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite Romano ſeneſcat. Ego ut ſinam, credisne paſſuros, qui fratrem (108) ejus, qui patrem majoresque noſtros, in ſummis imperiis videre? Vis tu quidem iſtum intra locum ſiſtere: ſed illi magiſtratus & primores, qui, te invito, perrumpunt (109), omnibusque de rebus conſulunt, exceſſiſſe jam pridem equeſtre faſtigium, longeque anteiſſe patris mei amicitias, non occulti ferunt, perque invidiam tuî me quoque incuſant. At enim Auguſtus filiam ſuam equiti Romano tradere meditatus eſt. Mirum hercule, ſi, cum in omnes curas diſtraheretur, immenſumque attolli provideret, quem conjunctione tali ſuper alios extuliſſet, C. Proculejum, & quosdam in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis reipublicæ negotiis permixtos. Sed ſi dubitatione Auguſti movemur; quanto validius eſt, quod M. Agrippæ, mox mihi collocavit? Atque ego hæc, pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviæ deſtinatis adverſabor. Ipſe quid intra animum volutaverim, quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem, omittam ad præſens referre: id tantum ape-

riam, nihil eſſe tam excelſum, quod non virtutes iſtæ, tuuſque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in ſenatu, vel in concione non reticebo.

Matrimonii ſpe dejectus, Principem ad vitam procul Roma degendam impellit.

XLI. Rurſum Sejanus (110), non jam de matrimonio, ſed altius metuens, *tacita ſuſpicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam*, deprecatur. Ac ne adſiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Tiberium ad vitam, procul Roma, amœnis locis degendam, impelleret. Multa quippe providebat: ſua in manu aditus, literarumque magna ex parte ſe arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæſarem, vergente jam ſenecta, ſecretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramiſſurum: & minui ſibi invidiam, adempta ſalutantum turba; ſublatiſque inanibus, vera potentia augere (111). Igitur paullatim negotia Urbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem & ſolitudinem: quîs abeſſe tædia & offenſiones, ac præcipua rerum maxime agitari.*

XLII. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctan-

ctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur. Nam, postulato Votieno, *ob contumelias in Cæsarem dictas*, testis Æmilius, e militaribus viris (112), dum studio probandi cuncta refert, &, quamquam inter obstrepentes, magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur: adeoque perculsus est, ut *se vel statim* (113), *vel in cognitione purgaturum* clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem majestatis pœnis adfectus est (114). Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam, adulterii delatam cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gætulicus, consul designatus, lege Julia (115) damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta divi Augusti non juraverat*, albo senatorio erasit,

Legationes Græcorum de asylorum jure.

XLIII. Auditæ deinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes; de jure templi Dianæ Limnatidis (116), *quod suis a majoribus, suaque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: *sed Macedonis Phi-*

lippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententiam redditum. Contra Messenii, *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi* protulere, *suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis & ære prisco manere. Quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse: neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse: idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium: sic Milesios, permisso publice arbitrio* (117), *postremo Atidium Geminum, prætorem Achajæ, decrevisse.* Ita secundum Messenios datum. Et Segestani, *ædem Veneris, montem apud Erycem, vetustate dilapsam, restaurari* postulavere: nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. Suscepit curam libens, ut consanguineus (118). Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque P. Rutilii exemplum. Namque eum, legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant: quo jure Vulcatius Moschus, exsul, in Massilienses receptus, bona sua reipublicæ eorum, ut patriæ, reliquerat.

Mors Cn. Lentuli & L. Domitii.

XLIV. Obiere eo anno viri nobiles, Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo, super consulatum

& triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter paratæ & modeste habitæ. Domitium decoravit pater, civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus, Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat: ipse electus; cui minor Antonia (119), Octavia genita, in matrimonium daretur. Post exercitu flumen Albim transcendit; longius penetrata Germania, quam quisquam priorum: easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius, multa claritudine generis, sed improspera. Nam patre ejus, Julo Antonio, ob adulterium Juliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. Habitus tamen supremis honor: ossaque tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatus.

L. Piso in Hispania interficitur.

XLV. Iisdem consulibus, facinus atrox, in citeriore Hispania, admissum a quodam agreste, nationis Termestinæ. Is prætorem provinciæ, L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos at-

tigerat, dimisso equo, per dirupta & avia sequentes frustratus est: neque diu fefellit. Nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum: & repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone patrio, *frustra se interrogari* clamitavit: *adsisterent socii ac spectarent: nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret*. Idemque cum postero ad quæsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias, e publico interceptas (120), acrius, quam ut tolerarent barbari, cogebat.

An. u.c. dcclxxix. Ær. Chr. 26.

Contusis Thracum gentibus, triumphi insignia accipit Poppæus Sabinus.

XLVI. Lentulo Gætulico, C. Calvisio consulibus, decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Causa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti; aut, si mitterent auxilia, suos ductores

præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat, fore, ut disjecti, aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam*, *obsequiumque* memoraturos; *& mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur. Sin ut victis servitium indiceretur; esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.* Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, *bellumque impeditum*, *arduum*, *cruentum*, minitabantur.

XLVII. At Sabinus (donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis) postquam Pomponius Labeo e Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venere, addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum: quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata, aut incondita, tuebatur: simul in ferocissimos, qui ante vallum, more gentis, cum carminibus & tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, crebra

& inulta vulnera fecere (121); propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat.

XLVIII. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi: iisque permissum *vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra ſiſteretur, noctemque in caſtris tutam & vigilem capeſſerent*. Id primo servatum: mox versi in luxum, & raptis opulenti, omittere stationes, lascivia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes, incuria eorum comperta, duo agmina parant: quorum altero populatores invaderentur; alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet: tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pelluntur. Thracum auxilia, repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto *perfugæ & proditores, ferre arma ad suum patriæque servitium*, incusabantur.

XLIX. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si barbari, successu noctis alacres, præ-

lium auderent: & postquam castello, aut conjunctis tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune jam muniebat (122): dein fossam loricamque contexens, quatuor millia passuum ambitu amplexus est. Tum paullatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, arctaque circumdare: & struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque, quam sitis, fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. Simul equi, armenta, ut mos barbaris, juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. Et erant, qui *non inultum exitium*, *sed eruptionem* suaderent: neque ignobiles, quamvis diversi sententiis.

L. Verum e ducibus, Dinis, provectus senecta, & longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma*, *unum adflictis id remedium*, disserebat; primusque se cum conjuge & liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus major vitæ, quam gloriæ, cupido. At juventus Tarsam inter & Turesim distrahebatur: utrique destinatum cum libertate occidere (123):

sed Tarsa *properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro: nec defuere, qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis: & ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti, telisque non in falsum jactis.*

LI. Interea barbari catervis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam, pontes & scalas ante fabricati, inferre propugnaculis, eaque prensare, detrahere, & adversus resistentes cominus niti. Miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila (124), congestas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ spes, &, si cedant, insignitius flagitium; illis extrema jam salus, & adsistentes plerisque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incerti ictus; vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio; & montis anfractu repercussæ, velut a

tergo, voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani, quasi perrupta, omiserint. Neque tamen pervasere hostes, nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce, trusere in summa castelli: ubi tandem coacta deditio, & proxima sponte vicorum recepta (125): reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi & sæva hiems subvenit.

Claudia Pulchra adulterii accusata & damnata.

LII. At Romæ, commota Principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, Claudia Pulchra, sobrina ejus, postulatur, accusante Domitio Afro. Is recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, *crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in Principem & devotiones* objectabat. Agrippina, semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri reperit: quo initio invidiæ (126), *non ejusdem*, ait, *mactare divo Augusto victimas, & posteros ejus insectari: non in effigies mutas divinum spiritum transfusum; sed imaginem veram, cælesti sanguine ortam* (127), *intelligere discrimen, susci-*

pere sordes. Frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii causa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ (128) *ob eadem adflictæ*. Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Græco versu admonuit: *ideo lædi, quia non regnaret*. Pulchra & Furnius damnantur. Afer, primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Cæsaris, qua *suo jure disertum* (129) eum appellavit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

Agrippina maritum sibi postulat, nec obtinet.

LIII. At Agrippina, pervicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces (130) orditur: *subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi; neque aliud probis, quam ex matrimonio, solatium: esse in civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignarentur* (131). Sed Cæsar, non ignarus, quantum ex republica peteretur; ne tamen of-

ſensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego a scriptoribus annalium non traditum, reperi in commentariis Agrippinæ, filiæ: quæ, Neronis Principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit.

LIV. Ceterum Sejanus mœrentem & improvidam altius perculit: immissis, qui per speciem amicitiæ monerent, *paratum ei venenum*, *vitandas soceri epulas*. Atque illa, simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat? idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans, nurui sua manu tradidit. Aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, servis tramisit: nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, *non mirum*, ait, *si quid severius in eam statuisset*, *a qua veneficii insimularetur*. Inde rumor, *parari exitium: neque id Imperatorem palam audere*, *secretum ad perpetrandum quæri*.

Undecim Asiæ urbes certant, in qua earum templum Tiberii statueretur. Smyrnæi prælati.

LV. Sed Cæsar, quo famam averteret (132), adesse frequens senatui, legatosque Asiæ, ambigen-

tes, *quanam in civitate templum ſtatueretur* (133), plures per dies audivit. Undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diverſæ: neque multum inter ſe diſtantia memorabant, *de vetuſtate generis, ſtudio in populum Romanum, per bella Perſi, & Ariſtonici aliorumque regum*. Verum Hypæpeni, Tralliani que, Laodicenis & Magnetibus ſimul, tramiſſi, ut parum validi. Ne Ilienſes quidem, cum *parentem urbis Romæ Trojam* referrent, niſi antiquitatis gloria, pollebant. Paullum addubitatum, quod Halicarnaſſii *mille & ducentos per annos nullo motu terræ nutaviſſe ſedes ſuas, vivoque in ſaxo fundamenta templi* (134) adſeveraverant. Pergamenos (eo ipſo nitebantur) æde Auguſto ibi ſita, ſatis adeptos creditum. Epheſii, Mileſiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupaviſſe civitates viſi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut conſanguinei: nam *Tyrrhenum Lydumque, Atye* (135) *rege genitos, ob multitudinem diviſiſſe gentem: Lydum patriis in terris reſediſſe; Tyrrheno datum, novas ut conderet ſedes. Et ducum e nominibus indita vocabula, illis per Aſiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, miſſis in Græciam populis, cui mox a Pelope nomen:* ſimul *literas imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum ſuo-*

rum, temperiem cæli, ac dites circum terras memorabant.

LVI. At Smyrnæi, repetita vetustate, *seu Tantalus, Jove ortus, illos, sive Theseus, divina & ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset*, transcendere ad ea, quîs maxime fidebant, in populum Romanum officiis, missa navali copia, non mòdo externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: *seque primos templum urbis Romæ statuisse, M. Porcio consule; magnis quidem jam Romani populi rebus, nondum tamen ad summum elatis; stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus.* Simul *L. Sullam testem* adſerebant, *gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem biemis, & penuriam vestis, cum id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes, qui adstabant, detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.* Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulere: censuitque Vibius Marsus, *ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat, super numerum* (136) *legaretur, qui templi curam susciperet:* & quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso, e prætoriis, sorte missus est.

Tiberius in Campaniam secedit. Ibi repentino lapidum lapsu periclitantem, opposito corpore, periculo eximit Sejanus, ex eo major, & adversus Germanici stirpem audacior.

LVII. Inter quæ, diu meditato, prolatoque sæpius consilio, tandem Cæsar iit Campaniam, specie dedicandi templa apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul Urbe degere. Causam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum, ad Sejani artes retuli: quia tamen, cæde ejus patrata, sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem, cum factis promeret, locis occultantem. Erant, qui crederent, in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta: & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam (137), matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Roma-

næ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. Idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

LVIII. Profectio arcto comitatu fuit: unus senator, consulatu functus, Coccejus Nerva (138), cui legum peritia; eques Romanus, præter Sejanum, ex inlustribus, Curtius Atticus (139): ceteri liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cælestium, *iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur*: unde exitii causa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgantibusque: neque enim tam incredibilem casum (140) providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis & falsi (141); veraque quam obscuris tegerentur: nam in Urbem non regressurum, haud forte dictum: ceterorum nescii egére, cum propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia Urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

LIX. Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in villa, cui vocabulum *Speluncæ* (142), mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu: ejus os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes,

& fuga eorum, qui convivium celebrabant. Sejanus genu, vultuque, & manibus super Cæsarem suspensus(143), opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non suî anxius, cùm fide audiebatur. Adsimulabatque judicis partes (144) adversus Germanici stirpem, subditis, qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem, proximum successioni, & quamquam modesta juventa, plerumque tamen, quid in præsentiarum conduceret, oblitum; dum a libertis & clientibus, apiscendæ potentiæ properis, exstimulatur, *ut erectum & fidentem animi ostenderet* (145): *velle id populum Romanum: cupere exercitus: neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis juxta insultet*.

Neronem adgreditur.

LX. Hæc atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ; quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversæ insuper sollicitudinum formæ oriebantur (146). Nam alius occursum ejus vitare: quidam, salutatione reddita, statim averti: ple-

plerique inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu: seu loqueretur, seu taceret juvenis, crimen ex silentio, ex voce: ne nox quidem secura, cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret: qui fratrem quoque Neronis, Drusum, traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam labefactum demovisset. Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidia: quod mater Agrippina promptior Neroni erat: neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, & insidiis magis opportunum.

LXI. Fine anni excessere insignes viri, Asinius Agrippa (147), claris majoribus quam vetustis, vitaque non degener; & Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiæ, quoad vixit, celebratæ: monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat: utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud & profluens cum ipso simul exstinctum est.

An. u. c. dcclxxx. Ær. Chr. 27.

Apud Fidenas amphitheatri casu quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita.

LXII. M. Licinio, L. Calpurnio consulibus, ingentium bellorum cladem æquavit malum improviſum. Ejus initium simul & finis exstitit. Nam cœpto apud Fidenas amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret (148), neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus (149), omnis ætas, ob propinquitatem loci effuſius: unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium, ſpectaculo intentos, aut qui circum adstabant, præceps trahit, atque operit. Et illi quidem, quos principium stragis in mortem adflixerat, ut tali sorte (150), cruciatum effugère. Miserandi magis, quos, abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per no-

ctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari: etiam quorum, diversa de causa, amici aut necessarii aberant, pavere tamen; neque dum comperto, quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

LXIII. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma, aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata, vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium* (151) *res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ*. Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuitque Urbs per illos dies, quamquam mœsta facie, veterum institutis similis, qui magna post prœlia saucios largitione & cura sustentabant.

Romæ deustus mons Cælius.

LXIV. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia Urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Cælio: *feralemque annum* ferebant, *& ominibus*

adverſis susceptum Principi consilium absentiæ, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum ab inlustribus, famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam, & ultro accitos, munificentia juverat. Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum *Augustus* appellaretur: quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim Claudiæ Quinctæ* (152), *ejusque statuam, vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deûm consecravisse: sanctos acceptosque numinibus Claudios: & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.*

LXV. Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat: mox *Cælium* appellitatum a Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, cum auxilium ad bella ductavisset (153), sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit. Nam scriptores in eo dissentiunt: cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde *Tuscum vicum* e vocabulo advenarum dictum (154).

LXVI. Sed ut studia procerum, & largitio Principis, adversum casum solatium tulerant; ita accusatorum major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque Varum Quinctilium, divitem, & Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ, matris ejus, condemnator (155); nullo mirante, quod diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, & *opperiendum Imperatorem* censuit: quod unum urgentium malorum suffugium in tempus erat.

In insulam Capreas se abdit Tiberius. Sejanus apertis adversum Agrippinam & Neronem insidiis grassatur.

LXVII. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, *ne quis quietem ejus inrumperet*, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur; perosus tamen municipia, & colonias, omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam

importuoſum circa mare, & vix modicis navigiis pauca ſubſidia (156); neque adpulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode. Cæli temperies hieme mitis, objectu montis, quo ſæva ventorum arcentur: æſtas in Favonium obverſa, & aperto circum pelago peramœna; proſpectabatque pulcherrimum ſinum, antequam Veſuvius mons ardeſcens faciem loci verteret (157). Græcos ea tenuiſſe, Capreasque Telebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus (158) inſederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultos (159) in luxus, & malum otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in Urbe ſuetus, acrius turbabat, non jam occultis adverſum Agrippinam & Neronem inſidiis. Quîs additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat: ultroque ſtruebantur, qui monerent *perfugere ad Germaniæ exercitus*, *vel celeberrimo fori* (160) *effigiem divi Auguſti amplecti*, *populumque ac ſenatum auxilio vocare*. Eaque, ſpreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

An. u. c. dcclxxxi. Ær. Chr. 28.

Titius Sabinus ob amicitiam Germanici ipsis Calendis Januarii punitur.

LXVIII. Junio Silano & Silio Nerva consulibus, fœdum anni principium incessit, tracto in carcerem inlustri equite Romano, Titio Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat conjugem, liberosque ejus percolere, sectator domi, comes in publico, post tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiarius, Porcius Cato, Petitius Rufus, M. Opsius, prætura functi, adgrediuntur, cupidine consulatus; ad quem non nisi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, nisi scelere, quærebatur. Compositum inter ipsos, ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum; ceteri testes adessent: deinde accusationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum sermones: mox laudare constantiam, *quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deseruisset:* simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentius jam onerat Sejanum, sæ-

vitiam, superbiam, spes ejus: ne in Tiberium quidem convicio abstinet. Iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere (161). Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos, quasi ad fidissimum, deferre.

LXIX. Consultant, quos memoravi, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. Nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies, & si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus, aut forte ortæ (162) suspicionis erat. Tectum inter & laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra, quam detestanda fraude, sese abstrudunt; foraminibus & rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit: præteritaque & instantia, quorum affatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius; quanto mœsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem literis, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narravere. Non alias magis anxia & pavens civitas, egens adversum proximos (163); congressus, colloquia, notæ, ignotæque aures vitarii: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur.

LXX. Sed Cæsar, sollemnia incipientis anni,

Calendis Januariis, epistola precatus (164); vertit in Sabinum; *corruptos quosdam libertorum & petitum se* arguens, ultionemque haud obscure poscebat: nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus, quantum, obducta veste, & adstrictis faucibus, niti poterat, clamitans, *sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere*. Quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga, vastitas: deseri itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur? Non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quominus novi magistratus, quomodo delubra & altaria, sic carcerem recludant*. Secutæ insuper literæ, grates agentis, *quod hominem infensum reipublicæ punivisset:* adjecto, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias*; nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur, in Neronem & Agrippinam intendi.

Mors Juliæ, Augusti neptis.

LXXI. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus, anteire,

statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius (165), ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eamdem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit. Verum has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum Agrippina matertera (166) erat, *petendum a Principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret.* Nullam æque Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis, quam dissimulationem diligebat: eo ægrius accepit, recludi, quæ premeret: sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum ut cunctationes Principis aperirentur (167): gnarus, lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia (168) mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii, damnaverat, projeceratque in insulam Trimetum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat.

Friſii rebellant, & ægre repreſſi.

LXXII. Eodem anno Friſii, tranſrhenanus populus, pacem exuere, noſtra magis avaritia, quam obſequii impatientes. Tributum iis Druſus juſſerat modicum, pro anguſtia rerum, *ut in uſus militares* (169), *coria boum penderent*: non intenta cujuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura; donec Olennius, e primipilaribus, regendis Friſiis impoſitus, *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quîs ingentium belluarum feraces ſaltus, modica (170) domi armenta ſunt. Ac primo boves ipſos, mox agros, poſtremo corpora conjugum aut liberorum, ſervitio tradebant. Hinc ira & queſtus; & poſtquam non ſubveniebatur, remedium ex bello: rapti, qui tributo aderant, milites, & patibulo adfixi. Olennius infenſos fuga prævenit, receptus caſtello, cui nomen *Flevum*: & haud ſpernenda illic civium ſociorumque manus litora Oceani præſidebat (171).

LXXIII. Quod ubi L. Apronio, inferioris Germaniæ proprætori (172), cognitum, vexilla legionum e ſuperiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac ſimul utrumque exercitum, Rheno devectum, Friſiis intulit;

soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviora agmini, firmat: atque interim, repertis vadis, alam Canninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, alarius eques (173) immissus; satis validi, si simul incubuissent: per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni, legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum, tradit: atque ille, dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis, vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortes alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque, & insignes centuriones (174) cecidissent. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam stipendiarii, villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse.

LXXIV. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen: diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque ſenatus in eo cura, an imperii extrema dehoneſtarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita, quamquam diverſis ſuper rebus conſulerentur, *aram Clementiæ* (175), *aram Amicitiæ*, *effigieſque circum Cæſaris ac Sejani* cenſuere: crebriſque precibus efflagitabant: *viſendi ſui copiam facerent*. Non illi tamen in Urbem, aut propinqua Urbi degreſſi ſunt: ſatis viſum, omittere inſulam, & in proximo Campaniæ aſpici; eo venire patres, eques, magna pars plebis, anxii erga Sejanum, cujus durior congreſſus, atque eo per ambitum, & ſocietate conſiliorum (176) parabatur. Satis conſtabat, auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſervitium ſpectanti: quippe Romæ ſueti diſcurſus; & magnitudine Urbis incertum, quod quiſque ad negotium pergat. Ibi campo, aut litore jacentes, nullo diſcrimine, noctem ac diem, juxta gratiam, aut faſtus janitorum perpetiebantur: donec idque (177) vetitum, & revenere in Urbem trepidi, quos non ſermone, non viſu dignatus erat: quidam male alacres, quibus infauſtæ amicitiæ gravis exitus imminebat,

Agrippina, Germanici filia, Cn. Domitio nupta.

LXXV. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in Urbe celebrari nuptias jussit. *In* Domitio, super vetustatem generis, propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. Nam is aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat (178).

BREVIARIUM
LIBRI QUINTI.

I. *Julia Auguſta moritur*. II. *Ex eo gravior Tiberii dominatio; audacior Sejani ambitio. Agrippina & Nero accuſantur*. (Ingenti literarum damno periere fere omnia triennii acta, quæ ſupplemento explevimus.) *VII. Everſo tandem Sejano, in amicos ejus & liberos advertitur*. X. *Pſeudo-Druſus apud Cycladas viſus*. XI. *Conſulum diſcordia*.

Hæc triennio geſta.

AN. U.C. ÆR. CHR.

DCCLXXXII. 29. *Coſſ.* { L. RUBELLIO Gemino, C. FUFIO Gemino.

DCCLXXXIII. 30. *Coſſ.* { M. VINICIO, L. CASSIO Longino.

DCCLXXXIV. 31. *Coſſ.* { TIBERIO Auguſto V, L. ÆLIO SEJANO.

AN. U. C. DCCLXXXII. ÆR. CHR. 29.

Julia Augusta moritur.

I. RUBELLIO & Fuſio consulibus, quorum utrique Geminus cognomentum erat, Julia Augusta mortem obiit, ætate extrema (1), nobilitatis per Claudiam familiam (2), & adoptione Liviorum Juliorumque clariſſimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta, in Urbem rediit. Exin Cæsar, cupidine formæ, aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed sanguini Augusti, per conjunctionem Agrippinæ & Germanici, adnexa, communes pronepotes habuit: sanctitate domûs priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater impotens (3), uxor facilis, & cum artibus mariti simulatione filii

lii bene composita (4). Funus ejus modicum, testamentum diu inritum fuit: laudata est pro rostris a C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.

Ex eo gravior Tiberii dominatio; audacior Sejani ambitio. Agrippina & Nero accusantur.

II. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per literas excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, & addito, *ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse.* Quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens. Is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus: quarum apud præpotentes in longum memoria est (5).

III. Ceterum ex eo prærupta jam & urgens dominatio (6): nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium; quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium, neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. Tunc velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem literæ,

quas pridem adlatas, & cohibitas ab Augusta, credidit vulgus: haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. Verba inerant quæsita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores juvenum*, *&* *impudicitiam* nepoti objectabat: in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris* *&* *contumacem animum* incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quîs nulla ex honesto spes, & publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur, *ut referretur*, postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sententiâ: sed aliis a primoribus, maximeque a magistratibus, trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat.

IV. Fuit in senatu Junius Rusticus, componendis patrum actis delectus a Cæsare, eoque meditationes ejus introspicere creditus. Is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum, imminentium (7) oblitus, incerta pavet, inserere se dubitantibus, ac monere consules, *ne relationem inciperent* (8): disserebatque, *brevibus momentis summa verti posse; quandoque Germanici stirpem, ubi spatium pœnitentiæ senis* (9), *resurgere*. Simul populus, effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festisque in Cæsarem ominibus, *falsas literas*, *&* *Principe invito exitium domui ejus intendi*, clami-

tat: ita nihil triste illo die patratum. Ferebantur etiam sub nominibus consularium fictæ in Sejanum sententiæ; exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum: unde illi ira violentior & materies criminandi: *spretum dolorem Principis ab senatu; descivisse populum; audiri jam & legi novas conciones, nova patrum consulta: quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?*

V. Igitur Cæsar, repetitis adversum nepotem & nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta* postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus, non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed *paratos ad ultionem vi principis impediri* testarentur ...(10).

AN. U. C. DCCLXXXIV. ÆR. CHR. 31.

VI. Quatuor & quadraginta orationes super ea re (11) habitæ, ex quîs ob metum paucæ, plures adsuetudine, ... *mihi pudorem, aut Sejano invidiam allaturum censui.... versa est fortuna, & ille quidem (12), qui collegam & generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fo-*

vere, cum scelere insectantur .... miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare, haud discreverim .... non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus anteibo periculum. Vos obtestor, ne memoriam nostri per mœrorem quam (13) *læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt.*

Everso tandem Sejano, in amicos ejus & liberos advertitur.

VII. Tunc singulos, ut cuique adsistere, adloqui animus erat, retinens (14), aut dimittens, partem diei absumpsit; multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio, quem sinu abdiderat, incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus, aut probris, defunctum insectatus est, cum in Blæsum (15) multa fœdaque incusavisset.

VIII. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo: illum indices arguebant, *claustra ærarii, cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse*: huic a Considio, prætura functo, objectabatur *Ælii Galli amicitia, qui, punito Sejano, in hortos Pomponii, quasi fidissimum ad subsidium, perfugisset*. Neque aliud periclitantibus

auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere: mox, crebris prolationibus, spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro (16), levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius, multa morum elegantia & ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.

IX. Placitum posthac, *ut in reliquos Sejani liberos* (17) *adverteretur*; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. Igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, puella adeo nescia (18), ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra*, &, *posse se puerili verbere moneri*. Tradunt temporis ejus auctores, *quia triumvirali supplicio* (19) *affici virginem inauditum habebatur, a carnifice, laqueum juxta, compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abjecta* (20).

Pseudo-Drusus apud Cycladas visus.

X. Per id tempus Asia atque Achaja exterritæ sunt acri magis, quam diuturno rumore, *Drusum, Germanici filium, apud Cycladas insulas, mox in continenti visum*. Et erat juvenis haud dispari æta-

te, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, per dolumque comitantibus (21). Alliciebantur ignari fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: quippe *elapsum custodiam, pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum* fingebant simul, credebantque. Jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus & inanium spe; cum auditum id Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, Achajam quoque curabat (22). Igitur, quo vera seu falsa anteiret, Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam, Ægæi maris insulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim, Romànam coloniam, ingressus, ibi demum cognoscit, solertius interrogatum *quisnam foret*, dixisse, *M. Silano genitum*, & multis sectatorum dilapsis, ascendisse navem, tamquam Italiam peteret: scripsitque hæc Tiberio: neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

Consulum discordia.

XI. Exitu anni, diu aucta discordia consulum erupit: nam Trio, facilis capessendis inimicitiis, & foro exercitus, *ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros* oblique perstrinxerat: ille, nisi

lacesseretur, modestiæ retinens, non modo retudit collegam, sed *ut noxium conjurationis* ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, *ponerent odia in perniciem itura*, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

BREVIARIUM LIBRI SEXTI.

I. Tiberii arcanæ & fœdæ libidines. II. Multorum accusationes. VIII. M. Terentii libera & egregia defensio. X. L. Pisonis, præfecti Urbis, mors & funus. XI. Præfecturæ Urbis origo & progressus. XII. De libro Sibyllæ recipiendo consultatio. XIII. Seditio Romæ, ob gravitatem annonæ. XIV. Quidam equites Romani cadunt conjurationis crimine. XV. Germanici duæ filiæ nuptum datæ L. Cassio & M. Vinicio. XVI. Fœneratores accusati: repressa usura. Liberalitate Cæsaris fides multorum refecta. XVIII. Renovantur majestatis accusationes. XIX. Accusati societatis cum Sejano, omnes uno edicto necantur. XX. C. Cæsar Claudiam uxorem accipit. Ejus mores. Tiberius, præceptore Thrasyllo, Chaldæorum artis studiosus, Galbæ imperium prænuntiat. XXIII. Drusi, Germanici filii, miseranda mors. Æque luctuosus Agrippinæ obitus. XXVI. Nerva, Jureconsultus, inedia voluntaria obiit. Aliquot aliorum inlustrium mortes. XXVIII. Phœnix in Ægypto visa. XXIX. Accusationes variæ & mortes. XXXI. Parthorum legati in Urbem venere, ad novum regem petendum. Tiberius

unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti præfectus. XXXIII. Prœlia inter Armenos & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus; cui Tiridates sufficitur Vitellii consilio & armis. XXXVIII. Recrudescit delatorum sævitia. Accusati plurimi occumbunt, nec civium supplicia effugit rex Tigranes: Vitæ finem sibi ponit Æmilia Lepida. XLI. Clitæ regi suo rebelles & repressi. Tiridates, Parthorum rex, dissidio procerum pellitur; & Artabanus in regnum iterum decitur. XLV. Romæ incendium atrox. XLVI. Tiberii deliberatio de successore. L. Tiberii morbus, mors & mores.

Hæc geſta annis circiter ſex.

An. U. C.	Ær. Chr.		
DCCLXXXV.	32.	*Coſſ.*	Cn. Domitio Ahenobarbo, M. Furio Camillo Scriboniano.
DCCLXXXVI.	33.	*Coſſ.*	Ser. Sulpicio Galba, L. Cornelio Sulla.
DCCLXXXVII.	34.	*Coſſ.*	Paullo Fabio Perſico, L. Vitellio.
DCCLXXXVIII.	35.	*Coſſ.*	C. Ceſtio Gallo, M. Servilio Noniano.
DCCLXXXIX.	36.	*Coſſ.*	Sex. Papinio Allenio, Q. Plautio.
DCCXC.	37.	*Coſſ.*	Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigrino.

AN. U. C. DCCLXXXV. ÆR. CHR. 32.

Tiberii arcana & fœda libidines.

I. CN. DOMITIUS, & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar, tramisso, quod Capreas & Surrentum interluit, freto, Campaniam prælegebat, ambiguus, an Urbem intraret; seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & sæpe in propinqua degressus, aditis juxta Tiberim hortis (1), saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut, more regio, pubem ingenuam stupris pollueret: nec formam tantum & decora corpora, sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. Tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, *sellariorum* & *spintriarum*, ex fœditate loci ac multiplici patientia: præpositique servi, qui quærerent, pertraherent: dona in promptos, minas adversum abnuentes, &, si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi libita, velut in captos, exercebant.

Multorum accuſationes.

II. At Romæ principio anni, quaſi recens cognitis Liviæ flagitiis (2), ac non pridem etiam punitis, atroces ſententiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam ejus: *& bona Sejani ablata ærario, ut in fiſcum cogerentur*, tamquam referret (3). Scipiones hæc; & Silani, & Caſſii iisdem ferme, aut paullum immutatis verbis adſeveratione multa cenſebant: cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem ſuam magnis nominibus inſerit, per deridiculum auditur. Nam Principem orabat *deligere ſenatores, ex quîs viginti ſorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam iniſſet, ſalutem ejus defenderent*. Crediderat nimirum epiſtolæ, *ſubſidio ſibi alterum ex conſulibus* poſcentis; *ut tutus a Capreis Urbem peteret*. Tiberius tamen ludibria ſeriis permiſcere ſolitus, egit grates benevolentiæ patrum: *ſed quos omitti poſſe? quos deligi? ſemperne eoſdem? an ſubinde alios? & honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an e magiſtratibus? quam deinde ſpeciem fore, ſumentium in limine curiæ gladios? neque ſibi vitam tanti, ſi armis tegenda foret*. Hæc adverſus Togonium, verbis moderans: neque ultra abolitionem ſententiæ ſuadere.

III. At Junium Gallionem, qui cenſuerat, *ut*

prætoriani, actis stipendiis, jus apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi (4), violenter increpuit; velut coram rogitans, *quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris* (5), *neque præmia, nisi ab Imperatore, accipere par esset? reperisse prorsus, quod divus Augustus non providerit? an potius discordiam & seditionem a satellite Sejani quæsitam; qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret?* Hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, delecta Lesbo, insula nobili & amœna, retrahitur in Urbem, custoditurque domibus magistratuum (6). Iisdem literis Cæsar Sextium Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem, delectumque a Sejano, cujus ope dolus C. Cæsari pararetur: quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

IV. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut retuli (7), præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, *cur mutua*

accuſatione intenta, nunc ſilerent? metum prorſus & noxiam conſcientiæ (8) *pro fœdere haberi: at non patribus reticenda, quæ audiviſſent.* Regulus, *manere tempus ultionis, ſeque coram Principe exſecuturum:* Trio, *æmulationem inter collegas, & ſi qua diſcordes jeciſſent, melius obliterari,* respondit. Urgente Agrippa, Sanquinius Maximus, e consularibus, oravit senatum, *ne curas Imperatoris conquiſitis inſuper acerbitatibus augerent: ſufficere ipſum ſtatuendis remediis.* Sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quæsita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem (9) Principem non metuens, inlustribus viris perniciem, inter ganeam ac stupra, meditabatur.

V. Exin Cotta Messalinus, sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque (10): *C. Cæſarem* (11), *quaſi inceſtæ virilitatis,* & cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur, *Novemdialem* eam cenam (12) dixisse: querensque de potentia M. Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem ſenatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* Neque cuncta (13) a primoribus civitatis revincebatur; iisque instantibus, ad Imperatorem provocavit. Nec multo post literæ adferuntur, quibus, in mo-

dum defensionis, repetito *inter se atque Cottam amicitiæ principio, crebrisque ejus officiis* commemoratis, *ne verba prave detorta, neu convivalium fabularum simplicitas in crimen duceretur*, postulavit.

VI. Insigne visum est earum Cæsaris literarum initium; nam his verbis exorsus est: *Quid scribam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio*. Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare (14) solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur.

VII. Tum facta patribus potestate statuendi *de Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat*, placitum, *eamdem pœnam* (15) *irrogari, quam in Arusejum & Sanquinium, accusatores L. Arruntii:* quo non aliud honorificentius Cottæ evenit; qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ulticnis æquabatur. Quintus Ser-

væus posthac, & Minutius Thermus inducti: Servæus, prætura functus, & quondam Germanici comes; Minutius equestri loco, modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio. Contra Tiberius *præcipuos ad scelera* increpans, admonuit C. Cestium patrem *dicere senatui, quæ sibi scripsisset;* suscepitque Cestius accusationem. Quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos a conjunctis, amicos ab ignotis, quid repens, aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & reum destinare properat (16); pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minutius & Servæus damnati, indicibus accessere (17). Tractique sunt in casum eumdem Julius Africanus, e Santonis, Gallica civitate, Sejus Quadratus: originem non reperi. Neque sum ignarus, a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiscunt; aut, quæ ipsis nimia & mœsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

M. Te-

M. Terentii libera & egregia defensio.

VIII. Nam ea tempestate, qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus, M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: *Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat, adgnoscere crimen, quam abnuere: sed utcumque casura res est, fatebor, & fuisse me Sejano amicum, & ut essem, expetisse, & postquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam patris* (18) *regendis prætoriis cohortibus; mox urbis & militiæ munia simul obeuntem. Illius propinqui & adfines honoribus augebantur: ut quisque Sejano intimus, ita ad Cæsaris amicitiam validus: contra, quibus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. Nec quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii* (19) *expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. Non enim Sejanum Vulsiniensem, sed Claudiæ & Juliæ domûs partem* (20), *quas adfinitate occupaverat, tuum, Cæsar, generum, tui consulatus socium, tua officia in republica capessentem, colebamus. Non est nostrum æstimare, quem supra ceteros, & quibus de causis extollas. Tibi summum rerum judicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quæ coram habentur,*

cui ex te opes, honores, quîs plurima juvandi nocendive potentia: quæ Sejano fuisse, nemo negaverit. Abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere, inlicitum, anceps: nec ideo (21) *adsequare. Ne, patres conscripti, ultimum Sejani diem, sed sexdecim annos cogitaveritis; etiam Satrium atque Pomponium* (22) *venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? immo justis terminis dividatur. Insidiæ in rempublicam, consilia cædis adversum Imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis, idem finis & te, Cæsar, & nos absolverit.*

IX. Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis, quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii literæ in Sex. Vestilium, prætorium, quem, Druso fratri percarum, in cohortem suam (23) transtulerat. Causa offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum, sive ficto habita fides: atque ob id convictu Principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, &

Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, & quidam ſummis honoribus: contremuerantque patres: nam quotuſquiſque adfinitatis aut amicitiæ tot inluſtrium virorum expers erat? ni Celſus, urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calviſium diſcrimini exemiſſet. Cæsar Pollionis, ac Viniciani, Scaurique cauſam, ut ipſe cum ſenatu noſceret, diſtulit; datis quibuſdam in Scaurum triſtibus notis.

L. Piſonis, præfecti Urbis, mors & funus.

X. Ne feminæ quidem exſortes periculi: qua occupandæ reipublicæ (24) argui non poterant, ob lacrymas incuſabantur: necataque eſt anus Vitia, Fuſii Gemini mater, quod filii necem fleviſſet. Hæc apud ſenatum: nec ſecus apud Principem Veſcularius Atticus (25) ac Julius Marinus ad mortem aguntur, e vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecuti, & apud Capreas individui: Veſcularius, inſidiarum in Libonem internuntius; Marino participe, Sejanus Curtium Atticum (26) oppreſſerat: quo lætius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe. Per idem tempus L. Piſo, pontifex (27), rarum in tanta claritudine, fato obiit: nullius ſervilis ſententiæ ſponte auctor, & quotiens neceſſitas ingrueret, ſapienter moderans. Patrem ei cenſo-

rium fuiſſe memoravi (28): ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale in Thracia meruerat: sed præcipua ex eo gloria, quod præfectus Urbi recens (29) continuam potestatem, & insolentia parendi graviorem, mire temperavit.

Præfecturæ Urbis origo & progressus.

XI. Namque antea, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne Urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur, qui jus redderet, ac subitis mederetur: feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos: dein consules mandabant: duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas præficitur, qui consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit e consularibus, qui coerceret servitia, & quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat: primusque Messala Corvinus eam potestatem; & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein Piso, viginti per annos pariter probatus, publico funere, ex decreto senatus, celebratus est.

De libro Sibyllæ recipiendo consultatio.

XII. Relatum inde ad patres a Quintiliano, tribuno plebei, *de libro Sibyllæ*; quem Caninius Gallus, quindecimvir; *recipi inter ceteros ejusdem vatis*, *&* *ea de re senatusconsultum* postulaverat: quo per discessionem (30) facto, misit literas Cæsar; modice tribunum increpans; *ignarum antiqui moris ob juventam*. Gallo exprobrabat, *quod scientiæ cærimoniarumque vetus*; *incerto auctore*, *ante sententiam collegii*, *non*; *ut assolet*; *lecto per magistros* (31), *æstimatoque carmine*, *apud infrequentem senatum egisset*. Simul commonefecit; *quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur*; *sanxisse Augustum*; *quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur*; *neque habere privatim liceret*. Quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello (32) Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam, & Italicas colonias, carminibus Sibyllæ, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent; vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur.

Seditio Romæ, ob gravitatem annonæ.

XIII. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum: multaque, & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum Imperatorem: quîs commotus, incusavit magistratus patresque, *quod non publica auctoritate populum coercuissent*: addiditque, quibus e provinciis, & quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: neque segnius consules edixere: silentium ipsius (33) non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

Quidam equites Romani cadunt conjurationis crimine.

XIV. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus, equites Romani, cecidere conjurationis crimine. Ex quîs Geminius prodigentia opum ac mollitia vitæ amicus Sejano, nihil ad serium. Et Julius Celsus, tribunus, in vinclis laxatam catenam & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam, desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam

fugeret, custodes additi: sane is repertus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem; nullas probabiles causas longinquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, oblivione magis, quam clementia.

An. u. c. dcclxxxvi. Ær. Chr. 33.

Germanici duæ filiæ nuptum datæ L. Cassio & M. Vinicio.

XV. Ser. Galba, L. Sulla consulibus, diu quæsito, quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus; Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia, erat mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & severa patris disciplina eductus, facilitate sæpius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas, conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum: dein redditis absentiæ causis admodum vagis, flexit ad graviora, & offensiones ob rempublicam cœptas: *utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci, secum introirent, quotiens curiam ingrederetur*, pe-

tivit. Factoque large, & sine præscriptione generis, aut numeri senatusconsulto, ne tecta quidem Urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambigens patriam & declinans (34).

Fœneratores accusati: repressa usura. Liberalitate Cæsaris fides multorum refecta.

XVI. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias fœnore auctitabant, adversum legem dictatoris Cæsaris (35), qua *de modo credendi, possidendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane vetus Urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur, antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum, *ne quis unciario fœnore* (36) *amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium agitaretur: dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: postremo vetita versura: multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quæ totiens repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, retulit ad senatum: trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a

Principe petivere: & concedente, annus in poſterum, ſexque menſes dati, quîs, ſecundum juſſa legis, rationes familiares quiſque componerent.

XVII. Hinc inopia rei nummariæ; commoto ſimul omnium ære alieno; & quia tot damnatis, bonisque eorum divenditis, ſignatum argentum fiſco vel ærario attinebatur. Ad hoc ſenatus præſcripſerat, *duas quiſque fœnoris partes* (37) *in agris per Italiam conlocaret*. Sed creditores in ſolidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem (38). Ita primo concurſatio & preces; dein ſtrepere prætoris tribunal: eaque, quæ remedio quæſita, venditio & emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant (39). Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior, ægrius diſtrahebant (40); multique fortunis provolvebantur: everſio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæſar, diſpoſito per menſas millies ſeſtertio (41), factaque mutuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor populo in duplum prædiis (42) caviſſet. Sic refecta fides; & paullatim privati quoque creditores reperti: neque emptio agrorum exercita ad formam ſenatusconſulti; acribus, ut ferme talia, initiis, incurioſo fine.

Renovantur majestatis accusationes.

XVIII. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam, pariterque damnatus interfectusque: & sorori ejus Canciæ aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, *hæc & hujuscemodi a se factitari* prætendebat, ut, *parta apud Principem gratia, periculis Pomponii Secundi, fratris, mederetur*. Etiam in Pompejam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem, e primoribus Achæorum, Cæsar adflixerat. Pater quoque, inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere: datum erat crimini, *quod Theophanem Mitylenæum, proavum eorum, Cn. Magnus* (43) *inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani cælestes honores Græca adulatio tribuerat.*

Accusati societatis cum Sejano, omnes uno edicto necantur.

XIX. Post quos Sex. Marius, Hispaniarum ditissimus, defertur *incestasse filiam*, & saxo Tarpejo dejicitur: ac, ne dubium haberetur, magnitu-

dinem pecuniæ malo vertisse, aurariasque (44) ejus, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. Inritatusque suppliciis, cunctos, qui carcere attinebantur, accusati societatis cum Sejano, necari jubet. Jacuit immensa strages (45): omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles: dispersi, aut aggerati: neque propinquis, aut amicis adsistere, inlacrymare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumjecti custodes, & in mœrore cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur; ubi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium vi metus (46): quantumque sævitia glisceret, miseratio arcebatur.

C. Cæsar Claudiam uxorem accipit. Ejus mores. Tiberius, præceptore Thrasyllo, Chaldæorum artis studiosus, Galbæ imperium prænuntiat.

XX. Sub idem tempus C. Cæsar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, conjugio accepit; immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce; qualem diem (47) Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. Unde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit: *Neque meliorem umquam servum, ne-*

que deteriorem dominum fuisse. Non omiserim præsagium Tiberii, de Ser. Galba, tum consule: quem accitum, & diversis sermonibus pertentatum, postremo Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus: *Et tu, Galba* (48), *quandoque degustabis imperium*: seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis; cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus.

XXI. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is literarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (qua in saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius statuisset; & regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus iisdem rupibus inductus; postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi & futura solerter patefaciens, interrogatur, *an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem* (49) *haberet?* Ille, positus siderum ac spatia dimensus, hærere primo; dein pavescere, &, quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus, postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare*. Tum complexus eum Tiberius, *præscium periculorum, & incolu-*

mem fore gratatur; quæque dixerat, oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet.

XXII. Sed mihi, hæc ac talia audienti, in incerto judicium est, fatone (50) res mortalium & necessitate immutabili, an forte volvantur: quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reperies, ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ. Ideo creberrime tristia in bonos, læta apud deteriores esse*. Contra alii, *fatum quidem congruere rebus* putant, *sed non e vagis stellis, verum apud principia & nexus naturalium causarum*: ac tamen *electionem vitæ* nobis relinquunt; *quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem: neque mala, vel bona, quæ vulgus putet: multos, qui conflictari adversis videantur, beatos; ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur*. Ceterum plurimis mortalium non eximitur, *quin primo cujusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quam dicta sint, cadere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta & antiqua ætas & nostra tulerit*. Quippe a filio ejusdem Thrasylli prædictum Neronis imperium, in tempore memorabitur (51), ne nunc incepto longius abierim.

Drusi, Germanici filii, miseranda mors. Æque luctuosus Agrippinæ obitus.

XXIII. Iisdem consulibus Asinii Galli (52) mors vulgatur, quem egestate cibi peremptum haud dubium; sponte, vel necessitate (53), incertum habebatur. Consultusque Cæsar *an sepeliri sineret*, non erubuit permittere, ultroque incusare *casus, qui reum abstulissent, antequam coram convinceretur*. Scilicet medio triennio (54) defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot-consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento (55), nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, præscriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodia juvenem (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere: mox, quia rumor incedebat, *fore, ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar*, sævitiam, quam pænitentiam maluit.

XXIV. Quin & invectus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in suos, infensum reipublicæ animum* objecit: *recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies* jussit. Quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, &

potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii centurionis, & Didymi liberti epistolæ servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. Etiam sua verba centurio, sævitiæ plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adjecerat, quîs primo alienationem mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitæ fuit, meditatas, compositasque diras imprecabatur: *ut quemadmodum nurum, filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus complevisset; ita pœnas nomini generique majorum, & posteris exsolveret.* Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor & admiratio, callidum olim & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut tamquam demotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem.

XXV. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam, interfecto Sejano, spe sustentatam provixisse reor, &, postquam nihil de sævitia remittebatur, voluntate exstinctam: nisi si, negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, *impudicitiam* arguens, & *Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tæ-*

dium vitæ compulsam. Sed Agrippina, æqui impatiens (56), dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam, quo biennio ante Sejanus pœnas luisset, memoriæque id prodendum* addidit Cæsar: jactavitque (57) *quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret*. Actæ ob id grates (58), decretumque *ut quintodecimo Kalendas Novembris, utriusque necis die, per omnes annos, donum Jovi sacraretur*.

Nerva, Jureconsultus, inedia voluntaria obiit, Aliquot aliorum inlustrium mortes.

XXVI. Haud multo post Coccejus Nerva, continuus Principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo, *grave conscientiæ, grave famæ suæ, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret*. Aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala reipublicæ viseret, ira & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni, & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, pre-

cibus

cibus Auguſtæ (59), nec minus inimicitiis Agrippinæ defenſa erat. Ut odium & gratia deſiere, jus valuit: petitaque criminibus haud ignotis, ſua manu, ſera magis quam immerita ſupplicia perſolvit.

XXVII. Tot luctibus funeſta civitate, pars mœroris fuit, quod Julia, Druſi (60) filia, quondam Neronis uxor, denupſit in domum Rubellii Blandi, cujus avum, Tiburtem, equitem Romanum, plerique meminerant. Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere cenſorio (61) celebrata, qui adminiſtrandæ Syriæ imagine tandem exſolutus, Urbi præfuerat. Genus illi decorum, vivida ſenectus; & non permiſſa provincia dignationem addiderat. Exin Flacco Pomponio, Syriæ proprætore, defuncto, recitantur Cæſaris literæ, quîs incuſabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: ſeque ea neceſſitudine ad preces cogi, per quas conſularium aliqui capeſſere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hiſpaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & M. Lepidus, de cujus moderatione, atque ſapientia in prioribus libris (62) ſatis conlocavi: neque nobilitas diutius demonſtranda eſt: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, & qui eadem familia corruptis moribus, inluſtri tamen fortuna egere.

AN. U. C. DCCLXXXVII. ÆR. CHR. 34.

Phœnix in Ægypto visa.

XXVIII. Paullo Fabio, L. Vitellio consulibus, post longum sæculorum ambitum, avis Phœnix in Ægyptum venit, præbuitque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi. De quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus diversum, consentiunt, qui formam ejus definiere. De numero annorum (63) varia traduntur: maxime vulgatum, quingentorum spatium: sunt, qui adseverent, mille quadringentos sexaginta unum interjici (64); prioresque alites Sesostride primum, post Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem, cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt: unde nonnulli falsum hunc Phœnicem, neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex his, quæ vetus memoria firmavit. Confecto quippe annorum numero, ubi mors pro-

pinquet, suis in terris (65) struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fœtum oriri: & primam adulto curam sepeliendi patris; neque id temere, sed sublato myrrhæ pondere, tentatòque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur.

Accusationes variæ & mortes.

XXIX. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ retuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxæa. Nam promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat, & quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur; eorum, qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæsar, missis ad senatum literis, disseruit, *morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone: atque illum, quia male administratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velavisse* (66), *frustra conterrita uxore, quam, etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.* Mamer-

cus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate & orandis causis, vita probrosus. Nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque argumentum tragœdiæ, a Scauro scriptæ, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Servilio & Cornelio accusatoribus, *adulterium Liviæ*, *magorum sacra* objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia (67) uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit.

XXX. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque, perdito Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure, omittendæ delationis, ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua, demoti sunt: & Abudius Ruso, functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, *quod is Sejani filium generum destinasset*, ultro damnatur, atque Urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus severitate, & proximo quoque exercitui, per L. Apronium socerum, non ingratus. Unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem literas, *adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se, quam Ti-*

berium falli potuisse: neque errorem eumdem illi sine fraude, aliis exitio habendum. Sibi fidem integram, &, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter, quam indicium mortis (68), *accepturum: firmarent velut fœdus, quo Princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis, multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi, stare res suas.

An. u. c. dcclxxxviii. Ær. Chr. 35.

Parthorum legati in Urbem venere, ad novum regem petendum. Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti præfectus.

XXXI. C. Cestio, M. Servilio consulibus, nobiles Parthi in Urbem venere, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos; mox superbiam in nos, sævitiam in populares sumpsit; fretus bellis, quæ secunda adversum circumjectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberii, ut inermem, despiciens, avidusque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia (69), Arsa-

cen, liberorum suorum veterrimum, impoſuit, addita contumelia & miſſis, qui *gazam, a Vonone relictam in Siria Ciliciaque*, repoſcerent, ſimul *veteres Perſarum ac Macedonum terminos: ſeque invaſurum poſſeſſa Cyro, & poſt Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi ſecretos nuntios validiſſimus auctor fuit Sinnaces, inſigni familia, ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. Non deſpectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii, adſcitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arſacidarum ſummæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano pleriſque, aut nondum adultis, Phraaten, regis Phraatis filium, Roma poſcebant: *Nomine tantum & auctore opus, ut, ſponte Cæſaris, genus Arſacis ripam apud Euphratis cerneretur*.

XXXII. Cupitum id Tiberio: ornat Phraaten, accingitque paternum ad faſtigium: deſtinata retinens, conſiliis & aſtu res externas moliri, arma procul habere. Interea, cognitis inſidiis, Artabanus tardari metu (70); modo cupidine vindictæ inardeſcere. Et barbaris cunctatio, ſervilis: ſtatim exſequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum, ſpecie amicitiæ vocatum ad epulas, lento veneno illigaret: Sinnacen diſſimulatione ac donis, ſimul per negotia, moraretur. Et Phraates apud

Syriam, dum, omiſſo cultu Romano, cui per tot annos inſueverat, inſtituta Parthorum inſumit (71), patriis moribus impar, morbo abſumptus eſt. Sed non Tiberius omiſit incepta. Tiridaten, ſanguinis ejuſdem, æmulo Artabano, reciperandæque Armeniæ Iberum Mithridaten deligit, conciliatque fratri Pharaſmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haud ſum ignarus ſiniſtram in Urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis provinciis priſca virtute egit: unde regreſſus, & formidine C. Cæſaris, familiaritate Claudii, turpe in ſervitium mutatus, exemplar apud poſteros adulatorii dedecoris habetur: ceſſeruntque prima poſtremis, & bona juventæ ſenectus flagitioſa obliteravit.

Prœlia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Tiridates ſufficitur Vitellii conſilio & armis.

XXXIII. At ex regulis, prior Mithridates Pharaſmanen perpulit, dolo & vi conatus ſuos juvare: repertique corruptores miniſtros Arſacis multo auro ad ſcelus cogunt (72): ſimul Iberi magnis copiis Armeniam inrumpunt, & urbe Artaxata potiuntur. Quæ poſtquam Artabano cognita, filium Oroden

ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit, qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adjungere Albanos, accire Sarmatas (73), quorum Sceptuchi, utrimque donis acceptis, more gentico, diversa induére. Sed Iberi, locorum potentes, Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis adventabant (74), facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset; unum reliquum, mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur.

XXXIV. Interim Oroden, sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac sæpe, in modum obsidii, stationibus cingebat (75): donec Parthi, contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. Atque illis sola in equite vis; Pharasmanes & pedite valebat. Nam Iberi Albanique, saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque *se Thessalis ortos, qua tempestate Jason, post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ, vacuosque Colchos repetivit*. Multaque de nomine ejus, & oraculum Phryxi celebrant (76): nec quisquam ariete sacrificaverit, credito, vexisse Phryxum: sive id

animal, seu navis insigne fuit. Ceterum, directa utrimque acie, Parthus *imperium Orientis*, *claritudinem Arsacidarum*, *contraque ignobilem Iberum mercenario milite*, disserebat (77). Pharasmanes, *integros semet a Parthico dominatu; quanto majora peterent, plus decoris victores, aut si terga darent, flagitii atque periculi laturos: simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere.*

XXXV. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, *ne pugnam per sagittas inirent; impetu & cominus præveniendum*. Variæ hinc bellantium species; cum Parthus, sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret: Sarmatæ, omisso arcu, quo brevius valent (78), contis gladiisque ruerent: modo equestris prœlii more, frontis & tergi vices (79); aliquando, ut conserta acies, corporibus & pulsu armorum pellerent, pellerentur. Jamque & Albani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere; quos super (80) eques, & propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharasmanes Orodesque, dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit: nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum

protegentibus saucium. Fama tamen occisi, falso credita (81), exterruit Parthos; victoriamque concessere.

XXXVI. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. Peritia (82) locorum ab Iberis melius pugnatum: nec ideo abscedebat, ni, contractis legionibus, Vitellius, & subdito rumore, tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res; inliciente Vitellio, *desererent regem, sævum in pace, & adversis prœliorum exitiosum*. Igitur Sinnaces, quem antea infensum memoravi, patrem Abdagesen, aliosque occultos consilii (83), & tunc continuis cladibus promptiores, ad defectionem trahit: adfluentibus paullatim, qui, metu magis quam benevolentia subjecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam, si qui externorum corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres, quîs neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat; atque interim posse Parthos, absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pænitentiam mutari.

XXXVII. At Vitellius, profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus

Tiridaten *parata capeſſere*, robur legionum, ſociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano Suovetaurilia (84) daret, ille equum placando amni adornaſſet, nuntiavere accolæ, *Euphraten, nulla imbrium vi, ſponte & immenſum attolli; ſimul albentibus ſpumis in modum diadematis* (85) *ſinuare orbes; auſpicium proſperi transgreſſus*. Quidam callidius interpretabantur, *initia conatus ſecunda, neque diuturna: quia eorum, quæ terra cæleve portenderentur, certior fides; fluminum inſtabilis natura ſimul oſtenderet omina, raperetque*. Sed ponte navibus effecto, tramiſſoque exercitu, primus Ornoſpades multis equitum millibus in caſtra venit: exſul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus: mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre, inclutis amnibus, circumflui, *Meſopotamiæ* nomen acceperunt. Neque multo poſt Sinnaces auget copias; & columen partium, Abdageſes, gazam & paratus regios adjicit. Vitellius oſtentaſſe Romana arma ſatis ratus, monet Tiridaten primoreſque: hunc, *Phraatis avi & altoris Cæſaris, quæ utrobique pulchra, meminerit*: illos, *obſequium in regem, reverentiam in nos, decus quiſque ſuum & fidem retinerent*. Exin cum legionibus in Syriam remeavit.

Recrudescit delatorum sævitia. Accusati plurimi occumbunt: nec civium supplicia effugit rex Tigranes. Vitæ finem sibi ponit Æmilia Lepida.

XXXVIII. Quæ duabus æstatibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus a domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant; quin incerta, vel abolita, pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio, ingruentes accusatores haud perpessus, supremis tabulis (86) multa & atrocia in Macronem, ac præcipuos libertorum Cæsaris, composuit; ipsi *fluxam senio mentem & continuum abscessum* (87), *velut exsilium*, objectando. Quæ ab heredibus occultata recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ, an scelerum Sejani diu nescius; mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus, senator, a C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit: Tatiusque Gratianus, prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

XXXIX. Nec dispares Trebellieni Rufi (88),

& Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, ob carmina illic in principem factitata, strangulatus est. Hæc Tiberius non mari, ut olim, divisus, neque per longinquos nuntios accipiebat, sed Urbem juxta; eodem ut die, vel noctis interjectu, literis consulum rescriberet: quasi aspiciens undantem per domos sanguinem, aut manus carnificum. Fine anni Poppæus Sabinus (89) concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus: maximisque provinciis per quatuor & viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.

An. u. c. dcclxxxix. Ær. Chr. 36.

XL. Q. Plautius, Sex. Papinius, consules, sequuntur. Eo anno, neque quod L. Arusejus (*) (90) morte adfecti forent, adsuetudine malorum, ut atrox, advertebatur; sed exterruit, quod Vibulenus Agrippa, eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exa-

(*) Hic periit nomen aliquod, forte prænomen tantum, ut duo sint Aruseji.

nimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba (91), consularis, & duo Blæsi voluntario exitu cecidere: Galba, tristibus Cæsaris literis provinciam sortiri prohibitus; Blæsis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat: tunc, ut vacua, contulit in alios: quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et Æmilia Lepida, quam juveni Druso (92) nuptam retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis (93), tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus; post a delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. Ergo, omissa defensione, finem vitæ sibi posuit.

Clitæ regi suo rebelles & repressi. Tiridates, Parthorum rex, dissidio procerum pellitur; & Artabanus in regnum iterum accitur.

XLI. Per idem tempus Clitarum natio (94), Cappadoci Archelao (95) subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius, legatus, a Vitellio, præside Syriæ, cum quatuor millibus legionariorum, & delectis au-

xiliis missus, duos colles, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos ferro, ceteros siti, ad deditionem coegit. At Tiridates, volentibus Parthis, Nicephorium & Anthemusiada, ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halumque & Artemitam, Parthica oppida, recepit; certantibus gaudio, qui Artabanum, Scythas inter eductum, ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant.

XLII. Plurimum adulationis Seleucenses induére, civitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. Trecenti, opibus aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis, & quotiens concordes agunt, spernitur Parthus: ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat, Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, *materna origine* (96), *Arsaciden*, *cetera degenerem*. Tiridates rem Seleucensem populo permittit: mox consultans, *quonam die sollemnia regni capesseret?* li-

teras Phraatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, *brevem moram* precantium, placitumque *opperiri viros præpollentes*. Atque interim Ctesiphon, sedes imperii, petita: sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena (97), patrio more, Tiridaten insigni regio evinxit.

XLIII. Ac si statim interiora, ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio, & omnes (98) in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phraates & Hiero, & si qui alii delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertére. Isque in Hyrcanis repertus est, inluvie obsitus, & alimenta arcu expediens: ac primo, tamquam dolus pararetur, territus; ubi data fides *reddendæ dominationi venisse*, adlevatur animum, & *quæ repentina mutatio* exquirit. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes Arsaciden imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo*.

XLIV. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere: nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, &

præ-

præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret: non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Jamque multa manu propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates, simul fama atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium & festinati casus placebant, *disjectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse* disserunt, *proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant*. Verum Abdageses *regrediendum in Mesopotamiam* censebat, *ut amne objecto, Armeniis interim, Elymæisque, & ceteris a tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent*. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates ignavus ad pericula erat. Sed fugæ specie discessum; ac, principio a gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates, cum paucis in Syriam revectus, pudore proditionis omnes exsolvit.

An. u. c. dccxc. Ær. Chr. 37.

Romæ incendium atrox.

XLV. Idem annus gravi igne Urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino: quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularum (99) pretiis. Millies sestertium (100) ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis ædificationibus. Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, & scenam Pompejani theatri; eaque perfecta (101) contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. Sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additusque, nominatione consulum, P. Petronius. Et, pro ingenio cujusque, quæsiti decretique in Principem honores: quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius, C. Pontius, magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsaris, numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque post mortem Claudiæ, quam nuptam

ei retuli (102), uxorem ſuam Enniam, immittendo amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apiſceretur. Nam etſi commotus ingenio, ſimulationum tamen falſa in ſinu avi perdidicerat.

Tiberii deliberatio de ſucceſſore.

XLVI. Gnarum hoc Principi, eoque dubitavit de tradenda republica: primum inter nepotes; quorum Druſo genitus, ſanguine & caritate propior, ſed nondum pubertatem ingreſſus. Germanici filio robur juventæ, vulgi ſtudia, eaque apud avum odii cauſa. Etiam de Claudio agitanti, quod is compoſita ætate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obſtitit. Sin extra domum ſucceſſor quæreretur, ne memoria Auguſti, ne nomen Cæſarum in ludibria & contumelias verterent (103), metuebat: quippe illi non perinde curæ gratia præſentium, quam in poſteros ambitio. Mox incertus animi, feſſo corpore, conſilium, cui impar erat, fato permiſit: jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni, non abdita ambage, *Occidentem ab eo deſeri, Orientem ſpectari* exprobravit. Et C. Cæſari, forte orto ſermone, L. Sullam inridenti, *omnia Sullæ vitia, & nullam ejuſdem virtutem habiturum* prædixit:

simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed gravescente valetudine, nihil e libidinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans; solitusque eludere medicorum artes, atque eos, qui post tricesimum ætatis annum, ad internoscenda corpori suo utilia, vel noxia, alieni consilii indigerent.

XLVII. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam, P. Vitellii quondam uxorem, majestatis postulaverat: qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho, tribunus plebei, intercessit: unde illis odia (104), mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Satrio Secundo (105), conjurationis indice, fuerat, defertur impietatis in Principem: connectebantur, ut conscii, & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. De claritudine Domitii supra memoravi: Marsus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed *testium interrogationi*, *tormentis servorum Macronem præsedisse*, commentarii ad senatum missi ferebant; nullæque in eos Imperatoris literæ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque, ob inimicitias Macronis notas in Arruntium.

XLVIII. Igitur Domitius, defensionem medi-

tans, Marsus, tamquam inediam destinavisset, produxere vitam. Arruntius, cunctationem & moras suadentibus amicis : *Non eadem omnibus decora*, respondit : *sibi satis ætatis : neque aliud pænitendum, quam quod, inter ludibria & pericula, anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos Principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentis juventam? An, cum Tiberius, post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit, C. Cæsarem, vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum, Macrone duce? qui, ut deterior, ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera rempublicam conflictavisset. Prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu a semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, *Carsidius Sacerdos, prætorius, ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium: & eædem pœnæ in Lælium Balbum* decernuntur : id quidem a lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

XLIX. Iisdem diebus Sex. Papinius, consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. Causa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, quamquam genua patrum advolveretur, *luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum*, aliaque in eumdem dolorem mœsta & miseranda diu ferret (106), Urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret.

Tiberii morbus, mors & mores.

L. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor: sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat: mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. Illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines Principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & per speciem officii (107) manum complexus, pulsum venarum attigit; neque

fefellit (108). Nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas* jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum* Macroni firmavit. Inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. XVII. Kal. Aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur: cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandæ defectioni cibum adferrent.* Pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mœstum aut nescium fingere. Cæſar in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat. Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multæ vestis* jubet, *discedique ab limine.* Sic Tiberius finivit, octavo & septuagesimo ætatis anno.

LI. Pater ei Nero, & utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liviam (109), & mox Juliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites: nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Cajus Luciusque Cæsares, viguere; etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit,

accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans, aut declinans (110). Dein Rhodo regreſsus, vacuos Principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diverſa: egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit: occultum ac ſubdolum (111) fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Druſus ſuperfuere. Idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: inteſtabilis ſævitia, ſed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: poſtremo in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam, remoto pudore & metu, ſuo tantum ingenio utebatur.

Poſt hunc librum ſequitur lacuna decem fere annorum. Deſunt autem C. Caligulæ principatus in univerſum, & Claudiani imperii ſex primores anni.

IN LIBRUM PRIMUM

ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Dictatura ad tempus ſumebantur*. Si quando necessitas incidisset, dictatores creabantur, quorum potestas brevis, & intra ſemestre ſpatium finiebatur.

(2) *Ultra biennium*. Id sic accipe, quasi dicat, haud multum intra biennium. Nam tertio demum anno decemviris imperium abrogatum est. Vide Liv. 3, 54.

(3) *Sed veteris populi Romani*. Ita Mediceus codex litteris omnibus, quod ex eo exscripti codices per litteras p. r. expresserunt: unde Vetranius signorum transpositione legebat *reipub*. Sed eadem forma Tacitus Ann. 11, 24. *Non .... repens, sed priori populo factitatum*. Vide Ann. 4, 32.

(4) *Deterrerentur*. Nempe a ſcribendi studio, ſcribendi studium abjicerent. Quidam editi male *detererentur*.

(5) *Nulla jam publica arma*. Nulli jam exercitus, qui ſenatus populique imperio regerentur, & publicæ libertatis causam defenderent.

(6) *Exutoque Lepido*. Dignitate & potentia triumvirali ſpoliato.

(7) *Tribunicio jure contentum*. Quum enim maxima esset tribunorum plebis auctoritas, iique ſacrosancti essent, Augustus & alii deinceps principes tribunorum, ut & aliorum magistratuum potestatem & jura sibi vindicarunt, quum nominibus abstinerent.

(8) *Annona*. Frumento gratuito.

(9) *Geminatis consulatibus*. Atqui ter consul fuit Agrippa; sed nimirum duos consulatus Agrippæ posteriores intelligit, conjunctos & continentes; qui honos, præterquam principibus raro cuiquam tributus.

(10) *Imperatoriis nominibus*. Eo scilicet more, quo duces exercituum, re feliciter gesta, appellabantur imperatores: quem titulum a militibus tribui, a senatu confirmari solitum ducibus, principes sibi postea servari voluerunt, tamquam sub eorum auspiciis ceteri duces rem gererent. Vide Ann. 3, 74.

(11) *Genitos Agrippa*, & Julia, Augusti filia, *in familiam induxerat*, nempe per adoptionem.

(12) *Destinari consules*. Vulgo *destinare*. Mutavit Ryckius, flagitante historia, qua constat L. & C. Cæsares revera designatos fuisse consules, anno ætatis quinto decimo, ut eum magistratum inirent, quum annum ætatis vigesimum attigissent.

(13) *Eadem magistratuum vocabula*. Iidem erant magistratus, sed hi nomen suum dumtaxat retinebant: vim & potestatem Cæsar in se traxerat.

(14) *Incassum*. Quippe libertas pridem ita obruta erat, ut resurgendi nulla spes esset.

(15) *Duobus... adolescentibus*. Nimirum Druso, Tiberii filio, & Germanico, quem idem Tiberius adoptarat: qui *interim* & dum Tiberius viveret, reip. oneri essent, eamdem, patre mortuo, per civile bellum distracturi.

(16) *Quæsita morte*, i. e. Sibi ultro illata, voluntaria.

(17) *Quandoque*. Ita liber Mediceus, pro *quando*, vel *quocumque tempore*. In vulgatis legitur *quandocumque*. Sed veteres adjecisse particulan *que* pronomini relativo, & inde derivatis, atque huic ipsi *quando*, ostendit Gronovius pater, allatis exemplis ad Livii 1, 24.

(18) *Codicillos*. Libellum nempe, seu tesseram, qua cædes Agrippæ mandabatur.

(19) *Juxta periculoso*. Quum id ex æquo sibi fore periculosum viderat.

(20) *Ut non aliter ratio constet*. Ut apta & idonea dictorum aut factorum causa afferri nequeat, nisi uni tantum principi; ducta metaphora a rationibus, quæ constare dicuntur, quum accepta & expensa sibi ex æquo respondent.

(21) *Adulationem*. Mediceus & editi plerique habent *adulatione*, idque Salinerius & Pichena sic accipiunt, quasi Tacitus in omnibus *adulationem* adhibitam dicat: sed hoc causæ præmissæ non convenit. Itaque quum codex ille unicus sæpe peccet omissione litteræ *m* in accusativis, maluimus cum Heinsio reponere *adulationem*. Sic Hist. 3, 74. *minas adulationesque miscet*.

(22) *Neque abscedere a corpore*. Augusti videlicet. Hæc enim verba videntur intelligenda, non de reip. corpore, ut Vertranius & Freinshemius interpretantur, sed de curando & prosequendo funere Augusti. Vide similem plane locutionem Ann. 3, 5. Verba, quæ sequuntur, refer ad edictum, quo senatum convocabat.

(23) *Inductam*, i. e. adhibitam. Vel lege cum Gronovio, *indutam*, i. e. prælatam, ostentatam. Sic Ann. 6, 42. *Plu-*

rimum adulationis Seleucenses induere. Et 15, 69. *quia specimen judicis induere non poterat*.

(24) *Tiberium & Liviam heredes habuit*. Hunc ex besse seu duobus trientibus, illam ex altero triente: id discimus ex Suetonio. *In spem secundam*, i. e. secundos heredes scripserat *nepotes pronepotesque* Drusum nempe Tiberii filium, & Germanicum, eorumque liberos. His substituerat viros principes civitatis, ut qui vellet post mortem suam videri amasse præstantes viros, quos tamen oderat.

(25) *Non ultra civilem modum*. Nihil præter usurpatum civibus morem in legatis, quippe quæ modica essent & modesta.

(26) *Populo & plebi*. Hæc ex Suetonio sic accipe, ut dicatur Augustus legasse, *populo* quidem *quadringenties* (LLS. 40000000. libellas Turononses 5000000.) viritim distribuendum: *plebi* vero, seu triginta quinque tribubus *tricies quinquies* (LLS. 3500000. lib. Tur. 437500.) in ærario ad usus publicos reponendum. *Præt. militibus singula nummum millia;* cuique militi lib. Tur. 125. *Legionariis aut cohortibus civium Rom.* Sic enim distincte legitur in Mediceo, quum vulgati mendose habeant *legionariis autem cohortibus*, i. e. ceteris militibus, sive sub signis legionum essent, sive exauctorati separatim in cohortibus militarent, *trecenos nummos*, singulis pecuniæ nostræ 37. libr. 10. s. Addit *civium Rom.* ut excipiantur cohortes sociales.

(27) *Remisit . . . adroganti moderatione*. Remisit in adversando, & cessit instantibus patribus, specie pudoris & modestiæ, facto eodem verecundus simul & arrogans. Gron.

(28) *Crudi... servitii*. Quod scilicet populus Rom. nondum plane concoxisset; ad quod nondum occalluisset.

(29) *Provisis etiam... opibus*. Quum etiam providisset, ne suis heredibus opes deessent ad opprimendam rempublicam.

(30) *Idem dies accepti quondam imperii*. Hi videlicet imperium Augusti numerabant a primo ejus consulatu, qui incidit in diem decimum nonum mensis Augusti, Hirtio & Pansa Coss. mortuis, post pugnam Mutinensem. Igitur ad eum numerandi modum imperavit Augustus annos sex & quinquaginta, quum annum vitæ septuagesimum sextum explevisset.

(31) *Valerium Corvinum*. Mediceus *Corvum*, *& C. Marium... æquaverat*. Fuit enim Valerius Corvus sexies consul, Marius autem septies.

(32) *Nomen imperatoris... partum*. Vide supra cap. 3. *Alia-*

que bonorum, pro, alii honores, & sic solet Tacitus. *Multiplicata*, ut consulatus: *aut nova*, ut tribunicia potestas, regimen morum, quamquam nec tribunus, nec censor esset.

(33) *Necessitudine*, i. e. necessitate, quum id tempora reipublicæ poscerent.

(34) *Dum... ulcisceretur*. Codex Florentinus habet *tunc*, unde Jacob. Gronovius suspicatur legendum, *multa Antonio tunc, interfectores patris ut ulcisceretur*. Vocula *ut*, ob sequens vocabulum, facile potuit omitti.

(35) *Corruptas consulis legiones*. Quartam, & Martiam, quas abduxit ab Antonio consule. Vide Cic. Phil. 5.

(36) *Ne ipsis quidem, qui fecere*. Videtur admittenda Mureti conjectura legentis *qui cepere*, ut dicat Tacitus divisiones illas ne ipsis quidem veteranis, qui agros acceperant, laudatas.

(37) *Lollianas, Varianasque clades*. Rom. exercitus sub Lollio & Varo cæsos a Germanis.

(38) *Q. Tedii & Vedii Pollionis luxus*. Ms. unicus, teste Pichena, habet sine distinctione, *nuberetque Tedii*. Unde Rhenanus, sublata voce *Tedii*, legit *Q. Vedii*. Vero similius est duos appellatos esse ganeones, quorum nomine male audierit Augustus, ut qui luxuriose apud eos frequenter cœnaret. De Vedio Pollione constat ex Seneca de ira 3, 40. & Plinio 9, 22. Prior ignotus est, nisi cum Freinshemio suspiceris scriptum hoc loco fuisse *Cn. Magii*. Hic cum Vedio jungitur Ann. 12, 60. nec immerito luxus argui potest, quippe qui Plinio 12, 2. dicatur invenisse nemora tonsilia.

(39) *Gravis in rempub. mater*. Ob admotum imperio Tiberium. *Gravior domui Cæsarum noverca*, ut quæ Cæsares, ipsumque Augustum veneno sustulisse insimularetur. Vox *gravior* est a Pichena, liber ms. habet *gravius*. Unde Beroaldus junior dederat *gravis*. Quæ vox huic loco videtur aptior: neque enim Livia domui Cæsarum noverca gravior, quam mater in rempublicam.

(40) *De habitu vultuque*. Vulgo *cultuque*. Sed quid in Tiberii cultu notabile fuerit negat se usquam legisse Lipsius: at de *sermone vultuque* ejus, *adrogantibus & obscuris* legimus infra 33. Præterea hæc duo verba, *habitum vultumque*, sæpius jungit Tacitus. Vide Ann. 16, 22. Histor. 1, 17. 2, 52. Itaque cum Ernesto sequimur certissimam Heinsii emendationem ex Suetonio, quem vide in Tib. 68.

(41) *Varie disserebat*. Quum scilicet nunc imperii magnitudinem extolleret, nunc *modestiam suam*, i. e. modicas & exi-

guas vires suas excusaret. Vox *modestia* eodem sensu sumitur Ann. 12, 43. *Magna Deûm benignitate, & modestia hiemis, rebus extremis subventum.*

(42) *Suspensa semper & obscura verba.* Suetonio, cap. 24. dicitur *ambiguis responsis, & callida cunctatione suspendens.*

(43) *Quibus unus metus, si.* Qui nihil magis metuebant, quam ne intelligere viderentur simulationem Tiberii. Sic Ann. 2, 42. *Ille ignarus doli, vel si intelligere videretur, vim metuens.*

(44) *Necessitates.* Sic vocat onera publica, & quæcumque necessario eroganda essent. *Largitiones.* Quæ in annonam, in spectacula impendebantur.

(45) *Incertum metu.* Ne studio plura quærendi ante parta amitterent. *An per invidiam.* Ne quis forte successorum latius imperitaret.

(46) *Plusquam civilia agitaret.* Supra ceterorum civium fastigium efferre se in animo haberet.

(47) *Curatissimis precibus.* Editi olim *accuratissimis.* Correxit Pichena ex ms. & ex constanti more Taciti.

(48) *Alii parentem.* Hanc vocem dictam accipe per Antonomasiam, quasi Livia *parens* sola dicenda foret, quæ Tiberium peperisset.

(49) *Aramque adoptionis.* Mos fuit Romanorum ut, memoriæ causa, aram aut templum statuerent virtuti aut rei, quam cuperent laudatam. Hic igitur *aram adoptionis* censebant, adulantes Liviæ, quæ conjux, novo prorsus exemplo, filia mariti per adoptionem facta fuerat.

(50) *Preconsulare imperium.* Perpetuum scilicet, quod inter titulos principatus. Nam triennio ante Germanicus jam proconsulari imperio exercitui præerat.

(51) *Numerum ab Augusto traditum.* Annis principatus sui posterioribus. Nam quum prætorum numerum, qui stante repub. octo fuerant, adauctum a Julio Cæsare, ad decem retraxisset, semel omnino sexdecim crearat, ac deinceps in numero duodenario substiterat. Sed nec Tiberius, aut ejus successores hunc numerum servaverunt. Prætores enim ad 14, 15, 16. a Tiberio creati reperiuntur. Claudius autem alias 14. alias 18. creavit.

(52) *E campo comitia ad patres translata sunt.* Julius Cæsar, exceptis consulatus candidatis, comitia cum populo partitus erat. Hunc morem per bella civilia abolitum reduxerat Augustus. Ipse consules & partem aliorum magistratuum designabat, alios populo & comitiis ex more prisco eligendos

permittens; cum ea tamen cautione, ne qui per coitionem & ambitum designarentur. Tiberius, adulta jam servitute, jus omne creandorum magistratuum, sibi & senatui sumpsit, ita ut ipse consules renunciaret; alii vero magistratus suffragiis senatus, commendatione principis interposita, designarentur. Et hunc ferme morem deinceps principes secuti sunt.

(53) *Sine... ambitu*. Ita ut nequidem tenerentur ambire senatum, sed sola sufficeret principis commendatio.

(54) *Celebratio annua ad prætorem*. Cum veteribus editis Ernestus dedit *celebratio annuum ad prætorem*, ut propius absit a scriptura codicis *annum ad prætorem*.

(55) *Justitium*. Proprie cum jus sistitur, sive jurisdictio intermittitur, ut & privatarum rerum cura: quæ quidem cessatio in rebus tumultuosis indici solita, tum quoque in luctu publico de morte Augusti, præcesserat gaudium ob initia Tiberii.

(56) *Dux... theatralium operarum*. Signifer & concitor eorum, qui operam suam in theatro locabant, ut his vel illis histrionibus plauderent. Hos homines Suetonius in Tiberio 37. appellat *capita factionum*.

(57) *Histrionali studio*. Ea opera quam præstiterat histrionibus.

(58) *Apud vexillum retentos*. Quum apud antiquos simplex & una fuisset militum missio, post vicena stipendia, ab Augusti ævo duplex facta est, exauctoratio & missio. Vide infra 36. Exauctorati operum militarium, præterquam pugnæ in hostem, immunes, seorsum in exercitu tendebant, sub propriis vexillis, in cohortes distributi; nec jam legionarii, sed *alio vocabulo* veterani, emeriti, vexillarii vocabantur. At plenam missionem consecuti, statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias dimittebantur, præmiis acceptis. Hæc fere Lipsius.

(59) *Vacationes munerum*. Ut ab excubiis, vigiliis, aliisve militaribus muniis liberi & immunes essent, pecuniam centurionibus dabant.

(60) *Ut singulos denarios mererent*. Ut singulis stipendium diurnum esset denarius. Id fuerat antiquitus, quum denarius esset decem assium: at quum per bella civilia pretium auri & argenti crevisset, essetque sexdecim assium denarius, nihil inde commodi senserunt milites: nam in militari stipendio denarius, teste Plinio, semper pro decem assibus ambulavit, secundum æstimationem infimam & priscam, ita ut cuique militi darentur asses non sexdecim, sed decem.

Ad eam rationem æstima binos denarios, quos prætoriani milites merebant: his enim decretum fuerat a senatu duplum stipendium, i. e. viginti asses; quod stipendium Percennius, dum invidiose rem auget, binos denarios appellat.

(61) *Præmium pecunia solveretur*. Constitutum ab Augusto fuerat ut prætorianis, post stipendia sexdecim, sestertium viginti millia, lib. Tur. 2500. ceteris, post vicena stipendia, sestertium duodecim millia, lib. Tur. 1500. præmii loco darentur.

(62) *Congerunt cespites*. Solebant enim e viridi cespite tribunal imperatoris exstruere. Infra *properantibus*, i. e. opus festinantibus. Malebat Lipsius *operantibus*. Sed nihil mutandum videtur.

(63) *Quam ab imperatore desciscitis*. Desciscebant enim, dum tribunal alii quam imperatori exstruebant: nam exstructio ascensioque tribunalis soli imperatori competebat.

(64) *Pænitentiam adcelerabo*. Occisi enim legati miseratio subibit interfectores.

(65) *Pervicacia*. Blesi obsistentis.

(66) *Nauportum*. Tauriscorum, qui in extremo Noricorum sunt, colonia, ad fluvium cognominem sita. Hodie *Ober-Laubach*.

(67) *Convellunt*. E terra, cui infigi solebant, evellunt.

(68) *Præfectum castrorum*. Hujus mentio frequens sub principibus: suum quæque legio habuit, si seorsim tendebat. Ad hunc videntur pertinuisse pleraque munia, quæ fuerant præfecti fabrûm. Tribunis dignitate præstitisse colligi potest ex Hist. 2, 29. & ex hoc libro infra 32.

(69) *Vetus operis ac laboris*. Expertus, adsuetusque, ut qui diu manipularis militasset. Hoc sensu vox *vetus* frequens occurrit apud Tacitum. Sic Ann. 6, 12. *Scientiæ cærimoniarumque vetus*. Et eodem libro 44. *Vetus regnandi*. Non igitur audiendus Beroaldus, qui e scriptura codicis *intus operis*, fecerat *invictus operis*.

(70) *Sibi jam miscent*. Suspecta Pichenæ vocula *jam*, ut supervacua, nec ex Corneliana phrasi, malitque, *sibi immiscent*. Sic libro sequenti 63. *Ne quietas provincias immixti turbarent*. Et alibi sæpius.

(71) *Quos... habet atque armat*. Solebant enim præfecti provinciarum familias gladiatorum alere ad spectacula exhibenda.

(72) *Ubi cadaver abjeceris*. Quo in loco cadaver abjectum reliqueris sine sepultura.

(73) *Sepulturam invident*. Vera & Germana esse videtur scri-

ptura codicis Medicei, *ſepultura invident*: nec eſt cur maluerint alii *ſepulturam*, alii *ſepulturæ*. Tacitus in verbo *invideo* ſequi potuit familiarem ævi ſui morem, quem ubique ſervat Plinius junior in epiſtolis.

(74) *Fracta vite*. In militia cives Romani vitibus verberabantur, ceteri fuſtibus. Inde Plinius 14, 1. *Vitis in delictis pœnam ipſam honorat*.

(75) *Robora Germanorum*. Ex Germanis validiſſimos: ſic Hiſt. 4, 22. *Cum robore Batavorum*, i. e. cum optimis & electis.

(76) *Rector juveni*. Qui Druſum juvenem regeret, & qui aliis periculorum metum & ſpem præmiorum oſtentaret.

(77) *Neque inſignibus fulgentes*. Hæc inſignia videntur intelligenda de ſignis, quæ in rebus lætis ornabantur lauru, floribus &c. & unguentis ungebantur. Sic Ann. 15, 29. *Hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis ſigniſque & ſimulacris deûm in modum templi*. At in rebus mœſtis ſigna erant horrida & incompta. Ita in funere Germanici Ann. 3, 2. *Præcedebant incompta ſigna, verſi faſces*.

(78) *Portas ſtationibus firmant*. Validas ſtationes ad portas caſtrorum collocant, ut ea re Druſum terreant.

(79) *Vocibus truculentis ſtrepere*. Fiducia nempe virium ſuarum.

(80) *Quem neque gratiæ &c.* Cujus in ea re partes debeant eſſe præcipuæ, ſive indulgenter, ſeu ſevere cum militibus agendum eſſet.

(81) *An præmia ſub dominis*. An ſolos imperii rectores poſſe de præmiis militum decernere, pœnas eorum cuilibet permitti.

(82) *Cauſam diſcordiæ*. Ut ea manuum intentatio cauſam diſcordiæ præberet & initium armorum.

(83) *Luna claro repente cælo viſa*. Eſt hæc lectio a Lipſio. Mediceus habet *clamore pena*. Unde Jac. Gronovius efficiebat *luna clarore plena cælo viſa &c.*

(84) *Ac ſuis laboribus*. Freinſhemius delet voculam *ac*, quæ ſenſum turbat. In ſequentibus Gronovium offendit vox *pergerent*, cujus loco mallet *urgerent*. Sic Ann. 12, 12. *Itaque urgere cœpta*.

(85) *Ii vigiliis*. *Vigiliæ*, teſte Iſidoro, nocturnæ ſunt, *excubiæ* diurnæ; *ſtationes*, quæ ante portas quidem, ſed paullo longius, *cuſtodiæ* in ipſis portis erant.

(86) *Denique*, i. e. uno verbo, ut rem paucis abſolvam.

(87) *Ut noviſſimi in culpam*. Hos enim potiſſimum alloqueban-

bantur, qui seditionis socii magis, quam duces fuerant, ut tironem a veteranis ad seditionem promptissimis dissociarent.

(88) *Nobilitate ingenita.* Ea animi constantia & firmitate, quam a majoribus velut insitam haberet.

(89) *Primi ordinis centurio.* Primipilus, centurio primi pilanorum seu triariorum ordinis, atque adeo totius legionis primus centurio: hujus magna erat dignatio.

(90) *Adjiciendos ex duce metus.* Sallustius de rep. ord. ad Cæsarem. *Neque quemquam a multis metuendum esse, quin ad eum formido ex multis recidat.*

(91) *Intra tabernaculum ducis obrutos.* In ipso tabernaculo clam interfectos & sepultos.

(92) *Tutari signa*, i. e. recta habere & servare in principiis, ubi defixa. Ominis autem erat infausti, si subitis turbinibus signa raperentur.

(93) *Soluti piaculo.* Exsoluti omni contagione culpæ, linquendo castra, in quibus culpam admisissent.

(94) *Desolatus.* Solus relictus. Sic Virg. Æneid. 11, 870. Disjectique duces, desolatique manipli.

(95) *Vi sua cuncta tracturus.* Freinshemius mallet *tracturis*, ut Tacitus indicare voluerit legiones illas vires suas intellexisse; & hunc sensum affirmant militum verba quæ sequuntur, jactantium sua in manu sitam rem Romanam.

(96) *Agendo Galliarum censui.... intentum.* Gallias peragrantem, ut apud ipsum quisque capita tum liberorum ac servorum, tum animalium, agros aliasque possessiones profiteretur, ut ex modo census singulis mensibus tributum & vectigal penderet.

(97) *Ubiorum.* Ubii, pop. Germaniæ inferioris ab Augusto ex dextra Rheni ripa in sinistram transducti, quorum urbs præcipua *Ara Ubiorum*, sic dicta ob erectam ibi aram in honorem Augusti. Hanc Agrippina mater Neronis, quæ ibi nata erat, deducta in eam colonia, Coloniam Agrippinensem vocavit. Vide Ann. 12, 27. Alii tamen *Aram Ubiorum* Bonnam esse existimant.

(98) *Vernacula multitudo.* Romæ lecti ab Augusto milites partim e libertinis, partim ex urbana plebe, & ad Rheni custodiam missi, post cæsas cum Varo legiones.

(99) *Adsciscí imperatores.* Lipsius mallet *imperaturos:* sed nihil mutandum: nam intelliguntur Tiberius, Drusus ejus frater, & Germanicus; qui Germanici cognomine simul & imperatoriis nominibus appellati fuerant.

(100) *Vecordia.* Animi tanta perturbatio, ut non procul ab-

eſſet ab inſania. Sic Ann. 4, 22. Numantina accuſatur injeciſſe carminibus & veneficiis *vecordiam* marito.

(101) *Lymphati*. Quaſi a *lymphis*, ſeu nymphis exagitati, quæ furorem immittere credebantur. Eodem ſenſu uſurpabatur vox *cerritus*, quaſi a Cerere perculſus.

(102) *Sexageni ſingulos*. Unius enim legionis triginta manipuli erant, in ſingulis autem manipulis duo centuriones.

(103) *C. Cæſaris*. Caligulæ, cujus cædes annis ſex ac viginti poſt hanc ſeditionem patrata eſt a Chærea tum ſeniore, quem hîc Tacitus adoleſcentem vocat, majorem annis triginta.

(104) *Neque disjecti, vel paucorum instinctu*. Grotius propius ad ſcripturam codicis unici, in quo, *neque disjecti, nil paucorum instinctu*; habet, *neque disjecti, nec paucorum instinctu*. Gronovius mallet, *nusquam distracti, nil paucorum instinctu*.

(105) *Quia iniqua*. A virtutibus ejus ortæ: invidebant quippe, & erectum ingenium timebant. *Lipſius*.

(106) *Credebatur .... libertatem redditurus*. Vide Suetonium in Tiberio 50.

(107) *Ut id ſaltem*. Ut ea vexillorum prælatio.

(108) *A veneratione Auguſti orſus*. Quum primum dixiſſet de Auguſti inter deos relati majeſtate, quæ venerandum eum faciebat.

(109) *Pretia vacationum*. Pecuniam, qua emerant vacationes munerum militarium.

(110) *Materia, lignorum*. Vocem *lignorum* ſupervacuam, & e margine textui inſertam putat Boxhornius: cui recte contradicit Ryckius, contenditque materia deſignari trabes & ſtipites ingentes, lignis vero virgulta, vimina, & alia id genus, quibus in foco utimur.

(111) *Adverſus otium*. Ne in caſtris miles otio laſciviat.

(112) *Fauſtis in Germanicum ominibus*. Quum læti Germanico tamquam Auguſti heredi acclamarent, & omnia ei fauſta precarentur.

(113) *Imbutas*. Aſſuefactas, & quaſi initiatas.

(114) *In hiberna cujusque*. Nam in caſtris æſtivis plures ſimul legiones tendebant, hoſti oppoſitæ; in hibernis plerumque diſcretæ erant ac ſeparatæ.

(115) *In Chaucis*. Chauci prop. Germaniæ, ad littus Oceani, Viſurgi flumine diſcreti, & inde majores vel minores vocitati. Vid. de moribus Germanorum 35.

(116) *Vexillarii*. Sic dicebantur exauctorati milites, & apud

vexillum retenti, donec iis præmia ſolverentur. Vide ſupra 17. Sed hîc & alibi ſæpius videntur intelligendi milites legionarii, verum ab ſua legione disjuncti, & in præſidio loci alicujus ſeparatim collocati.

(117) *Bono magis exemplo, quam.* Bene quidem & opportune, ut ſeditioſos compeſceret, ſed non ex jure conceſſo. Solis enim exercituum rectoribus jus fuit plectendi morte militis.

(118) *Quamvis falſis reum ſubdere.* Crimen quantumvis falſum in unum aliquem transferre. Supra *vecordes* intellige magnopere perturbatos & inſanientes.

(119) *Vexillum.* Vel intellige ſignum pugnæ, i. e. tunicam coccineam, ſuper prætorium, ubi res poſceret, extendi ſolitam; quod ſignum, ut par fuit, in poteſtate erat imperatoris; vel potius ſignum ſub quo militaturi erant exauctorati nuper milites, quod quidem ſibi tradi poſtulant, ut qui metuerent, ne legati vexillum illud ereptum & ſuppreſſum veniſſent.

(120) *Conſternatione.* Seditione, quæ militum animos ad inſaniam incitarat.

(121) *Quam caſtra primæ legionis.* Quam eam partem caſtrorum, in qua prima legio tendebat.

(122) *Altaria deûm.* Quippe ante ſigna aras excitabant, in quibus & ſignis ipſis & diis caſtrenſibus & principum imaginibus thura offerrent.

(123) *Recepitque in tribunal.* Ita Florentinus & prima editio melius quam vulgati, *recipitque*.

(124) *Eo in metu.* Multum arridet conjectura Faerni legentis *eo in motu*, i. e. in ea perturbatione.

(125) *Aſpernantem.* Præſenti periculo nihil exritam, & a fugæ conſilio abhorrentem.

(126) *Qui manebant.* Ipſe nempe Germanicus, ejuſque amici. Cave legas cum Lipſio *quæ*.

(127) *Non florentis Cæſaris ... facies.* Ea rerum facies non florenti Cæſari, & in caſtris ſuis verſanti, ſed velut in urbe victa deprehenſo conveniens, *gemituſque & planctus .... aures .... advertêre*, i. e. ad ſeſe vertêre, quam vocem ultimam ſæpe hoc eleganti ſignificatu Tacitus uſurpat.

(128) *Externæ fidei*, i. e. ad externam fidem. Nondum enim Treveri colonia; quo jure donati videntur ſub Claudio.

(129) *Infans in caſtris genitus.* Qui Tiberio ſucceſſit. Tacito non conſentit Suetonius, qui Caligulam Antii natum aſſerit.

(130) *Ad concilianda vulgi studia*. Nam *caliga* gregariorum fuit militum; unde caligatus, manipularis, gregarius, promiscue sumuntur.

(131) *Vallo & armis circumsedistis*. Dum, concursu ad domum facto, fores moliti sunt supra 39.

(132) *Signis a Tiberio acceptis*. Prima illa legio videtur scripta post mortem Vari, cum tribus legionibus, imperante Augusto, a Germanis cæsi. Sequentia refer non ad Germanicum, sed ad Tiberium, qui bello adversus Germanos dudum sub Augusto præfuerat.

(133) *Belgarum*. Belgæ pop. Galliæ inter Oceanum & fluvios Sequanam, Matronam, & Rhenum contenti.

(134) *Iisdem istis cum militibus*. Non vero Belgarum armis, *eluant hanc maculam* inustam imperio ex cæde Variana. Grotius legebat *commilitibus*, & ita edidit Ryckius: sed parum, ut videtur, ad mentem Taciti, quamquam conatur vocem inusitatam exemplis adstruere.

(135) *In Ratiam*. Sic, teste Ryckio, lapides antiqui, non *Rhætiam*. *Ratia* regio ad Alpes sita, supra quam, Danubio interposito, incolunt Suevi Germanorum bellicosissimi.

(136) *Centurionatum inde egit*. Recensionem ac cognitionem de centurionibus instituit: quo sensu negat Fr. Gronovius latine dici *centurionatum agere*, unde mallet Jac. Gronovius *centurionatim inde egit*.

(137) *Ordinem*. Non enim unius & ejusdem ordinis centuriones. In Ryckio male *ordines*.

(138) *Dona militaria*. Præmia, quibus virtutis ergo donatus erat. In editis *donaria*; cujus inusitatæ vocis terminatio recte videtur Ernesto nata e voce sequenti. Sic Ann. 6, 48. e *ludibria*, adhæserat terminatio voci sequenti *pericularia*.

(139) *Vetera*. Oppidum ad ripam sinistram Rheni situm infra Coloniam, hodie *Santen* in ducatu Clivensi.

(140) *Severitatis & munificentiæ summum*. Qui in severitate & munificentia non alium, quam quem ipse vellet, modum servaret.

(141) *Adolescentibus excusatum*, i. e. rem esse excusatam, seu adolescentibus veniam dari, quædam militum postulata non concedentibus, sed rejicientibus ad patrem.

(142) *Aquiliferis*. Legionum scil. *signiferis*, cohortium vexillariis.

(143) *Silvam Cæsiam*, in ducatu Clivensi. *Limitemque a Tiberio cœptum*, factum, institutum sub Augusto, *scindit*, i. e. aperit, perrumpit ad transitum legionum, cæsis

In hac arboribus, foſſis, aggeribus in illo complanatis. *Limites* imperii vocabant montes & flumina, aut ſicubi hæc deeſſent, foſſas & aggeres, quos excitabant, ut hoſti tranſitum occluderent.

(144) *Concædibus*. Arboribus cæſis & aggeſtis.

(145) *Marſorum*. De his, & aliis qui ſequuntur populis conſule libellum de moribus Germanorum.

(146) *Ne pax quidem*. Ne pacem quidem agitabant, ut homines ſobrii ac vigiles; ſed ut temulenti marcebant torpebantque.

(147) *Avidas*. Nempe certaminis & cædis.

(148) *Tanfanæ*. A priſcis vocibus Germanis *Tan* & *fan*, quaſi luci abiegni patronus aut dominus.

(149) *Leves cohortes*. Nempe ſociorum, qui non legionariis armis, ſed leviter armati erant.

(150) *Magis in ſpeciem verbis adornata*. Ita ſcil. verbis ad pompam conquiſitis res adaugebat, ut ſe, quæ diceret, minime ſentire indicaret.

(151) *Ut imparem*. Nempe genere & familia.

(152) *Longinquitate exſilii*. Quod dudum in exſilio vixiſſet. Mallet Gronovius *exitii*, ut ſenſus ſit auctorem necis ignotum fore, quod eam non ſubito, ſed lentis & tabificis venenis peremiſſet.

(153) *Addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio*. Manſit poſtea id inſtitutum in ceteris imperatoribus, qui divi poſt mortem facti ſunt; hinc ſodales Flavii, Æliani, Antonini &c. paſſim in hiſtoria memorati.

(154) *Sodales Tatios*. Sic habent membranæ unicæ & prima editio, non *Titios*. Hos ſacerdotes non retinendis Sabinorum ſacris a Tatio, ſed Tatii regis memoriæ ſacratos a Romulo ſcribit Tacitus Hiſt. 2, 95. unde pugnare ſecum a pleriſque arguitur. Hanc pugnam ita componi poſſe putat Pichena, ut hi ſodales dicantur a Tatio quidem inſtituti patriis ſacris retinendis, ſed poſt ejus mortem a Romulo confirmati, ipſiusque memoriæ conſecrati. Sodalium Titiorum meminit Varro, lib. 4. de Lingua latina, quos dictos ſcribit a Titiis avibus, ſolitis in auguriis obſervari.

(155) *Gener.... ſoceri*. Qui gener ſocero Segeſti, quippe inimico, inviſus eſſet.

(156) *In monte Tauno*. Qui mons trans Rhenum ex adverſo Maguntiaci fuit.

(157) *Imbreſque & fluminum auctus .... metuebatur*. Ita codex primarius & prima editio, non *metuebantur*.

(158) *Flumen Adranam*. Is amnis hodie dicitur *Edera* in Hassis, qui in Fuldam amnem influit.

(159) *Mattio*. Nunc *Marpurg* in Hassis.

(160) *Germanico pretium fuit*. Hoc est, digna res Germanico visa est, ut converteret agmen.

(161) *Utrum pravaleat*. In utra re plus momenti esse debeat, ad pœnam, quod uxor Arminii, ad veniam, quod filia Segestis.

(162) *Sedem Vetera, in provincia*. Ita Jac. Gronovius & Ernestus ex codice Flor. in quo mendose scribitur *Veera*. In vulgatis legitur *veterem* aut *vetere in provincia*. *Vetera* memorantur supra 45. Sedem ac domicilium se daturum ei pollicetur in oppido, cui nomen *Vetera*, in ea parte Germaniæ quæ cis Rhenum est, & in provinciam Romanam redacta.

(163) *Puer*. Hujus casus memorati in Taciti libris, qui interierunt, prorsus ignorantur.

(164) *Homines Germanos*. Homines in Germania natos nunquam re aut verbis consecuturos esse, ut posteritati videantur in eo culpa vacare, quod, &c. Ita dedimus ex emendatione Grotii, quam probant Jac. Gronovius & Ryckius, & recepit Ernestus. Vulgo *hominem Germanos*.

(165) *Ille delectus*. Selectus ab Augusto, tamquam unicus imperator, quem mitteret contra Germanos, quem heredem sibi successoremque sumeret.

(166) *Veteri apud Romanos auctoritate*. Quem dudum ipsi Romani ducem summum arbitrabantur.

(167) *Apud prædictum amnem*. Amisiam hodie *Ems*.

(168) *Teutoburgiensi saltu*. Hodie *Teuteberg*, in Westphalia. Ibidem ad oppidum *Hornam* campus occurrit nomine *Winfelt*, Varianæ cladis monumentum.

(169) *Humido paludum*. Corneliana phrasis pro humidis paludibus.

(170) *Dein semiruto vallo*. Bina castra designantur: prima lato ambitu, in quibus tres legiones ante cladem consederant; secunda arctiora, quæ accisæ jam reliquiæ raptim in monte fecerant, nec vallo continuo, nec fossa satis profunda.

(171) *Quæ scrobes*. In quas milites vivi defoderentur: quod supplicii genus non insolitum apud barbaros.

(172) *Formidolosiorem*. Active, pro metuentem magis.

(173) *Neque .... adtrectare feralia debuisse*. Quum enim Germanicus augur esset, & flamen, ac proinde religiosissimo ritu consecratus, a funestis arcebatur.

(174) *Eripi*. Occupari, præripi, ita ut hosti jam clauderetur.

(175) *Pontes longos*. Sic vocabant angustum illum tramitem a L. Domitio aggeratum, & pontibus identidem instructum, vastas inter Bretanniæ uligines in Frisia.

(176) *Ut opus, & alii*. Ut pars muniendis castris vallum excitarent, alii hostes adsultantes comprimerent.

(177) *Stationes*. Cohortes, quæ pro munitoribus stabant.

(178) *Inclinantes tum*. Vel lege cum Freinshemio *inclinantis jam legiones*, vel dele particulam *tum*, quæ huc e versu sequenti potuit irrepere.

(179) *Per diversa*. Ob diversam utriusque exercitus fortunam.

(180) *Funestas tenebras*, i. e. mortiferas, exsequiales, quæ non tam lucis quam vitæ finem portenderent.

(181) *Decumana*. Ea prætoriæ portæ opposita, & ab hoste remotissima, ad quam decimæ cohortes legionum tendebant.

(182) *Proruunt fossas, injiciunt crates*. Proruto aggere fossas explent, aut cratibus injectis velut ponte transeunt. Hanc lectionem adstruunt Lipsius, Pichena, Gronovii, meritoque rejiciunt conjecturam Turnebi adv. 3, 3. legentis proruunt, quod vult esse erumpunt, impetum faciunt, *fossis injiciunt crates*; hanc tamen in textum recepit Ryckius.

(183) *Æquis locis, æquos deos*. Locis neutri parti iniquis, deos in neutram partem pronos.

(184) *Vim, sanitatem .... in victoria habuere*. Ita partæ victoriæ lætitia sensum malorum ademit, quasi illa vim, sanitatem &c. attulisset.

(185) *Impositum Rheno pontem*. Ex itinere Cæcinæ recte colligit Ryckius pontem illum fuisse apud *Vetera*, hodie *Santen*, ubi castra erant hiberna primæ & unetvicesimæ legionum.

(186) *Fomenta*. Vulneribus curandis.

(187) *Compressam a muliere seditionem*. Nam miles abscessu Agrippinæ in Treveros motus ad sanitatem rediit supra 41.

(188) *Odia in longum jaciens*. Odii longinqui & post longum tempus erupturi semina jaciens, quæ Tiberius tacita mente, tristique meditatione reconderet, auctaque & multiplicata promeret.

(189) *Vel reciproco sideret*. In illo enim tractu Chaucorum & Frisiorum solet mare vadosum longissime a terris recedere, & naves in sicco destituere.

(190) *Sapiens ab imprudenti, consilia* &c. Alii loco aperte corrupto, legunt, *sapiens a prudenti, consilia &c.* Ex conjectura Freinshemii alii dicunt legendum, *Sapiens ab rude, nil consilia.*

(191) *Sine utensilibus.* Sine cibariis, quæ aut amissa aut corrupta erant. Vocem *utensilia* eodem significatu Tacitus usurpat Ann. 2, 2, & 60. & 15, 39.

(192) *Ad amnem Unsingin.* Hodie *Hunsing* in agro Groningano. Nihil certius hac conjectura Altingii in notitia Frisiæ antiquæ. Vulgati habent *ad amnem Visurgim* quod aperte mendosum: quum enim ab Amisia Gallias peteret, non debuit retro ad *Visurgim* regredi. Lipsius reponebat *ad amnem Vidrum*, qui nunc *Vechta* dicitur, & apud Gelmudam in sinum australem influit.

(193) *Dictans:* Lege omnino *dictitans*. Ita enim solet Tacitus.

(194) *Specie legis ejus.* De famosis libellis quæri & judicari voluit ex illa lege, ex formula legis illius, quæ facta sola in crimen majestatis vocabat.

(195) *Carmina.* Hæc vide apud Suetonium 59.

(196) *Nomen Augusti.* Mallet Freinshemius *numen*.

(197) *Subscribente.* Secundas in accusatione partes agente Romano Hispone. Sequentia refer, non ad Hisponem, sed ad Crispinum.

(198) *Eadem necessitas fieret.* Ut ceteri quoque tenerentur, non eamdem sententiam sequi, sed palam declarare quid sentirent, & jurare id se censere, quod e republica esse existimarent.

(199) *Quantoque incautius efferbuerat, pœnitentia patiens.* Florentinus habet *effervuerat*. Sed & Ursinus emendabat *Quantoque incautius efferbuerat, tanto patientius tulit.* Sed nihil est necesse. Visum est enim Tacito subaudire *tanto*, quemadmodum solet post *quo* & *quam* omittere *eo* & *tam*, & prudentiæ lectoris intelligendam relinquere particulam *magis*.

(200) *Ad reciperatores.* Ad judices a senatu vel a prætore datos, qui de criminibus repetundarum cognoscerent & judicarent.

(201) *Adversus ... potentium preces.* Qui advocati & deprecatores aderant plerumque nocentibus, efficiebantque ne illi pœnas solverent.

(202) *Dum veritati.* Dum sanctitati & integritati judiciorum consulitur, *libertas corrumpebatur*: quia Tiberio judicum sententiæ erant obnoxiæ.

(203) *Mole publicæ viæ*. Ob aggestam in propinquo viam publicam, & aquæ ductum ibidem exstructum. Scil. immanium in illa opera transvectione lapidum quassata fuerat domus Aurelii.

(204) *Decies sestertium*. Lib. Tur. 125000.

(205) *Probare causam senatui jussit*. Negavit se iis subventurum, nisi justas necessitatum causas senatui probassent.

(206) *Achajam*. Hoc nomine Romani totam Græciam appellabant, quia scilicet Græci subacti fuerant, obtinentibus principatum Achæis.

(207) *Levari .... proconsulari imperio*. Augustus sextum consul provincias ita cum populo partitus erat, ut huic, vel potius senatui traderet inermes, sibi sumeret copiis instructas. In provincias populi quotannis proconsules sorte ducti mittebantur a senatu. Hi legatis, lictoribus, aliisque summæ dignitatis insignibus ornati, res civiles, remoti a bellicis, administrabant. Legatorum, seu proprætorum, qui provincias Cæsaris, ab ipso delecti, regebant; dignitas minor erat; major potestas: quippe rem militarem curabant, non præfinito tempore, sed quamdiu visum Cæsari, cujus legati erant. Cur autem eum provinciæ statum mallent vide supra 25 & infra 80.

(208) *Quod vulgus formidolosum*. Lege vel cum Lipsio *in vulgus*, vel cum Gronovio *vulgo*.

(209) *De modo lucaris*. De summa pecuniæ, quæ mercedis loco daretur histrionibus. *Lucar*, inquit Festus, *appellatur æs quod ex lucis*, seu silvis alicui numini sacratis *capitur*; quod æs, teste Plutarcho, in rem theatralem convertebatur. At ex Salmasio *lucar* scribebant, quod est *locar*, merces pro loco in spectaculis.

(210) *Qua tum primum*. Nam Drusus & Norbanus qui hoc anno consules fuere, designati ab Augusto fuerant. *Ac deinceps*. Nempe sub eodem Tiberio.

(211) *Ea quoque significatione subtracta*. Sed videlicet, eorum, quos eligi vellet, nomina edebat vel consulibus, vel iis qui primi suffragium daturi erant.

IN LIBRUM SECUNDUM

ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Cuncta venerantium officia*. Hac de re Horatius, Epist. Lib. 1, 12. *Jus imperiumque Phraates Cæsaris accepit genibus minor*.

(2) *Haud perinde nostri metu, quam*. Re quidem ipsa veritus domesticas seditiones & insidias. Quum enim Parthi e sola gente Arsacidarum reges sumerent, videretque infestos sibi optimates esse, propter assidua scelera, *partem prolis*, nempe quatuor filios, eorumque uxores duas, cum filiis item quatuor amandabat, quo pauciores essent, qui creari contra se reges possent.

(3) *Sequentium regum*. Phraatacis & Orodis. Josephus Antiquitatum 18, 3.

(4) *Fastuque erga patrias epulas*. Quum non tantum cibos, sed & patrium morem convivandi sperneret, despiceretque.

(5) *Vilissima utensilium anulo clausa*. Sigillo obsignata: moris autem Romani fuit, ut domi quidquid erat vini cibique, anulo signaretur, ad vitanda furta servorum. De utensilibus vide Ann. 1, 70.

(6) *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia*. Quæ virtutes, nempe *prompti aditus*, *obvia comitas*, quum ignotæ Parthis essent, pro vitiis habebantur apud eos, qui prava & honesta perinde oderant, si aliena moribus ipsorum essent.

(7) *Sociatis... in matrimonium regnumque*. Ita ut fratres & sorores tori pariter & regni consortes essent, qui mos etiam apud Ægyptios valuit.

(8) *In loco reddemus*. Infra 68.

(9) *Dolo*. Quem ipse in eum meditabatur.

(10) *Tractare præliorum vias*. In animo versare, quibus viis hostem ad pugnam eliceret.

(11) *Damno armorum*. Nam duæ legiones, quas Vitellius ab Amisia ad Unsingin reduxerat, inopinato maris æstu obrutæ, impedimenta & magnam partem armorum amiserant. Hinc Ann. 1, 71. Galli dicuntur arma, equos obtulisse.

(12) *Promptam ipsis possessionem*. Nempe maris. In promptu esse Romanis occupare viam maris.

(13) *C. Antio*. Alii legunt Cantio. Certe Cantii nomen ignotum, nec alibi in rebus Germanicis occurrit. Freinshemius mallet *Cn. Sentio*, qui mortuo Germanico Syriæ præficitur infra 74.

(14) *Tranſmittendum ad bellum*. Sic Plinius Panegyr. 12. *Danubius...duratus glacie ingentia tergo bella tranſportat*.

(15) *Dum adiguntur naves*. Dum ad insulam Batavorum prædictam appelluntur.

(16) *Tumulum*. Intellige cenotaphium, de quo Ann. 1, 62.

(17) *Veterem aram*. De honorario illo tumulo cum ara, quem exercitus Druso excitavit, & circa quem stato die milites decurrebant, & Galliarum civitates publice supplicabant, videndus Suetonius in Claudio 1.

(18) *Inter caſtellum Aliſonem*. Hoc nomine designatur, non fluvius Aliso, sed castellum a Druso ad Luppiæ & Alisonis confluentes exstructum. Itaque distinctione quam tenent vulgati nihil est opus.

(19) *Foſſam*. Quam Drusus Rhenum inter & Salam fluvium ideo percusserat, ut classem hac cum exercitu ex superiore Rheni parte in lacum & Oceanum deduceret, Frisios petiturus & Chaucos.

(20) *Lacus inde*. Plures enim lacus fuere, terræque inter eos habitatæ. Hodie unus est, quem *Zuyderſée* appellant.

(21) *Claſſis Amiſiæ relicta*. Hîc *Amiſia* loci seu castelli nomen est (hodie *Emden*) in ripa fluminis cognominis dextera siti, cujus ex adverso, seu ad ripam fluminis sinistram classis appulsa, militesque expositi, quum potius adverso flumine subvehendi fuissent, & in terras dexteras transportandi: tunc enim pontibus nihil opus fuisset ad æstuaria superanda, aut ad ipsum flumen transmittendum. *Æſtuaria* dicuntur loca, quæ, mare intumescente, complentur aquis.

(22) *Angrivariorum*. Quos Amisiam inter & Visurgim incoluisse liquet ex oppido, cui nomen hodie *Engeren*.

(23) *Cognomento Flavius*. Ita dedit Beroaldus: at in codice ms. *Flavus* semper dicitur.

(24) *Penetrales deos*. Quasi intimos penates, sic dictos ex eo quod penitus insident.

(25) *Prælium*. Futurum mox Germanos inter & Romanos.

(26) *Haud imperatorium*. Ratus *neque ſatis tutum eſſe, neque ſuæ, neque populi Romani dignitatis*, ut habet Cæsar Gall. 4.

(27) *Primipilarium*. Primi pili seu primi ordinis triariorum centuriones, omnium in legione centurionum honoratissimi,

(28) *Collectos in orbem*. Volventes orbem, ut quibus ab omni parte adsultaret hostis.

(29) *Perfuga*. Qui ad hostem se contulit; ab iis, quos deseruit, *transfuga*, ab iis autem, quibus se permisit, *perfuga* dicitur. Freinsh.

(30) *Egressus augurali*. Egressus tabernaculo ab ea parte, qua erat augurale. *Auguratorium*, inquit Hyginus, *parte dextra pratorii ad viam principalem ad ponitur, ut dux in eo augurium recte capere possit: parte lava tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper escendat, & exercitum felici auspicio alloquatur*.

(31) *Patientiam*. In adversis, & in incommodis tolerandis robur.

(32) *Reddendam gratiam in acie*. Se tot rebus obligatos duci, non fore satis gratos, nisi pro ipsius gloria fortiter pugnarent.

(33) *Sestertios centenos*. Cuique libellas Tur. duodecim cum decem assibus.

(34) *Tertia ... vigilia*. Hora noctis sexta. Nox enim in quatuor dividebatur vigilias, quarum unaquæque tres horas habebat, hieme longiores, breviores æstate: has autem clepsydra metiebantur.

(35) *Operatum*. *Operari* vox solemnis ad sacra. *Pratextam* dicit respersam; nam sacerdotes, quum diis facerent, prætexta, seu toga limbo purpureo distincta utebantur. Germanicus autem augur & flamen.

(36) *Auctus omine*. Spe plenus ob faustum illud omen somnii, pullis, quorum deinde auspicia captaverat, victoriam spondentibus.

(37) *Qua sapientia pravisa*. Vel potius *provisa*. Prævidet enim, qui futurum prospicit: providet, qui consulit in futurum. Quæ commoda, quasque opportunitates ad futuram pugnam providentia sua comparasset.

(38) *Densgrent ictus*. Codex unicus *denserent*, a verbo *denseo*, quod editi sæpius mutarunt in *denso*.

(39) *Nervo*, i. e. corio, tergore boum firmata.

(40) *Prausta*. Igne durata.

(41) *Signum pugna datum*. Erecta scilicet super prætorium tunica coccinea.

(42) *Onusta vulneribus tergum*. Muretus mallet vel *onusta vulneribus terga*, vel *onustum vulneribus tergum*.

(43) *Aliud sibi reliquum*. Vel lege cum Accidalio, *nec aliud sibi reliquum*, quæ verba pendeant a verbo *meminissent*; vel cum Grotio, *aliud quid sibi reliquum*?

(44) *In campum*. Infra Bremam, mare versus, ex Lipsio.

(45) *Ut ripa fluminis cedunt*. Emendat Freinshemius *flumini*, ut sensus sit, prout ripæ *flumini* rectum cursum evaganti cedunt.

(46) *Pura humo*, i. e. nuda humo & sine herba. Sic pura vestis, in qua nihil attextum; purum argentum, in quo nihil cælatum; pura charta, in qua nihil scriptum; pura hasta, in qua ferrum nullum. Aurelius.

(47) *Ut ordo agminis in aciem adsisteret*. Ut omne agmen ad iter simul & ad pugnam instructum procederet.

(48) *Advertére*. Ad sese vertére. Sic Plinius Epist. 4, 26. *Omnes enim advertit quod eminet & exstat*.

(49) *Romanas aves*. Signa enim in Romanis legionibus præcipua, aquilæ summis hastis exstantes, alis expansis, pede fulmen tenentes. Has ut numina venerari, apud eas jurare milites solebant.

(50) *Illa rupturus*, Lege illa erupturus, ut Mureto placuit.

(51) *Proruta arbores*. Postquam eas Romani securibus exciderant.

(52) *Quinta ab hora*. Veteres diem ab ortu solis ad occasum in duodecim horas dividebant, longiores æstate, hieme breviores.

(53) *Imperatorem salutavit*. Tunc enim duces exercituum totidem legati erant imperatoris, cujus auspiciis rem gerebant: ubi princeps non aderat, apud imaginem salutabatur. Plinius Panegyrico 56. *Non te apud imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant imperatorem*.

(54) *Murum succederent*. Adscenderent, subirent. Muretus legebat *muro succederent*: sed aliud est *succedere muro*, aliud *succedere murum*. Prius ad murum venire, posterius murum scandere, subire. Ryckius.

(55) *Libratores*. Qui tormentis hastas aut lapides excutiunt, quod vinclis quibusdam & libramentis efficiebatur. In codice unico scribitur *libritores*, ut *librile*, *librilla*, *libripens*; idque recepit Jac. Gronovius.

(56) *Colligeret*, i. e. reduceret, retraheret.

(57) *Conscientiam factis satis esse*. Ita codex ms. non *facti*, idque malebat Gronovius. Rebus gestis amplam mercedem esse conscientiam ipsarum.

(58) *In Austrum cessit*. Concessit in Austrum, seu Austro rapi cœpit: qui Auster ob montosas Germaniæ terras...., *validus &c.*

(59) *Mutabat æstus*. Supple *se*, eodem sensu quo *mutabatur æstus*.

(60) *Alvei manantes per latera*. Quum enim depressæ oneribus naves profundius mare secarent, earum summa latera propius aberant ab ejus superficie, atque eo plus aquæ a superurgente fluctu accipiebant. Levantur itaque oneribus, ut labra laterum exstent altius aquis. *Alveos manantes*, intellige naves ipsas superfusis ab aquis *manantes*: nam & solida dicuntur *manare*, quoties illis humor affusus est. Sic Livius dixit *manantem cruore cultrum*. Gronovius.

(61) *Aut ita vasto..... ut credatur..... sine terris mare*. Levi mutatione rotundior erit & apertior sensus, si cum Gronovio legas *ita vasto .... ut credatur .... sine terris, mari*.

(62) *Ab interioribus*. Ab gentibus Germanis remotioribus & in septemtrionem versis.

(63) *Exscindit non ausum congredi hostem*. Lipsius mallet, *exscindit non auso congredi hoste*, *aut .... pulso*, *&c*. Vulgatam lectionem tuetur Gronovius eo sensu, ut *hostis* sumatur pro locis ipsis & rebus hostis non ausi cum Romanis congredi.

(64) *Novies ... in Germaniam*. Sive a Galliis, sive ab Illyrico & Pannonia penetrandam.

(65) *Consultum esset*. Ita cum Mureto & Pichena Ernestus. Vulgo *consultum est*.

(66) *Adportare lauream*, i. e. triumphare: duces enim, re bene gesta, redibant fascibus decoratis lauro, quam ab his detractam in gremio Jovis Capitolini deponebant.

(67) *Chaldaeorum promissa*. Chaldæi Assyriæ populi, qui diuturna observatione siderum scientiam putabantur fecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.

(68) *Amitam*. Nempe magnam. Notum est apud bonos auctores *amitam*, *patruum*, *materteram*, *avunculum* poni pro illis qui proprie *magni* dicendi sunt. Similiter Libo & Cæsares dicuntur *consobrini*, qui proprie *sobrini* erant, seu consobrinorum liberi.

(69) *Necessitatum*. Explicat Gronovius, prodigentiæ, sumptuum: quo sensu Ann. 1, 11. *Necessitates* dicuntur onera publica, & sumptus necessarii. Firmius nimirum, ut Libonem ad luxum & æs alienum impelleret, socium se libidinum & impensarum ostendebat.

(70) *Carminibus*. Incantamentis.

(71) *Veste mutata*. Sumpta veste obsoleta & sordida, ex more reorum.

(72) *Vocem ... poſcere*. Quærere advocatos & patronos, qui voce seu oratione causam ejus defenderent, aut intercederent pro eo & deprecarentur.

(73) *Libellos*. In quibus erant accusationum capita, ipsorum accusatorum manu scripta.

(74) C. *Vibius*. Libri scriptus & editi habent C. *Livius*, qui nusquam alibi Tacito nominatur. Unde omnes consensere scribendum *Vibius* ex Ann. 4, 28.

(75) *Vecordes adeo*. Ita plenos insaniæ cujusdam atrocis & furentis: nam Libo sub hac verborum perplexitate consultabat num ad imperium perventurus esset.

(76) *Atroces vel occultas notas*. Notas quasdam magicas, quarum aliæ atrocitatem apertam præferebant, sub aliis obscurum aliquid latebat.

(77) *Quæstio in caput domini prohibebatur*. Tunc enim, inquit Cicero pro Dejotaro 30. *Fit in dominatu servitus, in servitute dominatus*.

(78) *Mancipari*. Mancipio tradi, vendi. *Actor publicus* Lipsio videtur non alius fuisse, quam publicus sive servus, sive libertus, qui tamen proprio munere res rationesque reipub. administrabat. Vide Plinium Epist. 7, 18.

(79) *Posterum diem ... petivit*. Rem scil. differri in diem posterum.

(80) P. *Quirinio*. Veteres editi ex codice scripto habent P. *Quirino*. Is est qui Lepidam Æmiliam uxorem habuit, unde adfinitas: nam ipse ignobilis. Vid. Ann. 3, 23.

(81) *Prætura* in annum sequentem *extra ordinem* & aleam comitiorum, principis suffragio datæ sunt iis accusatorum, qui senatorii ordinis erant.

(82) L. P. Ryckius dedit L. *Publius*; quod probari vix potest. Codex habet tantum literas L. P. unde alii *Pisonem*, alii *Publicium*, aut *Pætum* reponunt.

(83) *De Mathematicis*. *Vulgus*, *quos gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet*, *mathematicos dicit*. Gellius 1, 9.

(84) *Saxo dejectus est*, nempe Tarpejo.

(85) *More priſco advertêre*. Supplicium ita sumpsere, ut eum infelici arbori alligatum virgis cædi, ac deinde securi percuti juberent, *extra portam Exquilinam*: supplicia enim pleraque sumi solita extra pomerium: *quum classicum canere jussissent*. Nam quum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, & postremo ante januam damnati. Lipsius.

(86) *Loco sententiæ promere*. De hoc more vide infra 38.

(87) *Gliſcere ſingulos*, i. e. ſenſim creſcere, opibus augeri: quo ſenſu vox illa frequens Tacito.

(88) *Sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antiſtent & aliis, quæ &c.* Ita Ryckius edidit ex emendatione Grotii, quam probat Gronovius. Codex unicus & editi legunt nullo ſenſu, *dignationibus antiſtent, taliſque ad requiem &c.* Infra codex mſ. pro *delinimentis* ſcribit *delenimentis*.

(89) *Prolatas*. Dilatas, quod fieri quotannis ſolebat meſſium ac vindemiarum tempore. Tunc enim negotia ſilebant, liteſque differebantur. Quum ergo de feriis indicendis ageretur in ſenatu, Tiberius, quo promptius id fieret, dixerat ſe *afuturum*, ut ſcribit codex unicus. Hinc inter Piſonem Gallumque contentio.

(90) *Ob id magis agendas*, nempe, *res*, quæ ut *proferri*, ita & *agi* proprie dicebantur: *& abſente principe, ſenatum & equites poſſe ſua munia ſuſtinere, decorum reipub. fore*. Ita codicem unicum habere teſtatur Jac. Gronovius, niſi quod pro *& abſente*, levi mendo ſcribit *ut abſente*: male in editis legitur, *ob id magis* agendum *cenſebat*, ut *abſente principe* ſenatus *& equites* poſſent *ſua munia ſuſtinere: decorum reip. fore*.

(91) *Conventum*. Concurſum Italiæ Romam confluentis, quum res agebantur.

(92) *Arcana imperii*. Nam Gallus ad ſenatum revocabat eam rem, quam Cæſar ſuæ unius poteſtatis volebat eſſe, ut ſcil. magiſtratus quos vellet, & quo tempore vellet, nominaret.

(93) *Quinquiplicari.... magiſtratus*. Nam deſignati pro futuris mox opibus animos gerent.

(94) *Vim imperii tenuit*. Creandorum magiſtratuum liberam poteſtatem ſibi ſervavit.

(95) *Decies ſeſtertii*. Nummorum 1000000. libellarum noſtratium 125000. *Decies ſeſtertii* litteris omnibus ſcribitur in codice Florentino, & ſic ſolebant veteres; id male a Beroaldo mutatum eſt in *decies ſeſtertium*.

(96) *Tot conſulum, tot dictatorum*. Hortenſia gens conſulem unicum, unicum dictatorem habuit; ſed nimirum reſpicit eas quoque gentes, quibuſcum Hortenſii matrimonia contraxerant.

(97) *Nec ad invidiam iſta*. Nec ea dico, ut me ſupra ceteros invidioſe extollam, ſed *conciliandæ miſericordiæ* gratia.

(98) *Ambitione*. Pravo aliis gratificandi ſtudio.

(99) *Du-*

(99) *Ducena ſeſtertia*. Nummos 200000. libellas Turonen. 25000.

(100) *Relinquebat famam*. Abeundo relinquebat ſparſum de ſe rumorem, aut eum ne quidem exſpectabat.

(101) *Servum ſuum*. Venerat enim ad Tiberium univerſa hereditas Agrippæ.

(102) *Ambiguus pudoris ac metus*. Dubius inter *pudorem*, ſi ſervi cauſa commoveretur, ac *metum*, ne ſpreta ſeditio valeſceret.

(103) *Simulata conſcientia*. Fingendo ſe conſcios eſſe ac participes eorum, qui Agrippam tueri adverſus Tiberium ſtatuerint.

(104) *Fidem atque pericula*. Fidos ſe illi ac periculorum ſocios fore ſpondeant.

(105) *Quomodo tu Cæſar*. Aſtu nempe & dolis Liviæ: id enim ſervus innuebat.

(106) *Fortis Fortunæ*. Fors fortuna pro bona & proſpera fortuna. Veteres enim *forctum* dicebant pro bono.

(107) *Apud Bovillas*. Vicum intellige in via Appia, ad undecimum ab urbe lapidem. Hinc autem equeſtris ordo cadaver Auguſti Romam deportaverat. Alteræ Bovillæ fuerunt non longe a flumine Liri, inter Fruſinonem & Soram.

(108) *Quinque liberis onuſtus*. Ex more triumphantium, qui liberos minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant.

(109) *Trecenos plebi ſeſtertios*. Pecuniæ noſtræ 37 l. 10 s.

(110) *Archelaus*. Ex Archelao Mithridatis præfecto oriundus,

(111) *Regibus æqua*. Gradus enim regum ſummus, civium æquus, reorum infimus.

(112) *Centeſimæ vectigal*. Vide Ann. 1, 78. Tiberius, quaſi pæniteret eum beneficii, poſt Sejani mortem, centeſimam iterum inſtituit, ducenteſima inducta.

(113) *Memoravi*. Supra 3, & 4.

(114) *Motum Orientem*. Motum apud gentes Orientis. Poſſis etiam legere *motum Orientis*.

(115) *Mari dividuntur*, Mediterraneo; *majuſque imperium*, quale ad bellum piratarum olim Pompejo Magno datum erat; *quam his qui* proconſules *ſorte*, *aut* proprætores *miſſu principis obtinerent*. Vide Ann. 1, 76.

(116) *Liberos ejus*. Solus deſignatur Druſus, ob Vipſaniam matrem, Pomponii Attici neptem, non Germanicus, cui par nobilitas a patre Druſo, & a matre Antonia minore.

(117) *Monuit... inſectandi*. Græca locutio, pro ut inſectare-

tur. Sic Ann. 15, 5. *Vologesi vetus & penitus infixum erat arma Romana vitandi.*

(118) ***Avunculum***, nempe magnum. Supra 27.

(119) ***Semnones ac Langobardi.*** Horum populorum notitiam pete e libello de moribus Germanorum.

(120) ***Fratris.*** Segimeri.

(121) ***Vecordem.*** Intellige amentem, temerarium, & stolide ferocem: qui vocis hujus sensus frequens apud Tacitum.

(122) ***Vacuas***, i. e. præside & duce carentes: Varus enim fraudis ignarus & improvidus, qui nec legionibus, nec sibi ipsi cavit.

(123) ***Integrum ... bellum.*** Quod pari animo & robore utrinque geritur, neutro adhuc inclinante victoria.

(124) ***Transfugis.*** Lege cum Lipsio *transfugiis*.

(125) ***In aperta.*** In loca tectis vacua.

(126) ***Sedisse.*** Subsedisse.

(127) ***Centies sestertium.*** Nummos 10000000, libellas Tur. 1250000.

(128) ***Apollonidienses.*** Ita hi populi Græcis & Latinis scriptoribus dicuntur, quorum urbs *Apollonis*, quibusdam *Apollonidea*: hanc Cicero vocat *Apollonidem*. Editorum *Apollonienses* prorsus ignoti. *Quique Mosteni.* Ita codex unicus & vetustius cusi, recte. *Mosceni* primum occurrunt in editione Rhenani, vitio, ut videtur, operarum: *aut Macedones.* Omnino lege cum Ryckio *& Macedones*: distincti enim *a Mostenis* sunt *Macedones Hyrcani.*

(129) ***Petita in fiscum***, velut deserta & vacantia, cum Æmiliæ, quæ videtur libertini generis fuisse, nullus heres esse diceretur. Porro fiscus erat principis, ærarium populi: sed hæc nomine tantum distincta, quum & fiscum & ærarium in sua potestate princeps haberet.

(130) ***Patulei.*** Forte *P. Ateji*: quemadmodnm Ann. 13, 22. Ex voce corrupta *Pantello* Lipsius certissima conjectura fecit *P. Antejo.*

(131) ***Heres in parte.*** Quamquam ipse, in posteriore scil. testamento, heres ex parte dimidia, seu ex semisse scriptus esset.

(132) ***Sororis Augusti neptem.*** Hinc licet conjicere *Marcellam minorem*, de qua scriptores silent, nupsisse in gentem Apulejam, & ex ea liberos exstitisse. Lipsius.

(133) ***Cæsarique connexa***, i. e. sanguine propinqua & conjuncta. Augustus adulteria filiæ & neptis traxerat ad crimina majestatis. Vide Ann. 3, 24.

(134) *Secus*. Maligne, irreligiose, aliter quam decuerit. Muretus scribebat *sequius*.

(135) *Exemplo majorum*. Ex lege Julia debebat in insulam deportari: suasit Tiberius, ut suis propinquis traderetur, & ab his removeretur ab urbe, *exemplo majorum*, qui mulieres damnatas cognatis, aut iis quorum in manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent.

(136) *Propinquum*, affinem: nam Germanicus uxorem duxerat Agrippinam, M. Agrippæ & Juliæ filiam.

(137) *Quod lex jubebat*. Legem Papiam intelligit, quæ in magistratibus & in provinciis mandandis eos præferri jubebat, quibus liberi plures essent.

(138) *Per vexilla & turmas*. Pedites in centurias, equites in turmas distribuere.

(139) *Suesceret*. Active sumptum. Assuefaceret.

(140) *Ne bellum metu eluderent*. Traherent, nullam pugnandi copiam facerent, metu Romanarum virium.

(141) *Nicopolim*. Quæ & *Ambracia* dicitur, ab Augusto condita post devictos ad sinum Ambracium Antonium & Cleopatram.

(142) *Ut uno lictore uteretur*. Ut, remotis potestatis insignibus, Germanico unus tantum lictor adsisteret.

(143) *Præferentes*. Prædicantes heroica majorum suorum facta dictaque, quia scil. pulchrum est *a laudato laudari*. Mallet Ernestus *præfantes*, quo participio usi sunt Livius & Catullus.

(144) *Sacra Samothracum*. Corybantum mysteria.

(145) *Igitur Ilio, quæque ibi varietate fortunæ*, ob excidium Trojæ, *& nostri origine*; nam Romani origine Trojani, *veneranda*, *relegit Asiam*. Ita locum emendavit Freinshemius & edidit Ryckius. Sensus est, *ab Ilio*, *& ab iis quæ ibi &c.* codex ms. habet *igitur alio*.

(146) *Literarum*. Liberalium studiorum.

(147) *Areo judicio*. Judicio Arei pagi. Sic Athenis dicebatur dicasterium, ubi capitales causæ cognoscebantur.

(148) *Ad mala obsequia*. Ad obsequia in malis rebus præstanda Plancinæ & Pisoni.

(149) *Ex nomine urbis*. Forte *ex nomine conditoris urbis*. Plures enim jam reges eo nomine fuerant.

(150) *Prætoris*. Intellige *proprætoris*. Hæc enim nomina Tacito sæpe miscentur.

(151) *Cyrrhi*. Oppido Cœlesyriæ.

(152) *Qualem ira*. Qualem gignit ira, quoties sic ingenti animo comprimitur, ut tamen interdum erumpat.

(153) *Precibus contumacibus*. Quæ scil. adjunctam haberent contumaciam.

(154) *Opertis odiis*. Recte: nam infra 70. Germanicus demum renuntiat amicitiam Pisoni. Non igitur audiendus Lipsius, qui reponit *apertis odiis*.

(155) *Principis Romani... filio... dari*. Tale videlicet discrimen coronarum arguebat Piso, quippe qui Germanico ipsi æqualem se ferret: neque enim Romæ, sicut in gentibus quæ regnarentur, principes ita dominos esse, ut ceteri servi essent.

(156) *Renovari dextras*. Fœdera: *dextras* pro fide & fœderibus sumi notum est.

(157) *Neu proceres gentium*. Ne præfectos inter & satrapas gentium plurimarum, quæ Parthis parebant, discordias & rebelliones sereret, mittendis ad eos e propinquo nuntiis.

(158) *Cognoscendæ antiquitatis*. Supple studio, cura, gratia.

(159) *Horreis*. In quibus frumenta Romam deportanda servabantur.

(160) *Pedibus intectis*, i. e. non calceatis, sed soleatis. Calceus pedem & tibiæ partem vestiebat, solea plantas tantum. *Pari cum Græcis amictu*, i. e. pallio. De hoc Scipionis amictu vide Liv. 29.

(161) *Non sponte principis*. Non voluntate, non permissu principis.

(162) *Equitibus .... inlustribus*. Qui senatorium censum possiderent, & permissu principis veste senatoria uterentur.

(163) *Dejectus*. Sic legimus cum Jac. Gronovio. Codex ms. habet *delectus*, unde levi mutatione *dejectus* efficitur potius quam *delatus*, quæ vox placuit Beroaldo & aliis.

(164) *Structis molibus*. Pyramides, obeliscos intellige.

(165) *Rhamsen*. Qui & Rhamesses & Sesostris ab aliis dicitur.

(166) *Vi Parthorum*, i. e. imperio, quo sensu Ann. 3, 60. *Regum etiam qui ante* vim Romanam *valuerant*, *decreta*.

(167) *Disjectas*, i. e. solutas, dissociabiles.

(168) *Certamine*. Dum singuli alios superare certant.

(169) *Olim*. Eo tempore quo Germanicus ea loca pervasit. *Nunc*. Sub imperatore Trajano.

(170) *Regiam*. Boviasmum in Hercynia silva.

(171) *Violentiam*. Robur, virium magnitudinem, quo sensu usurpatur vox *ferocia*.

(172) *Ipsorumque regum*. Mallemus *ipsorum quoque regum ingenia*.

(173) *Sacra regni*. Regiam dignitatem sacram & nulli violandam, regii nominis sanctitatem.

(174) *Ptolemæi*. Philopatoris.

(175) *Conatus est. Specie venandi &c.* Gronovius delet verbum *est*, & plenam distinctionem: *conatus specie venandi, avia saltuum petiit*.

(176) *Evocatus*. Sic dicitur, qui militia defunctus, rursus ad eam revocatur.

(177) *Dein Piso*. Mallet Acidalius *denique*, ne sit abrupta narratio, sed plena.

(178) *Admotas*. Nempe altaribus.

(179) *Parietibus*. Muretus conjicit *parietinis*. Solo vel intra parietes reconditæ erant defunctorum hominum reliquiæ.

(180) *Semusti cineres*. Nempe corporum humanorum.

(181) *Si fato concederem*. Si ex fati lege necessaria morerer.

(182) *Scelesta mandata*. A Tiberio & Livia Pisoni & Plancinæ data, ut Germanici vitæ insidiarentur.

(183) *Sine imaginibus*. Solemne fuit apud Romanos, ut majorum imagines cera expressæ, & singulis armariis in atrio domus custoditæ, comitarentur gentilitia funera.

(184) *Si solus arbiter rerum*. Vide eamdem sententiam apud Livium 9, 18. ubi de comparatione Alexandri magni cum ducibus Romanis agitur.

(185) *Instruebant*. Crimina & accusationem instruit, qui conquirit omnia necessaria, quæ ad probandum crimen sunt idonea, ut litteras, indices, testes, & similia. Hæc igitur parabant, velut si Pisonis & Plancinæ nomina jam inter reos recepta fuissent.

(186) *Infelici fecunditate*. Poterat enim iniquitatem fortunæ toties in liberis experiri, quoties peperisset.

(187) *Læto cultu*. Solebant mulieres in luctu purpuram & aurum deponere, & quum eluxissent, resumere.

(188) *Quam justius*. In codice scribitur *quem*. Emendavit Pichena, & sic edidere Gronovii, Ryckius, & Ernestus pro vulgato *quem justius arma oppositurum, quam qui*.

(189) *Augustæ conscientia*. Habes Liviam facti tui consciam, cui tu obsecutus es.

(190) *Intercipit*. Sibi adjungit, facit ut se ducem sequantur.

(191) *Diem prædixisset*. Lege cum Mureto & Acidalio, *prodixisset*: quæ vox propria est, ubi jubentur reus & accusatores ad certam diem adesse.

(192) *Magnitudinem*, i.e. majestatem *imperatoris identidem* commemorans. Freinshemius putat voce *imperatoris* desi-

gnari Germanicum: melius Gronovius qui Tiberium intelligit, nec *magnitudinem imperatoris* a republica sejungit.

(193) *Consisterent in acie*. Starent modo armati & instructi: non enim pugnam fore.

(194) *Non ultra dubitatum*. Paullum scilicet dubitatum erat, dum Romanæ cohortes per abrupta scanderent.

(195) *Classem .... adpugnare*. Ita Beroaldus & veteres editi ex codice Florentino, quæ vox iterum occurrit Ann. 15, 13. Recentiores maluerunt *oppugnare*.

(196) *Pro muris*. Capite præcedenti *pro munimentis* recte intellexeris *ante munimenta*. At hic *pro muris* eodem sensu dicitur, quo *pro rostris*, *pro tribunali*, i.e. *in muris*: neque enim Piso extra muros progredi potuit: sed cum a tentata classe per aversam portam rediisset, e summis mœnibus seditionem inter milites Sentianos cœptabat.

(197) *Peti aggerem*. Terram ad struendum aggerem, inquit Freinshemius: sed hoc loco videtur *agger* de ipsius castelli munimentis intelligendus.

(198) *Dolor, ira*. Supple, *tacite insidebant animis*. *Et erumpebant questus*. Ita hunc locum distinxit Ernestus, obsecutus Boxhornio. Vulgata distinctio, *dolor, ira, & erumpebant questus*, vim Cornelianam infringit.

(199) *Interceptos*. Drusum intellige & Germanicum ipsius filium.

(200) *Justitio*. Vide Ann. 1, 16.

(201) *Sedes curules*. Sellæ curules singulæ in singulis spectaculis ponendæ inter sacerdotes Augusti; qui honos summus habebatur magnis viris non solum vivis, sed etiam mortuis. *Quercea corona* statuuntur ob servatos cives.

(202) *Epidaphna*. Quod amœnissimum Antiochiæ suburbium, in quo templum fuit Apollinis.

(203) *Cum censeretur clypeus*. Augustus illustrium virorum imagines in curia collocarat, sive quis belli, sive & pacis artibus claruisset. Vide supra 37. At ex Plinio 35, 3. *Scutis, qualibus apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines, unde & nomen habuere clypeorum*.

(204) *Adseveravit Tiberius*. Codex ms. clare exhibet *adseravit* certissimo defectu, pro *adseveravit*. Quam vocem reposuit Jac. Gronovius pro editorum *adseruit*.

(205) *Cuneum*. Turmam equitum in formam cunei instructorum.

(206) *Duos virilis sexus*. Quia codex unicus habet *viriles*, Jac. Gronovius putabat Tacitum scripsisse *duos virile secus*, de qua voce vide Ann. 4, 62.

(207) *Capiendam virginem*. Vide Gellium 1, 12.

(208) *Decies ſeſtertii dote*. Nummis 1000000. libellis noſtratibus 125000. quæ dos inter honeſtiores quaſi legitima & ſolemnis. Id notat Juvenalis: *& ritu decies centena dabuntur Antiquo*.

(209) *Divinas occupationes, ipſum dominum dixerant*. Id paullo poſt evicit adulatio, ut ſermones, juſſa, reſponſa imperatorum *ſacra* dicerentur, ipſique vocarentur *domini*.

(210) *Apud ſcriptores ſenatoreſque*. Apud eos ſcriptores, qui eo tempore ſenatores erant, & qui proinde rem eam ſcripſerant cujus ipſi teſtes fuiſſent: nihil igitur neceſſe eſt pro *ſenatores* reponere *ſeniores*.

(211) *Prœliis ambiguus*. Qui dubio eventu prœliis exceſiſſet, *non victus bello*. Sic Lucilio populus Rom. dicitur *victus vi & ſuperatus prœliis ſæpe multis, bello vero nunquam, in quo ſunt omnia*.

IN LIBRUM TERTIUM

ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Violenta luctu*. Libro ſuperiore 75. dicitur omnium, quæ ultionem morarentur, intolerans.

(2) *Ut quique... ſtipendia fecerant*. Ita codex & Beroaldi editio, ne ingrata ſit repetitio vocis *quiſque*, quam tenent vulgati. Idem Beroaldus ex eodem codice dedit *fidiſſimum-que adpulſu erat*, non ut vulgati *fideliſſimumque*. Paullo poſt pro vulgatorum *proxima maris* mallet Erneſtus *proxima mari*.

(3) *Defixit oculos*. Omnium oculos in unam ſe defixos convertit.

(4) *Incompta ſigna*. Vide Ann. 1, 24. *Faſces* intellige quos præferebant lictores ipſius Germanici.

(5) *Atrata plebes*. Pulla & lugubri veſte amicta. *Trabeam* equitum intellige veſtem trabibus purpureis intextis, quæ hic non ad luctum ſed pompam, & ad ſplendorem funeri conciliandum ſumitur.

(6) *Veſtem*. Vim magnam pretioſæ veſtis cremabant: ſtruebant enim & accendebant rogos, quaſi verum ibi funus & cadaver eſſet.

(7) *Diverſa oppida*, i. e. devia. Infra codex & veteres editi habent C. Aurelius, non M.

(8) *Aberat quippe adulatio*. Hæc ratio, cur incompoſiti, & ut cuique libitum, flerent, quia ſibi lugebant, non principi, nec dolendo Tiberium adulabantur.

(9) *Diurna actorum ſcriptura*. Diaria ſive ephemeridas intelligit, quæ diligentiſſime conficiebantur. *Inſtituit Cæſar dictator*, inquit Suetonius, *ut tam ſenatus quam populi diurna acta conficerentur publicarenturque*.

(10) *Dies..... modo per ſilentium vaſtus*. Modo ſilentium habuit vaſtæ ſolitudinis, modo ploratibus turbidis circumſonuit.

(11) *Miles cum armis*. Ne quis in populo tumultus oriretur. Sic Ann. 1, 8. *die funeris Auguſti milites velut præſidio ſtetere*. Non igitur audiendus Harlæus, qui mallet *miles ſine armis*.

(12) *Meminisse imperitantium*. Nam hæ voces imperantibus contumeliosæ erant.

(13) *Solum Augusti sanguinem*. Erant præterea Lepidi & Silani ex Julia nepte: sed nimirum prædicabant Agrippinam solam esse Augusto dignam.

(14) *Publici funeris pompam*. Germanicus publico funere elatus: sed nimirum in ejus funere quidam requirebant eam pompam, eam magnificentiam, quæ exsequias publico sumptu factas decebat.

(15) *Claudiorum Juliorumque*. Lipsius, Muretus, & alii legunt *Liviorumque*; & hæc est certissima emendatio Ernesti: fuit enim Druso illi maternum genus a Liviis, & in Juliam gentem ne adoptione quidem venit.

(16) *Non fratrem*. Scribe cum Lipsio *fratres*: nam Claudius, qui natura frater, dicitur supra cum Druso Tarracinam usque progressus.

(17) *Instituta*. Moribus & consuetudine veterum usurpata. In sequentibus lege vel *propositam*, vel *repositam*. *Tum membra toro defleta reponunt*. Æneid. 6. Si deerat cadaver, aut decore ostendi non poterat, tum ejus loco ceream imaginem in toro reponebant.

(18) *Laudationes*. In Rostris, qui honos summis viris habebatur in morte.

(19) *Imperatori populo*. Sic Virg. Æneid. 1. vocat *populum late regem* & *Romanos rerum dominos*.

(20) *Recenti dolori*. Ita membranæ & Beroaldus, non *dolore*, ut & mox *Megalesium*, non *Megalensium*.

(21) *Petendæ... ultionis*, & infra 9. *vitandæ suspicionis*. Supple causa, gratia, quod jam monuimus. Similis Ellipsis occurrit cap. sequenti, *haud fratris interitu trucem, quam &c.* ubi subaudienda particula *tam*: id prorsus Tacito familiare est.

(22) *Tumulo Cæsarum*. Ad eam partem campi Martii, ubi erat tumulus Augusti ejusque familiæ. Vide Æneidos 6. de funere Marcelli junioris.

(23) *Dieque & ripa frequenti*, i. e. cum luce clara frequens in ripa Tiberis adstaret turba.

(24) *Incessere*. Quæ vox fastus & pompæ quamdam ostentationem habet. Sic Virg. Æn. 1. *Ast ego quæ divum incedo regina*; & alibi, *& vera incessu patuit dea*.

(25) *Festa ornatu*. Serta, coronas, accensa lumina intellige. Ita cum ms. codice & veteribus editis Ernestus, pro vulgato, *festo ornatu*.

(26) *Exciperet*. In ſe ſuſciperet, ſe criminis ejus judicem ferret.

(27) *Conſcientiæ matris innexum*. Erat quippe in hac cauſa Piſoni Auguſtæ conſcientia. Ann. 2, 77.

(28) *T. Arruntium*. Huic Faber & Ryckius prænomen *Lucium*, non *Titum* tribuunt, & eumdem eſſe putant de quo Ann. 1, 13. *T. Vinicium*. Sic e veſtigiis ms. codicis in quo legitur *Fulnicium*, reſtituit Jac. Gronovius. Editi mendo manifeſto habent *Fulcinium*, qui unus ex accuſatoribus. De prænomine dubitat Erneſtus an ſit M. Vinicius, Ann. 6, 15. memoratus.

(29) *An premeret*. Pro his codex ms. habet *ac premeret*, quæ manifeſta eſt geminatio præcedentium: merito igitur has voces delent Pichena & Gronovius, quibus & Erneſtus accedit.

(30) *Adverſa finguntur*. Mallet Gronovius *diverſa*, i. e. contraria, quaſi videlicet Germanici morte lætaremur.

(31) *Per licentiam & ſociorum injurias*. Nempe *deſidiam in caſtris, licentiam in urbibus, vagum ac laſcivientem per agros militem* ſinebat. Ann. 2, 55.

(32) *Sacra hinc & immolationes nefandas*. Vide Ann. 2, 75.

(33) *Super eum .... diſcumberet*. Piſo ſcil. locum imum tenebat medii lecti, in quo ipſe medius Germanicus: hæc enim ſedes honoratiſſima.

(34) *Miniſtros*. Servos, pueros, qui præcincti comptique diſcumbentibus miniſtrabant.

(35) *Scripſiſſent expoſtulantes quod .... abnuere*. Ex his ſenſus erui nullus poteſt. Mercerus levi mutatione locum ſanat: *ſubmiſſe expoſtulantes quod ... abnueret*. Senatores nempe, quibus perſuaſum erat Germanicum fraude interiiſſe, tacite indignabantur, quod fraudem illam haud minus Tiberius, quam Piſo abnueret.

(36) *Si ita ferret*. Supple fors, fortuna.

(37) *Suam invidiam tali morte quæſitam apud ſenatum*. Supple dicit, queritur. Nempe libertus Piſonis codicillos prima luce principi, antequam ille ſenatum ingrederetur, attulerat. Cæſar ingreſſus ſenatum de properata illa morte queritur. *Exquirit*, nempe ex filio Piſonis, *qualem Piſo ſupremum diem exegiſſet*. *Atque illo*. Si loco vocis *illo*, repoſueris, ut vult Ryckius, *filio*, locus erit integer, nec jam aſteriſco notandus.

(38) *Per collegium conſulatus*. Piſo enim conſul fuit cum Auguſto anno urbis 731. & iterum cum Tiberio anno 747.

(39) *Biduum super hac*. Alii *Biduum super hac*. In actione cauſæ illius, nempe Plancinæ, de qua non vera, ſed in ſpeciem tantum adſimulata quæſtio habebatur. Verum Ryckius contendit præpoſitionem ſuper eo ſenſu non jungi cum quarto caſu, ſed cum ſexto: ideo emendat *ſuper hac imagine*: Erneſtus autem mallet *biduum per hac*.

(40) *Nam referente Cæſare*. Nam quoties ipſe Cæſar præſidebat ſenatui, & alios ſententias rogabat, conſules quoque primi ſententias rogabantur, quum ipſi alios rogare ſolerent.

(41) *Quinquagies ſeſtertio*. Quinquagies centena millia ſeſtertium libellas noſtrates efficiunt 625000.

(42) *Repetendis auſpiciis*. Reſumendo imperio, quod duces, urbem ingreſſi, amittebant.

(43) *Miti obitu*. Citra vim & ex fato. At etiam Julia neptis citra vim obiiſſe narratur Ann. 4, 71. ſed relegata, & exſilium viginti annor. perpeſſa.

(44) *Vexillum veteranorum*. Milites exauctoratos intellige, at ſub vexillo retentos, ceterorum immunes, præterquam propulſandi hoſtis. Vide Ann. 1, 17.

(45) *Obſidia aſpernantibus*. Refugientibus, cum nollent obſidere præſidia Romana.

(46) *Per Chaldæos*. Vide Ann. 2, 27.

(47) *Ad proferenda, quæ velut reticere voluerat*. Acidalius legebat *reticeri*. Præterea codex Flor. teſte Jac. Gronovio, habet *profenda*, unde propius aberit *profanda*.

(48) *Neque... ceſſurum, niſi damnandi officio*. Neque priorem dicendæ ſententiæ locum, Druſo debitum, alii conceſſurum, niſi, cui damnandi neceſſitatem injungeret.

(49) *Ea monimenta*. Theatrum ipſum, quod Pompejus extruxerat.

(50) *Qui per inſignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat*. Videtur admittenda Acidalii emendatio, legentis *qui ſuper inſignem nobilitatem, & eloquentia præcellebat*.

(51) *Incitandis*, i. e. augendis atque intendendis cælibum pœnis, & *augendo ærario*. Nam ea lege cælibum legata & hereditates in ærarium petebantur.

(52) *Prævalida orbitate*. Eo quod orbi donis ac muneribus captabantur colebanturque.

(53) *Interpretationibus*. Quibus verba legis in tantum extendebant, ut nulla domus ab ipſorum iniquitate tuta eſſet.

(54) *Contra morem*, i. e. æquitatem ab ipſa natura præſcriptam.

(55) *Ut libitum*. Ita ut arbitrium ejus pro legibus esset.
(56) *Tabulæ, finis æqui juris*, i. e. quibus definitur & absolvitur veluti corpus quoddam æqui juris.
(57) *Apiscendi ... pellendi*. Nota ellipsin Tacito familiarem, qui omittit, *causa*, *gratia*.
(58) *Largitor*. Pravis largitionibus, quas senatus nomine faciebat, turbas excitans.
(59) *Otium ejus rei*. Nempe legum ferendarum.
(60) *Gravior remediis*. Armis enim usus est, ut delicta coerceret.
(61) *Quîs pace & principe uteremur*. Quibus regeremur, viveremus, pace terra marique ita restituta, ut tamen in rep. princeps esset summæ rei præpositus, tamquam legum vindex & defensor.
(62) *Acriora*. Legunt Pichena & Lipsius, *arctiora ex eo*, i. e. exinde. *Inditi custodes*. Delatores & accusatores velut legum custodes impositi, & præmiis ad accusandum invitati, *ut si*. Codex ms. habet *visi*. Correxit Lipsius ex conjectura, qua locum persanavit, non jam asterisco, ut antea, notandum.
(63) *Vacantia*. Nam cælibes nihil poterant ex testamento capere; orbi, non nisi dimidium: quidquid autem iis præter legem, legatum aut relictum erat, caducum fiebat, ibatque in fiscum.
(64) *Altius penetrabant*. Nempe delatores & accusatores. Vide de hac re Plinii paneg. 35.
(65) *Vigintiviratus*. Vigintiviros appellabant triumviros monetales, triumviros capitales, quatuorviros viales, decemviros stlitibus judicandis.
(66) *Quæsturam*. Cui petendæ annus 25 videtur ab Augusto definitus, cum antea anno demum 27 post decem stipendia peti soleret. Porro quæstura primus gradus in senatum.
(67) *Preces .... inluderent*. Quod nempe Augustus id peteret, quod dare ipse poterat, confirmata jam in rebus majoris momenti potentia: quamquam in his precibus excusatior Augustus; quia ipsius imperium recens; quia magis tum in oculis vetus mos, ut quis a senatu legibus solveretur; quia denique vitricus id petebat privignis, non avus nepoti.
(68) *Forum ingressus*. Sumpta virili toga puberes in forum deduci mos erat.
(69) *Nuptiis Neronis & Juliæ*. Atqui Ann. 2, 43. Silani

filiam eidem Neroni pactam legimus, sed hanc aut nuptam deductamque non fuisse, aut fato præreptam intellige.

(70) *Ultro*. Hæc vocula notat quidpiam ab aliquo fieri contra quam oporteat, aut exspectetur ab eo. Codex habet *ultra*, supple, *quam satis esset*: idque expressit Ernestus.

(71) *Censoria ... potestate*. Sic vocat triumviratum recognoscendis equitum turmis ab Augusto institutum, de quo Suetonius in Octavio 37.

(72) *Luxu*, pro luxui, *propior*. Qui ita luxum inter & antiquam parcimoniam medius esset, ut tamen in alterum magis propenderet.

(73) *Mancipum*. Mancipes hîc dicuntur, qui vias publicas reficiendas quæstus sui causa redemerant.

(74) *Hasta*. Publica bonorum auctione, cujus signum hasta.

(75) *Asia sorte depellendum*. Asiam & Africam quotannis duo e consularibus vetustissimi sortiebantur: cum autem de Africa Cæsari permitteretur, restabat Asia sola, quæ ad Manium Lepidum, quippe vetustissimum e consularibus, etiam sine sortitione, pertinebat.

(76) *Quadraginta stipendia*. Vide Ann. 1, 64.

(77) *Quæ pacem*. Quæ pacis commoda luxu corrumpant, res vero bellicas metu præpediant.

(78) *Præsedisse*. Plancinam tangit, de qua Ann. 2, 55. *Decursu*, pro decursui: quod sane frequens: unde notat Ryckius tertium casum in ejusdem generis nominibus in *u* & *ui* terminari.

(79) *Multa ... in melius ... mutata*. Codex omittit præpositionem *in*, quam cum Ernesto restituimus, & quam solet addere Tacitus, ut infra 54. *Divites satias in melius mutet*.

(80) *Cetera promiscua*. Hæc refer ad Cæcinæ verba *duorum egressus coli*, *duo esse prætoria*.

(81) *M. Lepidum*. Ryckius, hîc & aliis locis scribit *Marcum Lepidum*, aitque hanc esse primitivam lectionem, quam Lipsius mutarat scribendo *Manium*. Nempe duo Lepidi in historia Tiberii reperiuntur: hunc quem Augustus imperii capacem dixerat Ann. 1, 13. *Marcum* vocari docet Rupertus. Mors ejus traditur Ann. 6, 27. Alter prænomine *Manius* sororem Æmiliam Lepidam defendit Ann. 3, 22, Asiæ proconsul eodem libro 32, & Ann. 4, 56. quamquam de Asiæ proconsule dubitat Ernestus utrum sit idem cum Manio, an tertius aliquis Lepidus, cui prænomen Marcus fuerit,

(82) *Consensu adulantium haud jutus est*. Non eum juverunt recusantem adulatores; sed consensu impulerunt ut cederet. Ita hunc locum dedimus ex emendatione Jac. Gronovii, quam firmat scriptura codicis *haud justus est*. Pro his editi habent *auditus est*; qua voce Taciti mentem minime repræsentari recte observat J. Fr. Gronovius. Nam si consensu adulantium auditus esset, videretur ei contigisse quod desiderare se fingebat, & valuisse excusatio. Participium *jutus* usurpat Tacitus Ann. 14, 4. Delectari eum simplicibus non admodum usitatis observat Ernestus. Sic *paratus*, pro *apparatus*, *firmare*, pro *affirmare*, *premere*, pro *opprimere*.

(83) *Arrepta imagine Cæsaris*. Moris fuit, ad vim injuriamque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras: & sub imperatoribus invaluit, ut non eorum templa solum, sed & statuæ & imagines passim perfugium servis haberentur. Eo denique res evasit, ut non periculi solum fuga imago imperatoris esset, sed calumniæ occasio: ea arrepta, inferre injuriam licebat, non solum vitare. Narrat Philostratus *impietatis damnatum* quemdam fuisse, *quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat*.

(84) *Quam .... sub judice damnavisset*. Quam legitime accusatam a se judex damnavisset. Damnare dicuntur accusatores, qui efficiunt ut quis damnetur.

(85) *Editionibus*. Spectaculis. Prius legebatur *ædificationibus*: correxit Lipsius.

(86) *Complementum*. Et *unicum crimen eorum, qui crimine vacabant*, inquit Plinius panegy. 42.

(87) *Cotye fratris F.* Sic legit Muretus ex Ann. 2, 64. Alii legunt *Cotye fratre*.

(88) *Insolentia nostri*. Quod imperio nostro non assuevisset.

(89) *Cæletæ*. Sic legendum videtur ex Livio 38, 40. Alii legunt *Cælaletæ*, *Odrusæque & alii*; quæ vox *alii* cum eo quod sequitur non convenit: unde videtur cum Lipsio legendum *& Dii*; qui populi Rhodopen maxime incoluere.

(90) *Alarios equites*. Qui & *alares* absolute dicuntur: socialem equitatum.

(91) *Gravitate fenoris*. Nam provinciæ, cum tributis gravibus premerentur, pecuniam mutuam sumebant a divitibus Romanis, idque grandi fenore.

(92) *Andecavi*. Legit Muretus *Andegavi*.

(93) *Visis militibus*. Heinsius legebat, *obvius militibus*.

(94) *Nobiliſſimam*. Lege cum Pichena, *nobiliſſimamque*.

(95) *Civitates*. Totidem populi unius ejusdemque gentis.

(96) *Cruentas epiſtolas*. Decreta & responsa Tiberii de pœnis damnatorum crimine læsæ majestatis.

(97) *Altitudine animi, an &c.* In priori membro subauditur *utrum*, & sic solet Tacitus. *Altitudo animi* videtur esse hoc loco non *magnitudo animi*, sed, ut ita dicam, *profunditas*, cum quis consilia sua ita celat, & abditos tenet sensus suos, ut assequi non liceat.

(98) *Intolerantior*. Sensu passivo. Gellius 19, 7. inter ea, quæ notat ex Livio, *item*, *curis intolerantibus pro intolerandis*.

(99) *Satis competebant*. Satis constabant, satis sui compotes erant.

(100) *Et fugientibus conſulite*. Ita, teste Jac. Gronovio, codex Flor. non *conſilite*, quomodo hic olim legebatur. Id jam conjectura præceperant J. Fr. Gronovius & Heinsius. Prior interpretatur, trepidos & tantum non jam fugientes exuite, detractisque armis & insignibus militaribus leviores & fugæ paratiores reddite: posterior simplicius & apertius, *parcite*, quod verum videtur.

(101) *Trudibus*. Sudibus prælongis, quorum ope res truduntur.

(102) *Metu deditionis*. Ne scil. ipse ad pacem reconciliandam dederetur a civibus.

(103) *Superfuiſſe*. Adfuisse, opem tulisse. Vide de hac voce Gellium 1, 22.

(104) *Neque decorum*. Supple ex præcedentibus, *proficiſci*.

(105) *Patefecit in ſenatu*. Scriptis ad senatum literis.

(106) *Ad dicendum teſtimonium exterritis*. Vi & metu compulsis ad confitendum.

(107) *Serviles ... cruciatus*. Ad palum alligari, virgis cædi, in crucem adfigi.

(108) *Quamvis modicas*, i. e. quantumvis.

(109) *Princeps antiquæ parcimoniæ*. Nam *rari per Italiam* Tiberii *Cæſaris agri*, *modeſta ſervitia*, *intra paucos libertos domus*. Ann. 4, 7.

(110) *Sumptuariam legem*. Ab Augusto latam, de qua vide Gellium 2, 24.

(111) *Adtrectare quod non obtineret*. Ita codex ms. non *obtineretur*. Idem infra scribit *deprenderem*: non *deprehenderem*.

(112) *Unius invidia ab omnibus peccatur*. Soli principi communia vitia imputantur.

(113) *Familiarum numerum & nationes*. Servorum multitudinem e variis nationibus. Vide Ann. 14, 44. *Æris*. Statuarum.

(114) *Unius urbis cives*. At postea populi gentesque universæ civitate Rom. donatæ.

(115) *Quod vita populi*. Nam frumentum e Sicilia, ex Africa, ex Ægypto Romam advehebatur.

(116) *Simultates faciunt ac mihi relinquunt*. Locum corruptum sic emendat Mercerus, *simultates faciundas mihi relinquunt*. Luxum generatim accusant; singulorum correctionem, hoc est, *simultates faciundas* mihi relinquunt.

(117) *Remissa...cura*. Cura luxus coercendi ædiles exonerati sunt. Ita Lipsius & Gronovius. Aliter Pichena, qui *remissam* intelligit *permissam*. Quod Latinitas & sequentia non patiuntur.

(118) *Regna colere*. Reges ambire, demereri.

(119) *Verum hæc nobis majores*. Alii legunt *Verum hæc nobis majores certamina*. Lege cum Lipsio & aliis *in majores*. Sed utinam sic semper cum majoribus de virtute & honestate certemus.

(120) *Potestatem tribuniciam*. Vide Ann. 1, 2.

(121) *Eamque ætatem*. Tiberius anno ætatis suæ 36. particeps tribuniciæ potestatis factus est.

(122) *Præceperant... orationem*. Præmeditati patres fuerant quid dicerent, quid censerent.

(123) *Ut Asiam sorte*. Admittenda J. Fr. Gronovii emendatio, legentis *ut Asiæ sortem haberet*, quæ nisi extra ordinem aliquid incidisset, sorte deferebatur. Vide supra 32. neque enim Maluginensis postulabat ut sibi liceret sortiri Asiam, sed ut ejus provinciæ sortem etiam sine sortitione haberet; cum Africa Junio Blæso prorogaretur. Itaque infra 71. *Sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata*.

(124) *Duxissent*, i.e. sortiti essent, sive issent in provincias.

(125) *Ut...auspicia....gentile apud solum inciperet*. Nam qui sine auspiciis profectus erat, is in externo ea solo nova atque integra concipere non poterat, ut habet Livius 22, 1.

(126) *Bellum scilicet*. Supple *esse quod moretur Drusum*. Mallemus tamen *bello*.

(127) *Complebantur templa*. Vide supra 36.

(128) *Ut cærimonias deûm*. Tamquam cultum & venerationem diis & eorum ædibus debitam protegentis.

(129) *Re-*

(129) *Rege Cyro*. Freinshemius malebat *regi*, i. e. *a rege*: idque videtur Ryckio præponendum vulgatæ lectioni.

(130) *Cultus numinum utrisque, Dianam aut ... venerandi*. Pro infinitivo *venerari*. Utrisque esse cultus numinum hos, ut Dianam aut Apollinem venerarentur.

(131) *Modus ... præscribebatur*. Utendi scil. asylis, quem modum egredi non liceret.

(132) *Figere æra*. Tabulas æreas, in quibus descripta essent hæc senatusconsulta de modo asylorum.

(133) *Abdidisse*. Alta mente infixum reposuisse.

(134) *Supplicia*. Sallustianum verbum, pro *supplicationes*.

(135) *Pedarii senatores*. *Pedarii* dicuntur, auctore Gellio, *qui nondum gessissent curulem magistratum, quod pedibus itarent in curiam*. Alii tamen *pedarios* senatores existimant dictos, qui in senatu sententiam non dicerent, sed pedibus irent ad eum cujus sententiæ accedebant: hinc Cicero lib. 1. ad Att. ep. 14. *raptim in eam sententiam pedarii concurrerunt*. Et frequenter apud Latinos scriptores occurrunt hæ voces, *pedibus ire in sententiam*; & *pedaria sententia*.

(136) *Obscura initia impudentibus ausis propellebat*. Est hoc a Groslotio: nam vetus lectio *propolluebat*. Quid si cum Jac. Gronovio legas eodem sensu *provolvebat*; quæ vox sane frequens Tacito, & propius abest a veteri lectione.

(137) *Actor publicus*. Vide Ann. 2, 30.

(138) *Ausis ad Cæsarem Codicillis*. Faernus legebat *missis*, quia nempe *ausus* passive nusquam occurrit. Lenius Ryckius, *ausus ad Cæsarem codicillos*, quomodo Tacitum sæpius loqui verum est; ut Ann. 12, 28. *obvio hosti & aciem auso*, & cap. 32. *non ausis aciem hostibus*.

(139) *Quippe alia parente geniti*. Lectio plane vitiosa, quam optime videtur emendare Reinesius: *quippe Cornelia parente geniti*, Tunc enim ratio constat cur Cn. Lentulus bona Corneliæ hujus fisco eximat, eaque filio, consobrino suo, reddi velit.

(140) *In hanc sententiam facta discessio*. Quum de re in senatu proposita plures erant sententiæ, ne dies dicendo eximeretur, consul, aut is, qui senatui præerat, jubebat discessionem fieri, i. e. senatorum quosque ad eum transire, cujus sententiam sequerentur, ut ea discessione dignosceretur quid pluribus placeret: tuncque judicium aut decretum fieri per discessionem dicebatur. Vide Plinii epist. 8, 14.

(141) *Cæsius Cordus*. Cretæ & Cyrenarum procons.; de quo sup. 38.

(142) *Egregium publicum*. Eo sensu quo *bonum publicum*. Et Livius dixit *pessimum publicum* lib. 2. *Nec dubitatur quin Brutus pessimo publico reges exacturus fuisset*.

(143) *Equestri fortunæ*. Admittenda videtur Gruteri conjectura emendantis *sequestri fortunæ*: fuit enim proculdubio Romæ templum *equestris fortunæ*, memoratum scriptoribus ante & post Tacitum. *Sequester* autem ex Gronovio non a *sequor*, quod Gellio creditum, sed a *secus* dicitur, quasi *secuster*, quoniam intervenit dissidentibus, ipse neutrarum partium, alius ac semotus ab utroque. Duas vero personas significat, vel *arbitri*, medii interpretis, vel *custodis*, penes quem res controversa deponitur. Et hoc sensu vox sumebatur in hoc adulatorio voto equitum, quippe qui salutem Augustæ apud fortunam quasi deposuerant, & huic illam custodiendam mandaverant.

(144) *Ut .... abesset*. Tum liceret ei abesse plusquam binoctium, venia tamen a pontifice maximo prius impetrata

(145) *Arcuerat*. Vulgari mendose *arguerat*. Certissima emendatione reposuerunt Lipsius, Gronovius *arcuerat*, i. e. vetuerat, prohibuerat.

(146) *Manente .... nomine Pompeji*. Nempe illi theatro, quamquam a Cæsare exstructo.

(147) *Triumphi insignibus*. Insignia illa fuere corona pateraque aureæ, sella curulis, scipio eburneus, toga picta, tunica palmata, statua laureata, nomen triumphale, quibus qui donatus fuerat, perpetuo, dum viveret, utebatur.

(148) *Lepitanos*. Alii legunt *Leptinos*; sed *Leptitanos* hîc forte rescribendum, ut Hist. 4, 50.

(149) *Progener destinatus*. Ut aliquam duceret e liberis Germanici.

(150) *Quod effigies eorum non visebantur*. Habebantur illæ quidem domi & in publico, ut videre est, Ann. 4, 35. sed ut majestatis damnatorum non præferebantur in funeribus. Vide Ann. 2, 32. de Libone.

IN LIBRUM QUARTUM

ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Turbare*. Absolute positum, pro turbida esse.

(2) *Ælium Sejanum*. Qui adoptatus alicui ex Æliis, nomen suum de more produxerat, ut pro *Sejus* diceretur *Sejanus*.

(3) *Quo facinore*. Nece Drusi, quem veneno sustulit.

(4) *Veno dedisse*. Ita cum Flor. Pichena & J. Gronovius, quos sequitur Ernestus, pro vulgato *venum dedisse*.

(5) *Solertia*. Ingenii dexteritate.

(6) *Juxta*. In pari gradu.

(7) *Fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur*. Lege cum Savilio *crearetur*, probante Ryckio, hoc sensu, ut milites ipsi assiduo conspectu suæ multitudinis audaciores essent, & nemo Romæ res novas tentare auderet, cum tantus exercitus pro salute imperatoris excubaret ad portas urbis.

(8) *Procul urbis inlecebris*. Vallo clausi, nec jam per domos civium dispersi.

(9) *Neque senatorio ambitu abstinebat*. Non contentus castrensi ambitione, senatores quoque ambibat, sibique conciliabat: in senatu quoque volebat se gratiosum esse.

(10) *Coli ... inter principia*. Adorari inter signa militaria cum imaginibus imperatorum, quæ in principiis castrorum servabantur: porro ea signa pro numinibus legionum habebantur. Vide Ann. 2, 17.

(11) *Avunculus*. Major avunculus. Vide ad Ann. 2, 27.

(12) *Municipali adultero*. Qui ne quidem Romanus esset origine, natus Vulsiniis Etruriæ urbe.

(13) *Quæ fratri ejus Neroni*. Vide Ann. 3, 29.

(14) *Quanto sit angustius imperitatum*. Nam Trajanus, quem hic oblique laudat scriptor, fines imperii promoverat.

(15) *Præsidebant*. Sic Ann. 3, 29. Vellejus *proximum exercitum præsidebat*.

(16) *Perdomita*. Ab Augusto, qui Cantabros demum & Astures devicit.

(17) *Per duas legiones*. Nona enim legio e Panonia in Africam missa fuerat ob bellum Tacfarinatis.

(18) *Initio ab Syria*, i. e. ab initio Syriæ.

(19) *Illis*. Legionibus quæ in Mœsia & Pannonia.

(20) *Socia triremes*. Ut classis in Danubio, in Ponto, in Rheno &c.

(21) *Neque multo secus in iis virium*. Quam in classibus & legionibus Romanis.

(22) *Quando*. Quandoquidem, si quidem.

(23) *Inlustres domi artes*. Quas alibi *civilia studia* vocat: puta eloquentiam, jurisprudentiam &c.

(24) *Frumenta*. A quibusdam provinciis tributi nomine quotannis pendi solita, quæ *annona* vocabulo proprie censentur.

(25) *Agitabantur*. Tractabantur: publicani enim seu redemptores vectigalium ex equestri ordine erant.

(26) *Modesta*. Intra modestiam se continentia, non superba & arrogantia, ut plerumque servi principum.

(27) *Cerni effigiem ejus in monimentis*, in theatro *Cn. Pompeji*. Vide Ann. 3, 72.

(28) *Communes ..... nepotes*. Quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur, Ann. 3, 29.

(29) *Precandam .... modestiam*. Nempe Sejano, qui eo creverat, ut coerceri, atque adeo modestia ei imperari non posse videretur. Ita Gronovius, qui contra Lipsium contendit hæc verba Taciti non esse intelligenda de Modestiæ numine: nullam enim talem deam apud Romanos cultam.

(30) *Sede vulgari*. In communibus subselliis senatorum, non in sella curuli.

(31) *Victo gemitu*. Suo ipsius gemitu compresso.

(32) *E complexu reipublicæ*. E cura atque administratione rerum publicarum: id enim est *amplecti* rempublicam.

(33) *Corrupta ad scelus*. Ad necem mariti. Infra *quod is Lygdus*. Vocem *Lygdus* spuriam esse & a glossa ortam haud dubitat Ernestus.

(34) *Verteret &c.* Sceleris sui crimen in alium transferret.

(35) *Nullo ad pænitendum regressu*. Cum nullum sibi ad pœnitendum regressum relinqueret.

(36) *Domum Germanici revirescere*. Ita cum codice Flor. veteres editi; idque revocavit Jac. Gronovius pro vulgatorum *reviviscere*.

(37) *Liviæ conscientiam*. Scelerum cum ipso societatem.

(38) *Superbam fecunditate &c.* Sic legendum cum Mureto, cum alii non recte legant *superbiam, fecunditate subnixam &c.*

(39) *Atque hæc*, nempe Livia, quam modo appellavit. Sed quæ sequuntur Sejanum potius reſpiciunt quam Liviam. Erneſtus cum Acidalio legit *Adque hæc*, i. e. & præterea, inſuper.

(40) *Agrippinæ . . . . proximi*. Qui Agrippinæ *inter intimos* erant, ut dixit ſupra.

(41) *In inſulam Amorgum*. Quæ una e Cycladibus.

(42) *Pater Sempronius*. Vide Ann. 1, 53.

(43) *Sordidas merces*. Nam, ut ait Cicero de officiis 1, 42. *Mercatura, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt*.

(44) *Paternis adverſis*. Et illum paterna calamitas in exitium traxiſſet.

(45) *Juſſu regis Mithridatis*. Vide Ciceronem pro lege Manilia 7.

(46) *Oſcum*. Ex Oſcorum gente Romam tranſlatum.

(47) *Cenſorium funus*. De cenſorio funere multa diſputant interpretes: videtur intelligendum funus cum eo apparatu, qui in funere cenſoris adhibebatur. Porro in eo, ut notat Polybius, circumfuſi veſtes geſtabant purpureas, cum in conſulis aut prætoris funere prætextis tantum uterentur. Publicum funus fiebat pecunia publica: unde omne cenſorium funus publicum erat; ſed non omne publicum, & cenſorium fuit, quod videtur honoratiſſimum fuiſſe: funus cenſorium decernitur Claudio imperatori, Ann. 13, 2. & Hiſt. 4, 47. Flavius Sabinus imperatoris frater cenſorio funere effertur.

(48) *Procurator*. Procuratores in provinciis dicebantur, qui ab imperatore miſſi res ipſius procurabant, juſque habebant in ſervitia & pecunias Cæſaris. De iis vide Ann. 12, 60.

(49) *Egitque grates Nero*. Germanici filiorum maximus, qui nimirum pro Aſiæ civitatibus verba faciebat. Ita Nero ſedecim annos natus cauſam Ilienſium ſuſcepit, *ut ſtudiis honeſtis & eloquentiæ gloria eniteſceret*, Ann. 12, 58.

(50) *Confarreatis*. Qui confarreatione matrimonium iniſſent. *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant:* uſu, *ſi mulier anno uno cum viro, licet ſine legibus, fuiſſet:* farre, *cum per pontificem maximum & dialem flaminem per fruges & molam ſalſam conjungebantur, unde* confarreatio *appellatur:* coemptione *vero atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut ſi quis prior defunctus eſſet, locum hereditatis juſtum alteri faceret*. Hæc Servius. *In ſacris*, inquit Plinius 18, 3. *nihil religioſius confarreationis vinculo, ne-*

vaque nupta farreum præferebant. Necesse autem erat non solum flaminem nasci confarreatis parentibus, sed & ipsum cum flaminica farre jungi. *Mos fuit, flamini ac flaminicæ, ut per farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis quæ hostia fuisset; & ibi nubentes, velatis capitibus, in confarreatione flamen ac flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit*. Idem Servius.

(51) *Et quando*. Et quoniam.

(52) *Lata lex*. Lata lex est, qua uxor flaminis in solius mariti potestate esset, quantum attinet ad ea sacra, quæ flaminica faciebat, in quibus ministram habebat sacerdotulam, quam flaminiam appellabant. Vide Gellium 6, & 10, 15. *Cetera*. Hoc est, in ceteris eodem jure esset, quo aliæ feminæ, i. e. mariti simul & patris potestate contineretur.

(53) *Sestertium vicies*. Lib. Tur. 250000.

(54) *Maxime prompti*. Promptos intellige industrios, audaces, & rebus agendis idoneos.

(55) *Imparemque tanto merito*. Nempe fortunam suam.

(56) *Multa adseveratione*. Magna severitatis & gravitatis simulatione. Sic Ann. 13, 18. Seneca & Burrus dicuntur *gravitatem adseverantes*, i. e. vultu eam gestuque & sermone, aliaque specie præferentes.

(57) *Aut Varro consul*. Nam Varro verbo consul, revera mancipium, neque jam resp. sed tyrannis.

(58) *Conscientia belli*. Ob initam cum Sacroviro belli societatem.

(59) *Uxor Sosia*. Quam ab injuriis provincialium non cohibuisset. Nam *viri in eo culpa, si femina modum excedat*. Ann. 3, 34.

(60) *Stipendiariis*. Gallis tributum pendentibus, quos exhausisse dicebatur.

(61) *Liberalitas Augusti avulsa*. Freinshemius explicat ereptum Silio quidquid ex liberalitate Augusti unquam accepisset. Ryckio dubium non videtur, quin Tacitus dicere voluerit Tiberium, in hac Silii damnatione, recessisse primum ab imitatione abstinentiæ & liberalitatis Augusti, qui non sustinuerat aliquid ex bonis damnatorum capere, si hi liberos haberent.

(62) *Partem bonorum*. Scilicet dimidiam: is enim sensus hujus vocis, quoties absolute sumitur.

(63) *M. Lepidus*. De quo vide Ann. 3, 35.

(64) *Secundum necessitudinem legis*. Juliæ, ut videtur, de majestate.

(65) *Animo diverſus*. De quo Vide Ann. 5, 3, & 6, 5.
(66) *Ut retuli*. Ann. 2, 34.
(67) *Per immodicas inimicitias*. Eo quod avidus eſſet inimicitiarum, easque ſine modo exerceret. *Jurati ſenatus*. Cum ſenatus deum teſtem advocaſſet ſe de re propoſita cenſiturum, quod e fide ſua reque publica videretur. Sic apud Dionyſium 7. Tribuni plebis impetrant ut in cauſa Coriolani ſenatus juratus ſententiam dicat, ut ſolet in conſeſſu judicum.
(68) *Amoveretur*. Quod ei accidit ſub Auguſto. Vide Ann. 1, 72.
(69) *Triumphalium inſigni*. Vide Ann. 3, 72.
(70) *Ipſaque e provincia*. Ex ea parte Africæ quæ Romanis parebat.
(71) *Legatis aut tribunis*. Sic unicæ membranæ, melius quam editi *legatis ac tribunis*. Nam, ut obſervat Erneſtus, non tot habebat legatos Dolabella, ut ſingulis agminibus legatum præponere poſſet: itaque partim legatis, partim tribunis dedit.
(72) *Poſitis mapalibus*. Quod ſignum erat moræ longioris, quam ibi trahere conſtituiſſent. *Mapalia* dicuntur *ædificia Numidarum agreſtium, oblonga, incurvis lateribus tecta, quaſi navium carinæ*. Sall. Jug. 18.
(73) *Præpeditis... equis*. Pedica retentis.
(74) *Per manipulos*. Erant in legione centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem. Gellius 16, 4.
(75) *Dejectis ..... ſtipatoribus*, i. e. proſtratis: quemadmodum Phædrus, *ſuper juvencum ſtabat dejectum leo*. Codex unicus habet *delectis* nullo ſenſu: emendavit Gronovius. Pichena legebat *deletis*.
(76) *Nec culpæ neſcia*. Alii legunt *Et culpæ neſcia*; quæ lectio ſtare non poteſt; nam ſupra 23. dixit *prædarum receptorem & ſocium populandi fuiſſe regem Garamantum, miſſis levibus copiis*. Reponit Jac. Gronovius & *culpæ non neſcia*; quæ negatio ſcripta per unam literam cum lineola ſuperinducta librarium fruſtrata ſit.
(77) *Antiqua patrum munera*. Quæ munera olim ab ſenatu regibus mittebantur.
(78) *Cui provincia ... Calles evenerat*. Quæ provincia maritima fuit, & una e quatuor provinciis, quæ *vetere ex more* quæſtoribus decernebantur. Hujus autem quæſtor tractui Campano Sidicinoque præfuit Brundiſium uſque. Codex Flor. ſcribit *Calles*, idque reſtituit Ryckius: ſed obſervat Er-

nestus non raro litteram *l* temere duplicari in illo codice, ut in *Sillanus* pro *Silanus*, *molliri* pro *moliri* &c.

(79) *Catena vinctus, perorante filio, pater. Paratus*. Alii legunt *Catena vinctus perorante filio. Præparatur*. Hunc locum alii aliter emendant: omnium felicissime Jac. Gronovius: *catena vinctus pater, orante filio. Præparatus adolescens &c.* Sed & supra pro *inducti sunt*: *ab exsilio &c.* mallet Ernestus *inducti, stabant, ab exilio &c.*

(80) *Falsa exterritum*. Græca locutio Latinis illius ævi scriptoribus frequens.

(81) *Robur & saxum*. *Robur*, ait Festus, *in carcere is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includebatur*. *Saxum* intellige Tarpejum, unde damnati præcipitabantur. *Parricidarum pœnas*. Lex jubebat eos in culleum insui, & in flumen proximum dejici.

(82) *Post damnatum Libonem*. Vide Ann. 2, 30.

(83) *Gallus Asinius*. Lege cum Mureto *cum Gallus Asinius* vel cum Ernesto pro *censeret* repone *censuerat*.

(84) *Amorgum reportatur*. Vide supra 13.

(85) *Et velut eluctantium verborum*. Et in sermone tardus, & seipsum præpediens.

(86) *Ob rem judicandam*. Lectionem codicis, quam servant Beroaldus & Aldus male mutarunt recentiores in *judicatam*.

(87) *Ut retuli*. Ann. 2, 27.

(88) *Qui veteres populi Romani res composuere*. Ita in Vulgatis minus recte. Freinshemius ex Ann. 1, 2. legit *qui veteris &c.*

(89) *Libero egressu*. Quum in tanta rerum varietate liberi egressus ab una re in aliam darentur.

(90) *Delecta ex his & consociata reip. forma*. Ita dedit Ernestus e vestigiis codicis Flor. in quo scribitur *consciata*: unde Beroaldus fecit *constituta*: Jac. Gronovius *concinnata*. Laudanda maxime respublica, quæ fit e trium formarum bonis delectis & in unum consociatis & conjunctis.

(91) *Neque alia re Romana, quam si &c.* Forma nempe Reipublicæ, quæ nunc est, nihil differt a regno, nisi nomine. Alii legunt *neque alia rerum &c.*

(92) *Easdem exitu*. Quæ eumdem exitum habeant.

(93) *Ut nimis ex propinquo diversa arguens*. Eodem sensu Hist. 2, 64. *Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum, onerabat Galeria imperatoris uxor*.

(94) *Id perniciabile reo*. Quod scilicet Sejanum haberet adversarium, & quod Cæsar truci vultu defensionem acciperet.

(95) *Sexageſimum ante annum*. Ante annos dumtaxat 66. ſed numerum mavult rotundum. Alii legunt *ſeptuageſimum &c.*

(96) *Occultati*. A filia, & ab eadem poſtea editi. Vide Senecæ conſolationem ad Marciam; quæ hujus Cremutii filia.

(97) *Feriarum Latinarum diebus*. Tarquinius Superbus, icto fœdere cum Latinis populis, inſtituit, ut quotannis in Albano monte feriæ celebrarentur, quibus adeſſent hi populi, & ſinguli victimæ partem acciperent: ſed quia conſules feriis illis a ſe indictis præſidebant, inſtitutus, ſeu revocatus ab Auguſto mos eſt creandi præfectum urbis, qui jus interim diceret, non vera, ſed ad ſpeciem tantum adumbrata poteſtate: is autem præfectus erat adoleſcens aliquis e prima nobilitate, ut hoc anno Druſus Germanici filius, quem *auſpicandi* muneris *gratia tribunal ingreſſum* adit accuſator. Cave præfecturam hanc confundas cum illa, de qua Ann. 6, 10, & 11.

(98) *Amiſere libertatem*. Ademerat & Auguſtus, ſed mox reſtituerat.

(99) *Per Vibium Serenum*. Filium, de quo ſupra 28.

(100) *Veneratio ſenatus adjungebatur*. Vide ſupra 15.

(101) *Quandoque conceſſero*. Ita codex ſcriptus, ut Ann. 1, 6. idque non debuit mutari in *quandocumque*. Infra pro *cetera principibus* ſtatim *adeſſe*, legit Muretus *affatim*.

(102) *Socors*. Idem fere hic quod *vecors*: cui nimia fortuna *ſocordiam* ſeu inſaniam quamdam attuliſſet.

(103) *Conjunctione Cæſaris dignus*. Ipſius filia Claudii filio deſtinata Ann. 3, 29.

(104) *Firmari domum*. Nempe ſuam, quam vocem deinde reſtringit ad liberos ſuos: nam ſe felicem, ſi cum principe vivat obeatque.

(105) *Tolerandum haberet*. Sumptum e Græcis loquendi genus, quod frequens in illius ævi ſcriptoribus. Sic Ann. 14, 44. *Si nunc primum ſtatuendum haberemus*.

(106) *Sic quoque*. Cum nulla ſit ex tali matrimonio diſcordiæ cauſa.

(107) C. *Cæſari*. Auguſti ex Julia & Agrippa nepoti.

(108) *Fratrem*. Germanicum. *Patrem*. Druſum Tiberii fratrem.

(109) *Qui... perrumpunt*. Domum tuam penetrant, te frequentes conveniunt & colunt. *Antiſſe patris mei amicitias*. Metonymice pro *amicos*. Agrippam & Mecænatem intelligit.

(110) *Rurſum Sejanus*. Miſſis nimirum aliis ad Tiberium codicillis.

(111) *Vera potentiæ augere*. Accipiunt paſſive pro *augeri*, quod mallet Erneſtus. Acidalius reponebat *veram potentiam augere*, i. e. creſcere. Ryckius leviori mutatione legit *vera potentia augere*: quod d'ctum, ut *tacita ſuſpicionum*, *inania famæ*.

(112) *E militaribus viris*. Quibus verbis deſignatur rerum urbanarum haud ſatis peritus.

(113) *Vel ſtatim*. Coram univerſo ſenatu. *Vel in cognitione*, ſeu in actione legitima coram datis judicibus.

(114) *Majeſtatis pœnis adfectus eſt*. In Baleares inſulas relegatus, ex Euſebii chronicis.

(115) *Lege Julia*. Qua damnatis permiſſa relegatio, quæ mitior exſilio fuit, ſi quidem relegati civitatem retinebant.

(116) *Dianæ Limnatidis*. Sic dictæ, eo quod portubus præſit. Jac. Gronovius emendavit ex codice ſcripto *Limenatidis*, ut voluit Lipſius: male editi *Limenetidis*.

(117) *Permiſſo publice arbitrio*. Cum publico, ſeu reipublicæ Mileſiorum permiſſum ab Lacedæmoniis & Meſſeniis arbitrium eſſet.

(118) *Ut conſanguineus*. Quia Segeſta ab Æenea Trojano condita. Hanc Virgilius vocat *Aceſtam*.

(119) *Cui minor Antonia*. Hîc & Ann. 12, 64. diſſentit Tacitus ab Suetonio, qui ſcribit *majorem* Antoniam fuiſſe in matrimonio Domitii, *minorem* in Druſi. Vide in Caligula 1, & in Nerone 5.

(120) *Pecunias e publico interceptas*. Pecunias reipub. Termeſtinorum, quas privati per fraudem ceperant & detinebant.

(121) *Crebra & inulta vulnera fecere*. Ita veteres editi omnes, idque reſtituit Jac. Gronovius. Vitioſe recentiores *crebra & multa*.

(122) *Quæ opportune jam muniebat*. Freinshemius mallet *immuniebat*: ut Ann. 11, 19. *Ne juſſa exuerent, præſidium immunivit*. *Dein foſſam*, ſupple *ducens*, *loricamque*, i. e. vallum exiguum, ſepimentum *contexens*, quod e cratibus plerumque fiebat.

(123) *Cum libertate occidere*. Eodem ſenſu Ann. 2, 15. dixit *tenere libertatem, aut mori, ante ſervitium*.

(124) *Muralia pila*. Quæ deſuper in hoſtem mittebant, graviora & firmiora pilis in acie vibrari ſolitis.

(125) *Proxima ſponte vicorum recepta*. Beroaldus refinxit co-

dicis scripturam *sponte incorum* hoc pacto *sponte incolarum*. Scripturæ propius inhæret Jac. Gronovius *sponte vicorum*.

(126) *Quo initio invidiæ*. Suæ scilicet in eum expromendæ usa.

(127) *Cælesti sanguine ortam*. Mallet Gron. *ortos: intelligere discrimen*. Sibi nimirum imminens. Infra dedimus cum Ernesto *non ideo lædi*, ex unico codice. Editi omittunt *non* priore loco.

(128) *Oblita Sosiæ*. Vide supra 19.

(129) *Qua suo jure disertum &c.* Qua Afrum vere & optimo jure disertum appellandum dixit.

(130) *Invidiam & preces*. Vide Ann. 3, 67.

(131) *Esse in civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignarentur*. Alii legunt *esse in civitate .... Germanici conjugem &c.* Locus mutilus, quem sic explendum censet Jac. Gronovius, *esse in civitate, Agrippinam Germanici conjugem ac liberos qui recipere dignarentur*.

(132) *Quo famam averteret*. Ut rumores illos vulgi alio traduceret.

(133) *Quanam in civitate templum statueretur*. Quod destinatum Tiberio ac senatui a communi Asiæ. Vide supra 15.

(134) *Fundamenta templi*. Construendi.

(135) *Atye*. Herculis & Omphales filio.

(136) *Super numerum*. Ut ultra numerum legatorum, qui certus erat proconsulibus, unus extra ordinem adderetur, qui &c.

(137) *Traditur etiam*. Iis Tiberii secessus causis hanc adde præcipuam, quod se magis tutum in insula fore crederet, quam in urbe. Intellexerat enim in causa Votieni supra 42. qui de se sermones haberentur.

(138) *Coccejus Nerva*. De quo Vide Ann. 6, 26.

(139) *Curtius Atticus*. A Sejano mox oppressus. Ann. 6, 10.

(140) *Tam incredibilem casum*. Ita codex unicus & veteres editi. Vitiose recentiores *causam*.

(141) *Artis & falsi*. Patuit quam prope ab se invicem distarent ars divinandi & falsitas.

(142) *Cui vocabulum speluncæ*. Quod nempe nativo specui addita, prope Amyclas, Cajetam inter & Tarracinam.

(143) *Suspensus*. Tiberio scilicet accubabat in eodem lecto.

(144) *Adsimulabatque judicis partes*. Ipse judicem se gerebat, aliorum accusationes elevans, aut interpretatione molliens. Muretus malebat *indicis*, idque probat Gronovius,

tamquam Sejanus invitus, fide ac devotione cogente, principi domûs suæ mala indicaret. Et hoc interpretatio ipsius Taciti videtur postulare, *subditis qui accusatorum nomina sustinerent*.

(145) *Ut erectum ac fidentem animi ostenderet*. Subauditur *se*, idque vividum magis, quam si cum Pichena legas *animum*.

(146) *Oriebantur*. Nempe Neroni, cum videret quosdam *occursum ejus vitare &c.* Immerito locus hic visus est mutilus Acidalio.

(147) *Asinius Agrippa*. Quem Lipsius censet filium Asinii Galli, cujus pater Pollio ab Augusto in lucem provectus.

(148) *Celebraret*, i. e. frequens efficeret, ut majorem hominum multitudinem ad spectaculum inliceret: non enim videtur spectatores admisisse gratuito: unde infra recte Pichena legit *in sordidam mercedem*.

(149) *Virile ac muliebre secus*. Ita distincte exhibet codex unicus, teste Jac. Gronovio, eamque dictionis formam hîc asseruit J. F. Gronovius, & apud Livium 26, 47.

(150) *Ut tali sorte*. Quantum in tali fortuna, felices, qui cruciatum effugerint.

(151) *Quadringentorum millium* sestertiûm, Libellarum Tur. 50000.

(152) *Evenisse id olim Claudiæ Quinctæ*. Vide apud Valerium 1, 8.

(153) *Cum auxilium ad bella ductavisset*. Alii legunt, *Cum auxilium appellatum ductavisset*. Hoc e conjectura Ferreti: nam codex habet, *cum auxilium appellatum tavisset*. Lipsius, deleta voce *appellatum*, e linea superiori frustra repetita, legebat *cum auxilium tulisset*. Faernus, probante Ursino emendabat *appellatus tulisset*. Denique Ryckius conjiciebat, *cum auxilium ad bella tum tulisset*.

(154) *Unde Tuscum vicum ... dictum*. Aliam hujus nominis originem affert Livius 2.

(155) *Claudiæ Pulchra ... condemnatur*. Vide supra 52.

(156) *Subsidia*. Loca in quibus naves subsidere, & stationem suffugiaque habere possent.

(157) *Faciem loci verteret*. Sub imp. Tito. Vide Plinii Epist. 6, 16, & 20.

(158) *Duodecim villarum nominibus ac molibus*. Duodecim villis clarorum nominum, puta Jovis, Saturni, Martis &c.

nec minus substructionum magnificentia conspiciendis. Ita Gronovius interpretatur.

(159) *Quanto intentus... tanto occultos*. Utrobique subaudītur *magis* ex more Taciti.

(160) *Celeberrimo fori*. Ea parte fori, quæ esset celeberrima, qua videntur designari rostra, vel interpretare, cum forum esset frequentissimum.

(161) *Speciem arctæ amicitiæ facere*. Lege cum Mureto *fecere*.

(162) *Forte orta*. Quæ posset fortuito aliquo casu oriri.

(163) *Egens adversum proximos*. Jac. Gronovius interpretatur *egens* fide, qua societas nititur: sed placet Mureti conjectura, pro *egens*, *etiam* reponentis.

(164) *Sollemnia .... anni, Calendis Jan. precatus*. Cæsar precatus, ea, quæ sollemniter anno incipiente solent. Nam primum incipientis anni diem lætis invicem precationibus faustum ominabantur.

(165) *Latinius atque Opsius*. De Opsio nihil in his libris: de Latinio habes Ann. 6, 4.

(166) *Liberorum Agrippina Matertera*. Nam Vipsania Tiberii primum, dein Galli uxor, & Agrippina, eodem patre genitæ, matre diversa, hæc Juliæ, illa Pomponiæ filia.

(167) *Ut cunctationes principis aperirentur*. Ut simultates, quas dudum coquebat in Germanici domum, tandem evomeret. Ita Salinerius. At Gronovius emendat *opperiretur*, & explicat de Sejano, qui subserviebat ingenio principis, & specie clementiam suadentis, dabat ei occasionem contandi, differendique Gallum in maturius odium, sciens illum gaudere mora & quodam quasi tractu consiliorum; postquam decresset, non pænitere, sed a verbis imitibus ad sæva supplicia procedere.

(168) *Julia*. Quæ nupta Æmilio Paullo.

(169) *In usus militares*. In usum tentoriorum & scutorum.

(170) *Modica*. Improcera.

(171) *Litora Oceani præsidebat*. Sic Ann. 3, 39. *Is proximum exercitum præsidebat*.

(172) *Proprætori*. Proprætores dicebantur, qui provincias imperatoris, ab ipso delecti, administrabant, quacumque essent dignitate. Vide Ann. 1, 76.

(173) *Alarius eques*. Equitibus legionum, qui Romani erant, opponuntur alarii equites, qui ex sociis.

(174) *Insignes centuriones*. Vide Ann. 2, 11.

(175) *Aram clementiæ*. Vide ad Ann. 1, 14.

(176) *Societate conſiliorum*. Quam inibant inter ſe, qui Sejanum convenire cuperent, paciſcentes ut ſeſe ad eam rem mutua opera juvarent. Gronovius *ſocietatem conſiliorum* interpretatur conſcientiam atque operam ad ea, quæ Sejanus identidem machinabatur.

(177) *Donec idque*. Lege cum Mureto *id quoque*.

(178) *Is aviam Octaviam.... præferebat*. Quia filius L. Domitii ex Antonia minore, Antonii triumviri & Octaviæ filia. Hujus ergo major avunculus Auguſtus, imperator Nero filius.

IN LIBRUM QUINTUM
ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Ætate extrema*. Anno ætatis 86. ex Dione.

(2) *Per Claudiam familiam*. Livia enim fuit ipsa e Claudiis, unde & nomen tenuit Drusillæ: sed pater ejus insertus adoptione in Livios: is apud Vellejum dicitur Livius Drusus Claudianus. Ad hunc sensum intelligendus locus, Ann. 6, 51. *quamquam mater in Liviam & mox Juliam familiam adoptionibus transierit*.

(3) *Mater impotens*. Plus æquo indulgens potentiæ filii, cui adversus domum mariti, & adversus rempublicam, & adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Gronovius.

(4) *Bene composita*. Nequaquam inferior: metaphora ducta a gladiatoribus qui pares inter se componi dicebantur: scilicet Livia & artes mariti, & simulationem filii apprime callebat æquabatque.

(5) *Quarum....in longum memoria est*. Sic de Nerone 15, 68. *asperis facetiis inlusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt*.

(6) *Prærupta..... & urgens dominatio*. Sævior, & in aliorum exitium imminens.

(7) *Imminentium*, ab Tiberio & Sejano. *Incerta*, ab Agrippina & Nerone.

(8) *Ne relationem inciperent*. Ne rem istam ad deliberandum proponerent.

(9) *Quandoque Germanici stirpem, ubi spatium pœnitentiæ senis*. Alii legunt *Quandoque Germanicis titium pœnitentiæ senis*. Desperata plane lectio, quam nimis audaciter mutavit Rhenanus in *dandumque interstitium pœnitentiæ senis*, quod in textum receptum secuti sunt editores usque ad Rychium: sed in hac emendatione negligitur vox *Germanicis*, de quibus aliquid hoc loco esse debuit; unde Ernesto probabile videtur Tacitum scripsisse, *dandumque in Germanicis*, scilicet in ea re quæ ad liberos Germanici pertineat, *spatium pœnitentiæ senis*. Infra pro *festisque ominibus*, mallet Acidalius *faustisque ominibus*.

(10) *Vi principis impediri testarentur*. Post hæc verba incipit lacuna deploranda hujus libri, in qua perierunt acta fere triennii, ad eum annum, quo consules fuere Tiberius quintum & Sejanus ad Idus Majas: suffecti in eorum locum C. Memmius Regulus & Fulcinius Trio. In iis quæ sequuntur ex oratione cujuspiam damnandi ob Sejanum, lacunas ex Beroaldina editione exprimi curavimus cum Ryckio.

(11) *Super ea re*. Quæ res ea fuerit prorsus ignoratur, ac ne nomen quidem novimus viri constantis, qui accusatus ob amicitiam Sejani seipsum voluntaria morte absolvit.

(12) *Et ille quidem*. Ipse Tiberius, qui suum in quinto consulatu collegam Sejanum spe matrimonii cum Livia Drusi vidua, aut, ut Ryckio placet, cum aliqua ex neptibus suis, Germanici liberis, lactaverat.

(13) *Per mærorem, quam*. Subintellige ex sensu, *magis*, *potius*, quas voces Tacitus frequenter supprimit.

(14) *Retinens*. Eos scilicet quibus animus erat adsistere ipsi: *dimittens*, quibus satis erat ipsum breviter alloqui.

(15) *In Blæsum*. Sejani avunculum; de quo vide Ann. 3, 72.

(16) *Petito per speciem studiorum scalpro*. Sic vocat instrumentum, quo studiosi pennas acuunt aut aptant.

(17) *In reliquos Sejani liberos*. Filius nempe natu maximus cum patre simul supplicio adfectus. Duo supererant: nam Sejanus ex Apicata uxore tres liberos genuerat. Ann. 4, 3.

(18) *Puella adeo nescia*. Et tamen ante undecim annos desponsata fuerat Claudii filio Druso. Vide Ann. 3, 29.

(19) *Triumvirali supplicio*. A Triumviris rerum capitalium apparato. Infra *compressam*, i. e. vitiatam, ut nempe non jam infans, sed mulier videretur, & plena annis.

(20) *In Gemonias abjecta*. Sub Tiberio, inquit Suetonius in Tib. 61. *Nemo punitorum non est in Gemonias abjectus, uncoque tractus*. Post hæc verba Ryckius ponit asteriscum, putatque hinc excidisse Apicatæ historiam, quam Tacitus innuit Ann. 4, 2.

(21) *Per dolumque comitantibus*. Conjunctionem delet Muretus. Infra *quippe elapsum custodia* dedimus ex emendatione Lipsii, pro *lapsum custodia*.

(22) *Achajam quoque curabat*. Ex decreto, quo *Achajam ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in præsens proconsulari imperio, tradique Cæsari* placuerat. Vide Ann. 1, 76, & 80.

IN

IN LIBRUM SEXTUM

ANNALIUM NOTÆ.

(1) *Aditis juxta Tiberim hortis.* Qui Cæsaris fuerunt prope Naumachiam. Vide Suetonium in Tib. 72.

(2) *Quasi recens cognitis Liviæ flagitiis.* Apicata uxor Sejani, cognita morte liberorum, vitam sibi eripuit, scripto prius ad Tiberium libello, quo Liviæ facinora & flagitia aperiebat. Tiberius & Liviam & conscios interfecit.

(3) *Tamquam referret.* Ærarium populi, fiscus imperatoris fuit: sed quid interesset in utrum bona Sejani cogerentur, cum utriusque pecuniæ in potestate essent imperatoris? *Hæc*, i. e. has ineptias *Scipiones*, *& Silani &c. censebant*.

(4) *In quatuordecim ordinibus sedendi.* Tamquam equites. Hoc jure gaudebant primipilares militia defuncti.

(5) *Quos neque dicta imperatoris.* Videtur excidisse vocula *nisi* ante *imperatoris*.

(6) *Custoditurque domibus Magistratuum.* Hanc liberam vocabant custodiam. *De custodia reorum*, inquit Alpianus, *æstimare proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fidejussoribus committenda.*

(7) *Ut retuli.* Ann. 4, 68.

(8) *Noxiam conscientiæ.* Groslotius legebat *noxæ conscientiam*. *Pro fœdere haberi.* Esse velut fœdus, quo adstricti periculum sibi non facesserent.

(9) *Quamvis crudelem.* Pro quantumvis.

(10) *Arguitur pleraque.* Græca locutio, pro in plerisque. Sic Virgilius, *Cetera parce puer bello*: idque loquendi genus frequens Tacito.

(11) *C. Cæsarem.* Valde blanditur Freinshemii conjectura legentis *Cajam Cæsarem, quasi incertæ virilitatis*: & scomma erit in eum tamquam mollem & effeminatum, quem Suetonius in Caligula 36 ait *pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercisse.*

(12) *Novemdialem ... cœnam.* Donatus Phormione. *In nuptiis*, inquit, *dies septimus instaurationem voti habet, ut in*

funere nonus, *quo parentalia concluduntur*. Arguebatur itaque natales *Augustæ*, vel potius *Augusti* epulas cœnam mortuorum appellasse.

(13) *Neque cuncta*. Lege cum Pichena, *eaque cuncta* : & idem erit Græcismus, qui occurrit supra *arguitur pleraque*.

(14) *Præstantissimus sapientia firmare*, pro *adfirmare*. Vel Plato, vel Socrates.

(15) *Eamdem pœnam*. Quæ fuerit non liquet, ob jacturam libri superioris. De Arruntio vide infra 48.

(16) *Destinare properat*. Lipsio ac Mureto placet *poterat*.

(17) *Indicibus accessere*. Indicium professi sunt in eos qui sequuntur; ac proinde servati, ut supra c. 3. Paconianus.

(18) *Collegam patris*. Seji Strabonis.

(19) *Novissimi consilii*. Quo Tiberium e medio tollere cogitavit.

(20) *Claudiæ & Juliæ domûs partem*. Utrumque spe, non re. Vide ad Ann. 5, 6, & 9. nec aliam ob causam infra, conversa oratione ad Cæsarem velut præsentem, Sejanum dicit ipsius generum.

(21) *Nec ideo*. Nec, utcumque scruteris, adsequare.

(22) *Satrium atque Pomponium*. Sejani clientes, qui videntur fuisse conjurationis conscii & indices. De Satrio vide Ann. 4, 34. de Pomponio infra 18.

(23) *In cohortem suam*. Inter amicos & comites suos.

(24) *Qua occupandæ reip.* Lege cum Mureto, *quia*.

(25) *Vescularius Atticus*, Idem qui Ann. 2, 28 dicitur *Vescularius Flaccus*.

(26) *Curtium Atticum*. Vide Ann. 4, 58.

(27) *L. Piso pontifex*. Forte error ex notis, scribendumque, *L. Piso præfectus urbi*; de quo videndus Seneca epist. 84.

(28) *Patrem ei censorium fuisse memoravi*. In libris qui interierunt.

(29) *Præfectus urbi recens*. Ab Augusto enim urbis præfectura, de qua hîc agitur, instituta : ideo addit *insolentia parendi graviorem*. Vide ad Ann. 4, 36.

(30) *Per discessionem*. Vide ad Ann. 3, 69.

(31) *Per magistros*. Nempe sacerdotum : nam cuique sacerdotum collegio suus magister erat.

(32) *Sociali bello*. Immo *civili*, & sic Tacitum scripsisse censet Lipsius :. id accidit L. Scipione, C. Norbano coss. ut ipse Tacitus memorat Hist. 3, 72.

(33) *Silentium ipsius*. Quod non ipse edixisset, ut solebat. Vide Ann. 3, 6, & 5, 5.

(34) *Ambigens patriam & declinans*. Patriam velut ambagibus circuiens, & declinans, quoties ad eam accessisset: nisi malis breviter dictum, pro, *ambigens an patriam intraret*.

(35) *Adversum legem dictatoris Cæsaris*. Hæc videntur intelligenda de lege, qua Cæsar edixerat, ne quis in argento aurove domi haberet amplius quam quindecim millia dracmarum, nostræ pecuniæ libellas 7500. unde Suetonius in Tib. 49 scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent*.

(36) *Unciario fœnore*. Ita ut pro centenis nummis nummus unus pro usura singulis mensibus solveretur, duodecim per annum.

(37) *Duas quisque fœnoris partes*. Ut fœneratores duas partes tertias pecuniæ creditæ in agris collocarent, ita ut pro duabus illis partibus, inita æstimatione, agros acciperent in Italia: *sed creditores in solidum appellabant*, seu reposcebant apud judices universum debitum, & ut tertia pars reliqua pecunia solveretur.

(38) *Minuere fidem*. Quod Gallice dicimus, *diminuer leur credit*.

(39) *Pecuniam mercandis agris condiderant*. In arca compressam tenebant, ut parationes essent ad occasiones bene emendi.

(40) *Ægrius distrahebant*. Difficilius ac proinde viliori pretio divendebant possessiones suas.

(41) *Millies sestertio*. Libellis Tur. 12500000.

(42) *Prædiis*, i. e. pignoribus sive hypothecis.

(43) *Cn. Magnus*. Pompejus, cujus, bello civili, Theophanes præfectus fabrûm fuit.

(44) *Aurariasque*. Auri fodinas: sed hoc loco vel dele voculam *que*, vel lege cum Jacobo Gronovio, *magnitudinem pecuniæ malo vertisse aurariasque; eas... seposuit*.

(45) *Jacuit immensa strages*. Suetonius in Tib. 61 abjectos tractosque scribit uno die *viginti*: sed numerum illum Lipsius putat corruptum, substituitque *mille*.

(46) *Interciderat .... metus*. Metus vi sua & magnitudine abstulerat mutuam commiserationem, & agnitionem similis fortunæ.

(47) *Qualem diem*. Qualem animum vultumque, seu lætum, seu tristem, sumpsisset Tiberius, talem & ipse induens ac præ se ferens. Gronov.

(48) *Et tu, Galba*. Suetonius in Galba 4 non Tiberio, sed Augusto præsagium hoc tribuit, nec de consule Galba, sed puero. A Tacito stant Josephus & Dio.

(49) *Qualem diem*. An felicem, an infaustum. Infra pro *pavescere* conjicit Jac. Gronovius *pavescens* e scriptura codicis *pavescente*.

(50) *Fatum*. Apud Gellium 6, 2. *Fatum est sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum & catena, volvens semet ipsa sese, & implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque est*.

(51) *In tempore memorabitur*. Non est in libris, qui supersunt, id vaticinium, ne in Suetonio quidem.

(52) *Asinii Galli*. Quem eodem die & convivam Tiberii, &, eo subornante, damnatum narrat Dio in actis anni 782. Is filius Asinii Pollionis librum edidit, in quo patrem Ciceroni comparabat, cui rescripsit Claudius qui postea imperavit.

(53) *Sponte, vel necessitate*. Magis ex more Taciti foret *sponte, an necessitate*. Infra *præscriptum fuisse Macroni* legitur in ms. & sic dedit Beroaldus. In vulgatis *descriptum* est a Rhenano.

(54) *Medio triennio*. A tempore scilicet accusationis ad mortem.

(55) *Mandendo . . . tomento*. Ryckius putat hoc *tomentum* fuisse ex herba Gnaphalio, de qua Plinius 27, 10. *Gnaphalion, alii Camæzelon vocant, cujus foliis albis mollibusque pro tomento utuntur*.

(56) *Æqui impatiens*. Eodem sensu Ann. 2, 42 *regibus æqua, nedum infima, insolita sunt*.

(57) *Jactavit*. Imputavit, beneficii loco adscripsit.

(58) *Acta ob id grates*. Non diis, ut Pichena voluit, sed principi ob clementiam, idque clare docet Suetonius in Tib. 53.

(59) *Precibus Augustæ*. Vide Ann. 3, 17.

(60) *Drusi*. Qui Tiberii filius. *Neronis*, qui Germanici filius natu major. *Denupsit*, infra dignitatem suam nupsit.

(61) *Funere censorio*. Vide ad Ann. 4, 15. *Syriæ administranda imagine*. Nam Tiberius Syriæ pridem præpositum Romæ detinuerat.

(62) *In prioribus libris*. Vide Ann. 4, 20.

(63) *De numero annorum*. Quos vivendo expleat.

(64) *Mille quadringentos sexaginta unum interfici*. Is erat annus Ægyptiorum maximus, quem solis & lunæ & quinque planetarum orbes conficiunt, cum ad idem signum

omnes referuntur, unde profecti erant. Ingeniose Muretus distinguit post vocem *sexaginta*, legitque *unum in terris*.

(65) *Suis in terris*. Heinsius conjiciebat *surculis thureis*.

(66) *Invidia velavisse*. Quaesito in ipsum Tiberium odio.

(67) *Sextia*. Lipsius in margine *sextia*, quod verum videtur Ernesto.

(68) *Indicium mortis*. Pro *indictam mortem*, seu *indictionem mortis*.

(69) *Artaxia*. Cui Germanicus regium diadema imposuerat, Ann. 2, 56. De Vonone vide eodem lib. cap. 1, 3, & 58, 68.

(70) *Tardari metu*. Supple ex more Taciti voculam *modo tardari metu*.

(71) *Instituta Parthorum insumit*. Ita codex unicus, & Beroaldus, quod Pichena mutavit in *resumit*: quae vox non satis proprie dicitur de adolescente, qui nunquam habuerat instituta Parthorum.

(72) *Ad scelus cogunt*. Ad necem Arsacis.

(73) *Accire Sarmatas*. Vulgo *accipere*. Correxit ex conjectura certissima Gronovius, quem secutus est Ernestus.

(74) *Qui Parthis adventabant*. Sarmatas intellige, quos supra dixit *diversa*, *more gentico*, *induisse*. *Mare* Caspium, quod extremi fines Albanorum tangunt, versus Sarmatiam.

(75) *Saepe in modum obsidii ... cingebat*. Praepositionem *in* addidit Muretus.

(76) *Multa ..... de nomine ejus .... celebrant*. Nempe loca, seu templa; nam ex Justino, Jasoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit.

(77) *Ignobilem liberum .... disserebat*. Lipsio magis placet *differebat*.

(78) *Omisso arcu, quo brevius valent*. Quam Parthi: hi enim ex longinquo metuendi, ex propinquo invalidi.

(79) *Frontis & tergi vices*. Supple *essent*: & sic solet Tacitus, modo, ut fieri solet in equestri praelio, frontem & tergum per vices obverterent, seu vicissim sequerentur & cederent.

(80) *Quos super*, i. e. confestim & sine intermissione.

(81) *Fama ... occisi falso credita*. Lipsius mallet *dedita*. Josephus lib. 18 Oroden severa occisum tradit.

(82) *Ultum iit: peritia, &c.* In codice scribitur *ultimi id peritia*. Correxit Lipsius, & sic amat loqui Tacitus. Artabanus venit ultionem sumpturus ex Iberis, quos diffidebat peritia locorum vicisse.

(83) *Aliosque occultos consilii*. Vulgo *consulit*. Sed codex

unicus habet *consilii*: unde felici conjectura Freinshemius emendavit *occultos consilii*, i. e. qui consilii erant participes, sed occulte: & hunc sensum postulant sequentia: sic Tacitus Ann. 4, 7 dixit *non occultus odii*.

(84) *Suovetaurilia*. Sacrificium e sue, ove, & tauro.

(85) *In modum diadematis*. Nam diadema commune olim insigne regium, nihil aliud fuit, quam alba fascia cingens caput.

(86) *Supremis tabulis*. De testamentorum licentia vide Ann. 14, 50, & Suetonium in Augusto 56.

(87) *Continuum abscessum*. Alii legunt *continuo abscessu*.

(88) *Trebellieni Rufi*. Qui Cotyis liberorum tutor Ann. 2, 67. De Paconiano vide supra 3.

(89) *Poppaeus Sabinus*. De quo Ann. 1, 80.

(90) *Neque quod L. Arusejus*. Hunc locum asterisco notavit Beroaldus, tamquam desit nomen alicujus, qui cum L. Arusejo morte sit adfectus. Integrum putat Gronovius & emendat, *eo anno*, *neque quod L. Aruseji* (pater scilicet & filius) *morte adfecti forent*, *adsuetudine malorum*: *ut atrox*, *advertebat*, i. e. convertebat in se, ac movebat hominum oculos & linguas: & sic belle eadem vox, eadem inclinatione, ad utrumque verbum subauditur: *advertebat* homines: ut *exterruit* homines.

(91) *Galba*. Qui frater illius, qui postea imperavit. *Duo Blaesi*, filios intellige Junii Blaesi, qui Sejani avunculus, cujus exitum tangit Ann. 5, 7.

(92) *Juveni Druso*. Germanici filio, qui extinctus supra 23. *Retuli*. In iis quae injuria temporis interciderunt. Hanc autem Aemiliam conjicit Ryckius filiam fuisse M. Lepidi, cujus obitus narratur supra 27.

(93) *Intestabilis*. Vox Tacito familiaris, i. e. detestabilis. Vide infra 51.

(94) *Clitarum natio*. Quae gens in Cilicia.

(95) *Cappadoci Archelao*. Filio illius Archelai, regis Cappadocum, de quo Ann. 2, 42.

(96) *Materna origine*. Lege cum Freinshemio, *paterna*: nemo enim apud Parthos adsumebatur in regnum, nisi Arsacides per patrem. Vide supra 31.

(97) *Surena*. Parthorum magistratus, proximae post regem dignitatis.

(98) *Oppressa cunctantium dubitatio*, *& omnes*. Videtur admittenda Freinshemii emendatio legentis, *oppressa cunctantium dubitatione*, *omnes in unum cedebant*.

(99) *Inſularum*. Inſulas vocabant domuum complurium connexionem vicis circumcinctam.

(100) *Millies ſeſtertium*. Libellæ noſtrates 12500000.

(101) *Eaque perfecta*. Imperfecta relicta eſſe ſcribit Suetonius in Tib. 47, & in Caligula 21.

(102) *Quam nuptam ei retuli*. Supra 20.

(103) *Verterent*. Supple *ſe*, pro verterentur, idque frequens Tacito.

(104) *Unde illis odia*, i. e. ipſis inter ſe ſe, quæ Balbus exſecutus eſt accuſando & damnando Othone. Gronovius. P. Vitellii mors narratur Ann. 5, 8.

(105) *Cum Satrio Secundo*. Eodem, qui Ann. 4, 34 numeratur inter clientes Sejani, & cum Pomponio præcipuus auctoritate atque potentia apud eumdem dicitur ſupra 8, hîc autem ejus everſor, ut apparet.

(106) *Mœſta & miſeranda diu ferret*. Admittenda videtur Lipſii conjectura, legentis *differret*, i. e. ſpargeret in omnes, qui illam audiebant.

(107) *Per ſpeciem officii*. Forte, *per ſpeciem oſculi*: nam Suetonius idem narrans in Tib. 72 ait, *cum manum ſibi oſculandi cauſa apprehendiſſet*.

(108) *Neque fefellit*. Non latuit, rem non ita caute egit, ut non ſentiret Tiberius voluiſſe Chariclem pulſum venarum attingere, quo defectionem ipſius diſſimulatam noſceret.

(109) *Mater in Liviam*. Vide ad Ann. 5, 1. Suetonius quoque in Tib. 3 ſcribit maternum avum Tiberii in Liviorum familiam tranſiſſe.

(110) *Tolerans, aut declinans*. Toleravit Romæ, declinavit, cum Rhodum ſeceſſit.

(111) *Egregium... occultum ac ſubdolum*. Gronovius cenſet hæc verba commode referri poſſe ad vocem *tempus*. Pichena mallet *egregius ... occultus ac ſubdolus*.

		ERRATA	CORRIGE
Pag. xvi.	lin. 1.	ſabactum	ſubactum
43	1.	poſquam	poſtquam

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Gio: Tommaso Mascheroni* Inquisitor Generale del Santo Offizio di *Venezia* nel Libro intitolato *Collectio Auctorum Classicorum &c. stampato*, non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni Costumi, concediamo Licenza a *Nicolò Bettinelli* Stampator di *Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 5. Settembre 1781.

(Andrea Querini Rif.
(Alvise Vallaresso Rif.
(Girolamo Ascanio Giustinian Kr. Rif.

Registrato in Libro a Carte 19. al Num. 186.

Davidde Marchesini Seg.

Addì 24. Settembre 1782.
Registrato in Libro de' Privilegj dell' Università de' Librari e Stampatori.

Marc' Antonio Manfrè.

DEC 7 1939